

DAG OLBERG (RED.)

KULTUR MOT ARBEIDSLØSHET

RAPPORT FRA FAFOs KONFERANSE
OM KULTUR OG SYSSELSETTING DES. 1984

INNLEGG VED BL.A.:

**Tor Halvorsen
Lars Roar Langslet
Reidar Danielsen
Ted Hanisch
Halvdan Skard
Ola Stafseng**

**Åse Kleveland
Hans B. Skaset
Erik Rudeng
Lidvin M. Osland
Gudmund Hernes**

EN FAFO-RAPPORT

Kultur mot arbeidsløshet

DAG OLBERG (RED.)

Kultur mot arbeidsløshet

*RAPPORT FRA FAFOs KONFERANSE
OM KULTUR OG SYSSELSETTING DES. 1984*

INNLEGG VED BL.A.:

Tor Halvorsen	Åse Kleveland
Lars Roar Langslet	Hans B. Skaset
Reidar Danielsen	Erik Rudeng
Ted Hanisch	Lidvin M. Osland
Halvdan Skard	Gudmund Hernes
Ola Stafseng	

EN FAFO-RAPPORT

© Fagbevegelsens senter for forskning,
utredning og dokumentasjon, 1985
Konvertering og sats: Müller Grafisk as
Trykk: GCS Hurtigtrykk, Oslo
ISBN 82-991187-2-7

FORORD

FAFO's oppgave er ikke bare å drive forskning, utredning og dokumentasjonsvirksomhet. Med utgangspunkt i disse aktivitetene har vi også som målsetning å koble sammen ulike miljøer, blant annet interesseorganisasjoner, forvaltningsenheter og politiske miljøer.

Det er i koblingsflatene mellom disse miljøene kimene til ny politikk ligger, og det er i disse koblingsflatene vi finner evnen til å bære fram ny politikk. Dette er også en del av bakgrunnen for at FAFO arrangerte konferansen «Kultur mot Arbeidsløshet».

Konferansen bidro ikke bare til å sette søkelys på kultursektorens rolle som en viktig ressurs i framtiden. Den bidro også til å sette søkelys på uløste oppgaver og uutnyttede muligheter i dag.

Innleggene på konferansen tok opp både erfaringene fra lokale tiltak og prosjekter og de mer generelle problemstillinger knyttet til kulturpolitikk og arbeidsmarkedspolitik. Når vi trykker dem i denne rapporten, er det fordi vi tror de synspunkter som kom fram på konferansen vil være nyttige såvel i den videre debatt om kultur og sysselsetting, som i den praktiske politiske utforming.

Oslo, 25.1.1985
Terje Rød Larsen
Daglig leder, FAFO

INNHold

Innledning

Dag Olberg, FAFO

- 1. Åpningsinnlegg** 17
Tor Halvorsen, Formann i Landsorganisasjonen.
Lars Roar Langslet, Statsråd, Kultur- og Vitenskaps-
departementet
Reidar Danielsen, Arbeidsdirektør.

- 2. Perspektiver på endringer i forholdet arbeid,
næringsstruktur, fritid og kultur i årene framover** 29
Innledning ved
Ted Hanisch, Leder for Institutt for Samfunns-
forskning.
Kommentarer ved Jan Balstad, Sekretær i Lands-
organisasjonen.
Halvdan Skard, Direktør i Norsk Kulturråd.
Terje Osmundsen, Personlig rådgiver for Statsministeren.

- 3. Sysselsettingstiltakene og kultursektoren** 47
ved Eva Birkeland, Ekspedisjonssjef, Kommunal- og
Arbeidsdepartementet.

- 4. Muligheter og begrensninger ved midlertidig
sysselsetting** 55
ved Ola Stafseng, Vit.ass. Universitetet i Oslo.

- 5. Situasjonsrapporter, lokale eksempler og erfaringer . . . 61**
Hans B. Skaset, Formann i Norges Idrettsforbund.
Erik Rudeng, Sjefsredaktør i Universitetsforlaget.
Lidvin M. Osland, Fylkeskultursjef i Sogn og Fjordane.
Liv Buck, Formann i LO's kulturutvalg.
Rolf Vestvik, Leder for Norsk Kulturforum.
Lars Iversen og Aase-Gunn Engø, Nærmiljøprosjektet
på Melbu, Vesterålen.
Mona Tåsen, Sysselsettingskontoret i Oslo.
Lars Hauge, Fylkeskultursjef i Akershus.
- 6. Oppsummerende innlegg, videre problemstillinger . . . 93**
Åse Kleveland, Leder i Norsk Musikerforbund.
Lidvin M. Osland, Fylkeskultursjef i Sogn og Fjordane.
Gudmund Hernes, Forskningsleder, FAFO.

INNLEDNING

Dag Olberg, FAFO

«Kultur mot Arbeidsløshet» var tittelen på FAFO's konferanse om kultur og sysselsetting i desember 1984. Konferansen samlet ca. 450 deltakere fra hele landet, fra fylkene og kommunene, fra kulturetater og arbeidsmarkedsetater, fra organisasjonene og departementene. Konferansen var en del av et forprosjekt om kultur og sysselsetting som FAFO utfører for Norsk Kulturråd, Kommunal- og Arbeidsdepartementet og fylkeskommunene.

Kultur mot arbeidsløshet? Med konferansen ønsket vi å invitere til en bred diskusjon om kulturpolitikk og arbeidsmarkedspolitikk. Vi ønsket ikke å diskutere kultur bare som et virkemiddel i sysselsettingspolitikken. Vi ønsket ikke at et instrumentelt syn på kultur skulle ligge til grunn for diskusjonene. Det ble heller ikke resultatet. «Kultur mot arbeidsløshet» er ingen resept.

Et viktig resultat av konferansen var at den bidro til å sette forholdet mellom kultur og sysselsetting på den politiske dagsorden. I tillegg bidro konferansen til at lokale eksempler og erfaringer ble presentert og diskutert.

Kultur og kulturarbeid er viktig i seg selv, og har også viktige ringvirkninger for nasjoner og lokalsamfunn både på kort og lang sikt. Flere forhold tyder på at kultur- og fritidssektoren kan bli mer sentral i tiden framover. Stikkord her kan være økt fritid som følge av kortere arbeidstid, framveksten av informasjons-samfunnet og medieutviklingen.

Videre reiser den økte arbeidsløsheten store utfordringer for det norske samfunnet. Det er reist tvil om sysselsettingsproble-

mene kan unngås selv med økonomisk vekst. Vi har fremdeles store ungdomskull som skal inn på arbeidsmarkedet i årene framover. Samtidig kan teknologiske endringer føre til at produksjonen i en rekke sektorer blir mindre arbeidsintensiv. Både organiseringen av arbeidet og innholdet i det er i ferd med å endres. Problemene på arbeidsmarkedet ses ikke bare som uttrykk for en midlertidig konjunkturkrise, men også som uttrykk for strukturkrise. Vi står i dag overfor store utfordringer både når det gjelder kulturlivet og arbeidslivet. På flere felter griper også problemstillingene om kultur og sysselsetting inn i hverandre.

Ett av utgangspunktene på konferansen var å diskutere erfaringene med bruk av ekstraordinære sysselsettingsmidler innen kultursektoren. En slik diskusjon medfører også en generell diskusjon om kulturpolitikk (jfr. blant annet Åse Kleveland's innlegg), og en generell diskusjon om ekstraordinær sysselsetting (jfr. f.eks. Ola Stafseng's innlegg). Ordningen med ekstraordinære sysselsettingsmidler har tilført kultursektoren forholdsvis store ressurser, samtidig som det er knyttet problemer til ordningen.

Mulighetene for å skape nye arbeidsplasser innen kultur- og fritidssektoren ble også tatt opp. Erfaringene fra lokale tiltak og prosjekter sto her sentralt.

Kultur som en grunnlagsinvestering var også et tema på konferansen. Ikke bare som et bindeledd mellom gammelt og nytt eller som en investering i framtiden. Det ble også lagt vekt på at kulturarbeid kan skape økonomisk vekst, at investeringer i kultur også er lønnsomme investeringer for samfunnet, ikke bare utgiftsposter på de offentlige budsjettene.

I følge en FAFO-rapport arbeidet omlag 10 % av de ekstraordinært sysselsatte innen kultursektoren pr. 1.5.1984. Denne rapporten bygger på en spørreskjemaundersøkelse i landets kommuner og fylkeskommuner. Selv om mange pekte på store begrensninger ved det kommunale sysselsettingsprogrammet, var kulturetatene i kommunene i hovedsak positive til ordningen. Det finnes en rekke udekkede behov innen kultursektoren i kommunene, og i forhold til den prioritering kultursektoren ellers er vant med, utgjør sysselsettingsmidlene betydelige res-

surser. Det er et stort behov for midlene og man har fått gjort mye nødvendig arbeid som ellers ikke ville blitt gjort. Dette er blant annet arbeid som haster - f.eks. kulturvern og registreringsarbeid.

For kommunene er det særlig tre problemer som oppstår i forbindelse med sysselsettingsprogrammet. De *korte tilsagnsperiodene* skaper problemer, det er svært arbeidskrevende å *administrere* ordningen, og det er ofte vanskelig å finansiere *egenandelen*. Dreier de ekstraordinære sysselsettingstiltakene seg her om kulturpolitikk eller sysselsettingspolitikk? Jørn Teigstad peker i den nevnte FAFO-rapporten på at utgangspunktet for valg av tiltak som regel var begrunnet i ønsket om å oppfylle en kortsiktig sysselsettingsmålsetting. Selv om det var et stort behov for å få utført arbeidsoppgavene, var de som regel ikke valgt ut fra en overordnet kulturpolitisk målsetting.

Likevel er det her også en sammenheng mellom arbeidsmarkedspolitik og kulturpolitikk. Sysselsettingsmidler har også blitt brukt til å skape nye kulturtilbud. De har flere steder bidratt til å styrke kulturlivet lokalt. Et eksempel kan være utvidede tilbud fra bibliotekene. Det finnes innenfor rammene av ekstraordinær sysselsetting prosjekter der det også kan skapes mer varige tilbud - enten i form av kulturtilbud, eller i form av prosjekter som kan skape arbeidsplasser på sikt. Eksempler her kan være aktivitetssentre, kulturverksteder, verksteder med produksjon ut fra lokale kulturtradisjoner, kulturhus og videoverksteder.

De fleste tiltakene dreier seg likevel om vedlikehold og forefallende arbeid. Sysselsettingsmidlene er særlig egnet for kortvarig vedlikeholdsarbeid og dette er det stort behov for også innen kultursektoren. Blant de tiltak som ble nevnt på konferansen, var også tiltak innen kulturvern. Hos Riksantikvaren hadde man i hovedsak positive erfaringer med å knytte sysselsettingstiltak til arbeid med kulturvern. Det var her lagt opp til begrensede, men likevel helhetlige prosjekter. Videre ble det lagt vekt på at prosjektene ikke bare hadde stor betydning miljømessig og kulturhistorisk, de skulle også være kvalifiserende for dem som deltok. Ellers pekte også andre på faren for at gamle håndverks-tradisjoner kan forsvinne. Slike teknikker kan trekkes inn i

undervisningen i skolene. Dette er f.eks gjort ved Fosen Folkehøyskole. Det finnes også eksempler på at de kan være med på å danne grunnlaget for nye arbeidsplasser.

I en situasjon med svak økonomi i kommunene kan det være ekstra vanskelig å vinne gehør for satsing på kulturarbeid og nye utradisjonelle kulturtiltak. Det vil ofte være lettere å få midler til å dekke de mest nærliggende og synlige behovene. Det kan være lettere å få bevilget midler til å vedlikeholde bygninger man ser forfaller rent materielt, enn til å utprøve nye tiltak.

Representanter for kulturetatene i fylker og kommuner har selv ivret for bruk av sysselsettingsmidler innen kultursektoren. Og de har fått tilført betydelige midler på kort sikt. Dette medfører ikke nødvendigvis at prioriteringen av kultur er en annen enn tidligere. Det samme kan også gjelde innad i kommunene. (En rådmann har i en annen sammenheng sagt det omtrent slik: - de ekstraordinære sysselsettingsmidlene kan passe bra for kultursektoren, for kultursektoren er jo i seg selv ekstraordinær...)

Sysselsettingstiltakene skal etter intensjonen være kortsiktige og midlertidige. Bruken av sysselsettingsmidler har likevel representert *en sjanse for kulturetatene til å vise at det finnes både udekkede behov og nye muligheter*. Flere av representantene fra kulturetaten understreket dette i sine innlegg på konferansen. I denne sammenheng ble erfaringene med sysselsettingsmidlene et utgangspunkt for å peke på at vi må ivareta bedre den ressurskulturlivet er.

Kunstnerorganisasjonenes syn på midlertidig sysselsetting innen kultursektoren var preget av større skepsis. Det ble advart mot å se på kultursektoren som en salderingspost for konjunktursvingninger i andre sektorer, og mot at sysselsettingsmidler kunne komme istedet for ordinære kulturmidler.

Selv om forholdsvis lite av de sysselsettingsmidler som går til kultursektoren kommer kunstnerne til gode, er også noen tiltak rettet inn mot kunstnere. I debatten ble det f.eks. gitt uttrykk for at skuespillere har opplevd slikt arbeid som meningsfylt i den grad tiltakene har hatt en kunstnerisk målsetting og kunstnerisk kompetanse har vært involvert i ledelsen av prosjektene. Skuespillernes hensikt med å støtte slike prosjekter som f.eks. Akers-

husprosjektet (jfr. Lars Hauges innlegg) og samarbeidet med skolesjefen i Oslo, har også hatt et jobbskapingsperspektiv: «Vi ønsker å vise at det er bruk for skuespillere på en god del felter der det ikke tidligere har vært brukt skuespillere».

Det kan stilles spørsmålsteget ved hvor egnet regelverket for ekstraordinær sysselsetting er når det gjelder kulturarbeid. Et gjennomgående problem er de korte tilsagnsperiodene. Man kan f.eks. anvende sysselsettingsmidler til å drive teaterarbeid, men man er samtidig avhengig av tid til prøver og tid til å spille oppsetningen. Satt på spissen: Det er problematisk å sette opp «Peer Gynt» for så å risikere at Peer selv forsvinner ut før første akt. Liknende problemer kan også gjelde for en rekke andre prosjekter det er mulig - men samtidig vanskelig - å drive innenfor det regelverk som har vært gjeldende.

Det var særlig det kortsiktige og midlertidige ved sysselsettingstiltakene som ble framhevet i debattene. Fra kommunenes side ble det lagt vekt på at et mer langsiktig perspektiv ville styrke de kommunale etatenes mulighet til å planlegge. Det ville også kunne bedre forholdene for de sysselsatte. Den gjeldende ordning ble forklart ved at tiltakene nettopp var ment å være kortsiktige i det man håpet å få de sysselsatte over i ordinære og «lønnsomme» arbeidsplasser så raskt som mulig. Til dette ble det innvendt at kultursektoren er en fullverdig sektor for varig sysselsetting og at det også finnes spennende muligheter for etablering av nye arbeidsplasser som samfunnet trenger. Det ble videre fremholdt at problemene på arbeidsmarkedet neppe er midlertidige, derfor blir også de midlertidige sysselsettingstiltakene lett utilstrekkelige. Det ble fra kommunenes side hevdet at det i lengden blir dyrt med slik midlertidighet, og at sysselsettingsarbeidet nettopp bør være lagt opp *langsiktig* - både ut fra behovet for omstilling og for bedre å kunne planlegge mulige nye varige arbeidsplasser.

Liknende innvendinger kom fra kulturarbeidere. Det ble f.eks. uttrykt ønske om mer varige prøveprosjekter med sysselsettingsstillinger som i alle fall hadde samme varighet som prosjektene. Først da er man kommet så langt at man kan begynne å tenke på om det også kan skapes varige arbeidsplasser og hvordan de best kan etableres. På konferansen ble også faren

for «fortrengningseffekter» trukket fram, dvs. at stillinger som egentlig skulle vært faste ordinære stillinger, kunne bli erstattet av midlertidige stillinger finansiert av ekstraordinære sysselsetningsmidler. Dette er et aktuelt tema ikke bare i forhold til staten og kommunene, men også i forhold til organisasjonene og profesjonene.

Konferansedeltakerne var videre opptatt av utviklingen av de nye mediene. Spørsmålet om hva de nye mediene skal fylles med sto her sentralt. Nødvendigheten av økt egenproduksjon ble understreket av mange. Dette ble ikke minst satt i sammenheng med det økte press vi vil bli utsatt for fra utenlandsk underholdningsindustri i årene som kommer. Økt egenproduksjon krever også mottakere som har interesse av og evne til å ta imot norsk kultur og norsk språk. Flere understreket her skolens rolle. Det ble uttrykt bekymring for det forholdsvis lave timetallet med morsmål i skolen og det ble sett som viktig å øke egenproduksjonen av film og fjernsynsprogrammer for barn. Det ble også trukket fram at en slik økning av egenproduksjonen ville bety økt sysselsetting for kulturarbeiderne.

Videre ble innføringen av nytt inntektssystem for fylker og kommuner tatt opp i debattene. Flere stilte spørsmålsteget ved hvordan innføringen av det nye inntektssystemet ville innvirke på kultursektoren. Ville kultursektoren kunne bli en ikke-regulert sektor i konkurranse med de lovregulerte? På bakgrunn av den svake økonomien i mange kommuner ble behovet for en rammelov for kultur trukket fram. Representanter fra kultursektoren fryktet at kultursektoren ellers ville kunne bli en utsatt sektor i perioder med nedskjæringer i kommuneøkonomien.

Kultursektoren er mangfoldig, det er egentlig ikke snakk om bare en sektor. Det finnes her en rekke interessegrupper med mer eller mindre forskjellige synsvinkler og interesser. Nye grupper er vokst fram, blant annet som følge av kulturpolitikken i 1970-årene. Et eksempel her kan være kulturadministrasjonen i fylker og kommuner. Kulturbegrepet har òg fått en videre betydning.

Grupperinger innen kulturlivet står likevel på flere felter mer samlet i dag enn tidligere. En forholdsvis ny kulturallianse sto fram på konferansen - en allianse mellom kunstnerorganisasjo-

nene, de frivillige organisasjonene og dem som arbeider innen kulturadministrasjon og undervisning. Kunstnerorganisasjonene la selv stor vekt på dette samarbeidet.

Konferansen ga løfte om at kulturpolitiske problemstillinger vil bli sentrale i årene som kommer. I den forbindelse vil vi få høre mer fra denne kulturalliansen.

* Vi takker innleiderne for at vi fikk bruke innleggene i denne rapporten. Vi gjør oppmerksom på at noen av dem er skrevet ut etter lydbåndopptak.

KAPITTEL 1

Åpningsinnlegg

Tor Halvorsen, Formann i Landsorganisasjonen

Det er mange byggeklosser i det byggverket vi kaller velferds-samfunnet. Skulle jeg plukke ut det viktigste, vil det uten tvil være kravet om at alle som ønsker det skal ha et arbeid å gå til.

Arbeid gir inntekt. Vissheten om at en kan livnære seg gjennom arbeidet gir det enkelte menneske tilfredsstillelse og trygghet. Men arbeidet er også noe mer. Arbeidet kan være bindeledet mellom det enkelte menneske og samfunnet. Gjennom arbeidet kan den enkelte virkeliggjøre evner og egenskaper. Gjennom arbeidet kan vi tilhøre et større fellesskap. Gjennom arbeidet har vi *forpliktelser* over andre og overfor samfunnet. Alt dette bygger opp under menneskeverdet. Alt dette har med innholdet i tilværelsen å gjøre. Derfor har det også med kultur å gjøre.

Arbeiderbevegelsen har alltid hatt sin egen kultur. Ikke fordi vi skulle distansere oss fra galleriene, konsertlokalene og andre symboler på finkulturen. Et samfunn trenger å utvikle den ypperste kunst. Men vi trenger også å utvikle enda en kultur, nemlig den kulturen som tar utgangspunkt i de tuseners hverdag og situasjon. Noe av det første fagforeningene gjorde var å bygge feriehem slik at medlemmene kunne komme seg avgårde de få fridagene de hadde. Så reiste de sine Folkets Hus. Antagelig den mest gigantiske kulturinnsats i vårt århundre, og i disse husene grodde det fram både musikkliv og teatervirksomhet. For ikke å si organisasjonsvirksomheten med de tusenvis av

møter i foreninger, arbeidsgrupper og studieringer som er grunnlaget for hele vårt demokrati.

Jeg har understreket disse poengene så sterkt fordi folk flest antagelig har et inntrykk av at fagbevegelsen fortrinnsvis konsentrerer seg om de materielle verdier. Vi skammer oss slett ikke over å være en effektiv interesseorganisasjon som kan sikre våre medlemmer gode materielle levekår. Men fagbevegelsen har også en annen side å vise fram, nemlig den som retter seg mot innholdet i menneskenes tilværelse. Her har vi både tradisjoner, og vi har nye mål.

Denne konferansen har tittelen «Kultur mot arbeidsløshet». Det er et spennende utgangspunkt for en konferanse. Jeg trenger ikke her å utmane arbeidsløshetens elendighet. Arbeidsløshet er en tragedie for den som rammes, og en katastrofe for samfunnet. Jeg tror de som styrer og steller i regjeringskontorene om dagen, undervurderer faren ved at samfunnet lever med langvarig og økende ledighet. All erfaring fra andre land viser at når ledigheten først begynner å øke, så fortsetter den å øke. Det blir en selvforsterkende prosess der det stadig blir vanskeligere å vende tilbake til den fulle sysselsetting. Derfor har vi fra fagbevegelsen ved alle anledninger krevd at økningen av ledigheten må stanses raskt. At vi ikke har noen tid å miste. Men vi har ropt for døve ører, og nå vet vi at vi kommer til å miste fire år.

Det viktigste redskapet for å gjenreise sysselsettingen er naturligvis den alminnelige økonomiske politikk. Men i tillegg til å føre en kraftfull økonomisk politikk må vi mobilisere all vår fantasi og evne til nytenkning for å skape «Ny vekst for Norge» slik at målet vårt om arbeid for alle skal kunne virkeliggjøres. Det er altså i denne sammenheng vi i dag og i morgen skal drøfte kulturarbeidet.

Jeg kalte dette et spennende utgangspunkt for en konferanse. Vi vet at det ligger enorme oppgaver og venter på oss på dette området. Vi kan gjøre mye både innenfor idretten, teaterliv og organisasjonsliv. Ikke minst ligger det dusinvis av oppgaver i lokalmiljøene. Og innsatsen på denne sektoren gir dobbelt igjen. Ikke bare kan vi skape arbeidsplasser. Mange arbeidsplasser. Men hver arbeidsplass sikter mot å aktivisere, mot å gi tilværelsen et dypere og riktigere innhold.

Jeg vet hva finansministeren vil svare: «Vi har ikke råd,» er hans kommentar. Statsministeren tenker likedan. Han vil løse en rekke andre oppgaver først slik at vi seinere skal få råd til å skape full sysselsetting. Dette er alvorlig. Et samfunn kan ikke spare eller tjene på arbeidsledighet. Vi taper på det. Når 70-80 000 unge mennesker går uten arbeid så taper vi en arbeidsinnsats tilsvarende 70-80 000 årsverk. Det ville komme mye verdifull produksjon og samfunnskvalitet ut av en slik innsats dersom vi tok disse ressursene i bruk.

Vi bør minne finansministeren om enda en ting. Arbeidsledige skal ha arbeidsledighetstrygd. I løpet av sin 4-årige finansministertid vil Presthus ha utbetalt 10 milliarder kroner i ledighetstrygd. Midler som burde vært brukt på en annen måte. Det burde han tenke mer på, han som ellers er så bekymret for statens finanser. Mens regjeringen betaler ut milliardbeløp for at folk skal la være å arbeide, er altså vårt svar at vi vil betale for å få dem i arbeid. Og her må vi stille opp både med entusiasme og fantasi. Vi må få fram 200 000 nye arbeidsplasser innen 1990, og 350 000 innen år 2000 dersom vi skal runde tusenårsskiftet uten arbeidsledighet. Kultur- og fritidssektoren kan selvsagt ikke ta imot alt dette. Vi må nok satse på et bredt spekter av tiltak og satsingsområder. Men vi skal heller ikke undervurdere de mulighetene som ligger i å sysselsette arbeidskraft på denne sektoren, og vi skal slett ikke undervurdere den samfunnsmessige betydningen av å satse nettopp på å bedre kvaliteten og innholdet i livet for det enkelte menneske. Derfor er det bare å gå igang.

Dette er bakgrunnen for at Fagbevegelsens Forskningscenter arrangerer denne konferansen. Fra LOs side setter vi stor pris på at FAFO har tatt et slikt initiativ, og det er med glede og tilfredshet jeg noterer den store oppslutningen konferansen har fått fra alle deler av landet, både fra kommuner, fylker, organisasjoner og statlige myndigheter. Ønsket for konferansen er at fantasien og entusiasmen skal blomstre her i Folkets Hus i løpet av disse to dagene. Ikke minst har vi forventninger til at kulturarbeiderne selv, enten de kommer fra idrett, organisasjonsliv, musikkliv eller andre arenaer skal gi oss nyttige impulser til å utforme en helhetlig politikk for full sysselsetting. Og som en

ekstra stimulans til innsats vil jeg spissformulere utfordringen til kulturarbeiderne: Et samfunn med arbeidsløshet er et dårlig kultursamfunn!

Statsråd Lars Roar Langslet

Først vil jeg takke for at denne konferansen blir holdt, og for det verdifulle bakgrunnsmateriale som FAFO har bidratt med. Regjeringen har lagt stor vekt på at de ekstraordinære sysselsettingsmidlene blir brukt også til å løse en lang rekke oppgaver i det lokale kulturliv. I beredskapsplanens perspektiv er fordelene ved slike arbeidsplasser åpenbare: Det dereier seg i stor utstrekning om oppgaver av konkret, tidsavgrenset art, som ikke skaper press på det ordinære stillingsmarked. Mange av oppgavene er arbeidsintensive, - de kan utføres manuelt uten store krav til maskiner og utstyr. Mange av dem kan også utføres av ufaglært arbeidskraft, og burde således ligge vel til rette for bl.a. ungdom. FAFO-rapporten viser hvilket bredt register av oppgaver som allerede er tatt opp. Men det er ingen tvil om at vi her fremdeles har en rekke ubrukte muligheter. Den store oppslutningen om dagens konferanse er et løfterikt tegn på interessen for dette arbeidet. Det holdes mange konferanser hver eneste dag, men det er dessverre sjelden at de er så handlingsrettede som denne. Jeg er ikke i tvil om at det vi drøfter her, kan få stor praktisk betydning i tiden fremover.

Særlig i de siste par år har det vært nedlagt et stort arbeid for å trekke kultursektoren med for fullt i kampen mot arbeidsledigheten. Kultur- og vitenskapsdepartementet og Kommunaldepartementet har hatt et nært samarbeid om dette, og flere andre instanser, sentralt og lokalt, har medvirket aktivt til å utnytte de muligheter regjeringens beredskapsplan gir for slike tiltak. Resultatet er at et par tusen arbeidsledige har fått meningsfylt arbeid innenfor kulturområdet. For kulturetaten har dette

betydd et vesentlig tillegg til det ordinære statlige kulturbudsjett - trolig i størrelsesorden 70-80 mill. kroner - og en stor ekstra arbeidsinnsats som feltet ellers ikke ville blitt til del. Dersom flere kommuner og frivillige organisasjoner kan trekkes med i arbeidet, er det mulig å skape en lang rekke nye ekstraordinære arbeidsplasser på kulturområdet.

Dermed er det selvsagt ikke påstått at verdien av kunst og kultur kan eller bør avgrenses til et rent sysselsettingsperspektiv. Kultur er noe langt viktigere enn bare et middel til å holde et visst antall mennesker beskjeftiget. Det er et uttrykk for vår identitet som folk, og en vei til varige verdier som kan gi oss ny innsikt, rikere opplevelser og større utfoldelse for våre skapende evner. Kultur er like viktig i oppgangs- som i nedgangstider, og det ville være særdeles bedrøvelig om den positive interessen for kulturlivets muligheter i kampen mot arbeidsløshet skulle slå om i en tilsvarende nedskrudd interesse når sysselsettingsproblemene - forhåpentlig om ikke så lenge - er kommet under langt bedre kontroll.

Men samtidig ville det være misforstått åndelighet å overse at kulturlivet er blitt et område som gir arbeid og utkomme til temmelig mange mennesker, og som har store muligheter for videre utvikling. Da tenker jeg ikke bare på de delene av kulturlivet som finansieres over offentlige budsjetter, men på hele bredden av virksomheter som også har vesentlige innslag av egenfinansiering. Det gjelder både produksjon og formidling, over et bredt spenn av forskjellige felter - bøker, blader og aviser, musikk i alle dens mangfoldige former, kringkasting, film og video, billedkunst og kunsthåndverk. Vi har også næringer som i stor grad er basert på kulturvirksomhet, uten selv å bli klassifisert som en del av kultursektoren, som f.eks. omsetning av elektronisk utstyr og musikkinstrumenter, hele trykkeribransjen og produksjon og salg av sportsklær og idrettsutstyr.

Det er opplagt at vi her står overfor et stort potensiale, også for sysselsetting. Perspektivene frømerover bekrefter dette. Samfunnsutviklingen vil gjøre *fritiden* til en enda viktigere del av den enkeltes livsform - og det vil bli stigende etterspørsel etter et *innhold* som gjør fritiden til noe mer enn bare hvile og avkobling; vel så mye vil det bli behov for *tilkobling* til verdier som gir

tilværelsen nye dimensjoner. *Økende utdannelsesnivå* vil ytterligere forsterke dette behovet - og gjøre det mer mangfoldig. Også de mer krevende og spesialiserte kulturytringer vil dermed få muligheter for å nå flere enn før. Men samtidig vil nok tilbudet av standardisert masseunderholdning for passivt konsum stige - og det vil bli større behov for oppsøkende virksomhet på vegne av tilbud som gir aktivitet og fellesskap, og støtte til kvalitetsproduksjon som ikke kan bære seg selv.

I det kortsiktige perspektiv må målet være en forsterket innsats av sysselsettingsmidler i kulturarbeid. I Kulturdepartementet har vi lagt stor vekt på å bistå fylkeskommuner og kommuner med forslag og ideer, innenfor de rammer som trekkes opp for sysselsettingstiltak. Vi har bl.a. opprettet en kontaktgruppe for sysselsettingsspørsmål, har holdt fylkeskonferanser, fått utgitt veiledende brosjyrer, og står i daglig kontakt med instanser over hele landet om slike spørsmål.

Den viktigste drivkraften må imidlertid være de lokale myndigheter. De fleste av tiltakene hittil er knyttet til kulturvernet og museene, noe som bl.a. fremgår av FAFO-undersøkelsen. Gjennom direkte bevilgninger er det her satt inn store beløp, for Riksantikvaren til istandsetting av verneverdige bygg (tilsammen 95 mill.) og i Kulturdepartementet til bygge- og restaureringstiltak ved museene (tilsammen 12 mill.).

Mange ekstraordinære arbeidsplasser er også satset på registrering ved museer og biblioteker, og på opparbeidelse og vedlikehold av idrettsanlegg. En mindre andel er engasjert som instruktører eller klubbledere for ungdom, og i mer tradisjonelt kontorarbeid.

Ifølge undersøkelsen var 11-12 prosent av de såkalte «rettedøler» sysselsatt i kultursektoren, tilsammen rundt 1200 personer. Vi har grunn til å tro at dette tallet er blitt en god del høyere siden undersøkelsen fant sted, trolig rundt to tusen.

Det er særlig på to områder at kommuner og fylkeskommuner møter *problemer* med å få igang slike sysselsettingstiltak. Det ene har med økonomi å gjøre. Flere kommuner har ikke sett seg istand til å sette igang prosjekter pga. manglende midler til *egenandelen*.

Det andre har å gjøre med utvikling av *idéer* for nye tiltak og

praktisk veiledning i å sette dem ut i livet. Arbeidsmarkedsetaten har mange steder ikke den nødvendige kapasitet og heller ikke den ønskelige erfaring med kulturfeltet. Flere steder har derfor fylkeskulturadministrasjonen påtatt seg ansvar for idéutvikling og veiledning, men også deres kapasitet er begrenset.

I samarbeid med Kommunaldepartementet arbeider vi nå med å få til en forsøksordning i et par fylker. Planen er å engasjere korttidsprosjektledere som særlig kan veilede kommunene med å få igang sysselsettingstiltak på kulturområdet.

Vi ønsker også å sette inn prøveprosjekter i noen av fylkene med en annen finansieringsfordeling enn den vanlige, slik at ulike opplegg kan prøves ut, og senere overføres til andre prosjekter. Vi håper å komme igang med dette rundt årsskiftet. Kommunaldepartementet arbeider dessuten med en tillempling av regelverket, slik at frivillige organisasjoner kan stå som arbeidsgivere. Tilsammen skulle dette åpne for en rekke nye sysselsettingstiltak.

La meg så si litt om det langsiktige perspektiv: Hvilke muligheter kan kultursektoren og tilknyttede næringer gi for nye arbeidsplasser på mer permanent basis?

Jeg tror mulighetene er svært mange. Jeg har nevnt økende fritid og stigende utdannelsesnivå som viktige rammvilkår. Mangt viser at vi er på vei inn i et mer åpent og pluralistisk samfunn, noe som også kan gi kunst og kulturliv nye muligheter for innpass - og da ikke minst de mer uetablerte og utradisjonelle deler av kulturlivet. Se bare på den oppblomstring vi nå har i de såkalte frie grupper, og i musikkutfoldelse av alle slag! Også ved etablerte offentlige kulturinstitusjoner er det på visse avsnitt utvilsomt behov for større personale - men det har samlet ikke et omfang som gjør det tungtveiende i denne sammenheng. Jeg tror mer på ekspansjon i uetablerte virksomheter, med ulike typer av finansiering.

Men de største sysselsettingsmulighetene ligger nok i moderne formidlingsteknologi - det som gjerne kalles «nye medier», men som ofte dreier seg om oppdatering av og nye bruksmåter for de gamle. De nye medier representerer etter min mening ikke noen trussel mot det levende kulturliv, men vil tvertimot gi langt flere oppdrag til norske kunstnere og bredere kontakt med publikum.

De undergangsvisjoner som enkelte får ved alt dette nye, er en refleks av den urgamle norske tungsindighet og tro på at det verst tenkelige vil skje. Men underveis har vi heldigvis gjort enkelte erfaringer om det motsatte.

Mange av oss husker vel klagene dengang fjernsynet skulle innføres. Idag vet vi at fjernsyn ble en kulturformidler av rang. Også fjernsyn og radio er blitt viktige områder for sysselsetting - og da tenker jeg ikke bare på de 2500 som er ansatt i NRK. Norsk videoproduksjon vil sikkert få større omfang, og filmmiljøet utenfor NRK vil få flere oppdrag også for NRK. Nå vokser det fremfor alt opp programskapende miljøer rundt omkring i hele landet, og vi vil få tilsvarende mange nye kanaler for kulturformidling i videste forstand. En ny riksdekkende fjernsynskanal vil bli særlig viktig i denne sammenheng. I det spørsmålet har FAFO igjen markert seg med fremsynte tanker, som vil få betydning for den videre utvikling.

Da blir det særdeles viktig at slike virksomheter får tilstrekkelige inntjeningsmuligheter. Idag ligger det en sterk begrensning i at vi ikke har fått avklart finansieringsordninger for de nye sendingene. Foreløpig må de derfor i stor grad baseres på frivillig innsats og ulønnet arbeidskraft. Vi bør snarest få lagt forholdene bedre tilrette også for dem som ønsker å drive på mer *profesjonell* basis - det er tåpelig å gå ut fra at kulturarbeid skal være gratisarbeid. Før vi kvitter oss med slike forestillinger vil det også være vanskelig å få utnyttet hele det arbeids- og inntektpotensiale som ligger i kultursektoren.

Sysselsettingseffekten av de nye medier vil selvsagt ikke begrense seg til den programskapende virksomhet. Den tekniske siden - særlig kabelutviklingen - vil gi betydelige ringvirkninger: Norske bedrifter produserer kabel av høy kvalitet, og selve kabelleggingen vil selvsagt kreve omfattende arbeidsinnsats. I løpet av de kommende ti år kan vi få kabellegging tilsvarende en fordobling av de nær 400 000 husstander som idag er tilknyttet kabelnett. Satsning på elektroniske medier vil dessuten kunne gi en viktig stimulans til norsk elektronikk- og romfartsindustri.

Jeg synes det er all grunn til å møte disse utfordringene med optimisme. Kulturområdet i videste forstand kommer til å bli et viktig område for ny sysselsetting i årene fremover. Men det

viktigste av alt er at vi gir de nye produksjons- og formidlingsformene et innhold som holder høyt nivå. Det kan ikke styres ovenfra, selv om de rammevilkår som myndighetene gir, vil ha avgjørende betydning. Det er et spørsmål om talent, fantasi og oppdrift hos den enkelte og i de enkelte miljøer. Men den oppblomstring vi idag ser i kulturvirksomheter over hele landet, og ikke minst de mange talentfulle opplegg i lokal mediavirksomhet, gjør meg optimistisk også i den sak.

Reidar Danielsen, Arbeidsdirektør

Et arbeidsmarked endrer karakter i takt med de endringer som foregår i et samfunn både på økonomiske og sosiale områder. Det er vanlig å dele et arbeidsmarked i tre hovedområder. Hvert av disse områdene inneholder næringsvirksomheter som har en del fellestrekk.

Primærnæringene omfatter således de «opprinnelige næringer», landbruk, skogbruk og fiske. Jo lenger et samfunn er kommet i sin økonomiske utvikling, jo mindre del av sysselsettingen høre hjemme i primærnæringene. I de fattigste land i Afrika hører den alt vesentlige del av befolkningen hjemme i primærnæringene. I den vestlige verden har sysselsettingen i disse næringene sunket helt ned til 2-3% av yrkesbefolkningen.

Sekundærnæringene omfatter stort sett foredlingsvirksomhet som industri og bygg- og anleggsvirksomhet. Lenge var det disse næringene som overtok sysselsettingen fra primærnæringene. I den vestlige verden begynte denne utviklingen allerede i forrige århundre, og andelen av sysselsettingen steg i de mest industrialiserte land opptil vel 40 %.

Samtidig med den sterke vekst i sekundærnæringene begynner også andre næringer å vokse, de såkalte tertiærnæringene eller tjenesteytende næringer. Typiske representanter for disse næringer er transport, handel, bank, forsikring, skoler, forsk-

ning og helsevesenet. I en del vestlige land legger slike næringer beslag på henimot 2/3 av den totale sysselsetting. Hele tiden har imidlertid denne sektor inneholdt grupper som har visse særtrekk som adskiller dem fra de vanlige tjenesteytende næringer. Disse yrker har i den senere tid vokst betydelig og man mener at det nå kan være aktuelt å behandle dem som en egen gruppe, de såkalte kvartiærnæringene. Det er innen en eventuell slik gruppe vi måtte plassere yrker innenfor kulturlivet.

Et av de forhold som skiller kultursektoren fra det øvrige arbeidsliv, er at det ofte ikke foreligger vanlige arbeidstaker/arbeidsgiverforhold. Tariffavtaler som vi har i det øvrige arbeidsliv har, for mange innenfor kultursektoren, mer karakter av tidsbegrensede kontrakter. Arbeidstiden ligger ofte i den tid som vanligvis ellers oppfattes som fritid.

I offentlig statistikk er alle yrker eller næringer plassert i hovedgrupper. Kulturyrkene hører hjemme i hovedgruppen «Teknisk, vitenskapelig, humanistisk arbeid m.m.» Gruppen er igjen delt i tre undergrupper som er det laveste nivå i vår statistikk. Disse grupper er

- Teknisk og naturvitenskapelig arbeid,
- Sykepleie og helsevernarbeide,
- Annet arbeide,

Denne siste gruppen er altså en sekkepost, og det er her yrker innenfor kultursektoren behandles.

Gruppen er imidlertid meget uensartet. Den inneholder f.eks. også undervisningsarbeid, religiøst arbeid, juridisk arbeid og en hel del yrker innenfor sosialt arbeid. Det er derfor forbundet med vanskeligheter å finne fram til sysselsetting og ledighet innenfor kultursektoren. Ledighetsbegrepet blir også for mange innenfor kultursektoren, vanskelig å behandle fordi det ofte ikke er vanlig med det vi ofte forstår med fast arbeide. Det dreier seg derfor ofte mer om undersysselsetting enn egentlig full ledighet.

De siste ti år har vært preget av betydelige endringer i sysselsettingsbildet her i landet. Det var til å begynne med industrien som var sterkt utsatt. For tiden synes det som om det er en viss

bedring i denne sektor. Den svake økonomiske veksten har imidlertid de senere år påvirket også andre områder i arbeidslivet.

Vi har forsøkt i vår ledighetsstatistikk å finne ut hvor stor registrert ledighet vi har innenfor den sekkeposten jeg nevnte hvor kulturyrkene hører hjemme. Det ser ut til at ledigheten innenfor gruppen dreier seg om 17-1800 personer. Dette gjelder høstmånedene i år. Stigningen fra ett år tidligere har imidlertid vært betydelig. Dette er konsentrert om Oslo, Hordaland og Sør-Trøndelag. Det er grunn til å anta en ikke ubetydelig del av dette tall referer seg til kulturyrkene. Vi må imidlertid også være oppmerksom på at en undersyssetning ikke kommer inn under ledighetsbegrepet. Med utgangspunkt i denne situasjonen og etter henvendelser fra en del viktige organisasjoner innenfor området, har arbeidsformidlingen fått spørsmålet om å øke sin innsats innenfor kulturyrkene.

Arbeidsformidlingen har riktignok gjennom mange år drevet formidling for musikere i Oslo, Bergen og Trondheim. Yrkesorganisasjonene har nå lenge vært av den oppfatning at formidlingen ikke har prioritert arbeidet høyt nok. Gjennom drøfting med:

Norsk Skuespillerforbund,
Skuespillerforeningen av 1978,
Norsk Musikerforbund,
Norsk Ballettforbund,

ble man enig om et nytt fremstøt for å hjelpe yrkesutøvere innenfor disse yrkene. Det skulle startes en kampanje:

«AF skaffer underholdning».

Hovedmålet var å skaffe oppdrag til norske utøvere. Det skulle utarbeides et informasjonsmateriale som skulle bestå i en programkatalog som representerte 1.000 utøvere med 400 programmer. Katalogen ble trykt i et opplag på 15.000 og distribuert til store forbrukere av underholdningsartister. Katalogen skal holdes ajour hvert år. Videre er det utarbeidet en brosjyre med et opplag på 150.000 som fordeles på arbeidsformidlingens kontorer rundt om i landet for videre distribusjon. En skuespillerka-

talog med opplag på 1.000 eksemplarer sendes teatrer, filmselskaper, NRK m.m.

Av sysselsettingsmidlene ble det bevilget kr. 600.000 mens Kultur- og Vitenskapsdepartementet bevilget kr. 50.000 til driftsmidler. Arbeidsdirektoratet har innledet et nært samarbeid med Rikskonsertene som har stilt sitt turneopplegg til disposisjon. Arbeidsdirektoratet har ellers engasjert en egen prosjektleder som har arbeidet med de utøvere som har blitt engasjert via sysselsettingsmidler.

Midlene er blitt brukt slik:

En visesanger og en kabaretgruppe på fem ulike utøvere, skuespillere, dansere og musiker, er gjennom Rikskonsertene sendt på turneer. Rikskonsertene og Forsvarets turnekontor har også gitt midler til reiser m.m. Videre er en musiker plassert ved Forsvarets musikkorps i Kristansund. En pianist er engasjert til forsvarsmusikken i Oslo, og to skuespillere er plassert i ekstraordinær virksomhet ved Riksteateret for å medvirke i Peer Gynt oppsetningen i regi av Riksteateret. Dessuten er to skuespillere plassert ved regionteateret i Førde, en musiker er lånt ut til Skolekonsertene i Oslo, og to skuespillere er formidlet fra steder utenfor Oslo. Vi har også medvirket i plasseringen av en instruktør ved fylkeskommunen i Nordland, hvor vedkommende tar seg av instruksjon av en gruppe arbeidsløse ungdommer som er plassert på tiltak. Det er stor etterspørsel etter de som er engasjert gjennom våre tiltak, og de som er engasjert har vært meget tilfredse med å kunne delta i prosjektene.

Ved utgangen av året skal vi drøfte resultatene av kampanjen. Det er vårt foreløpige inntrykk at organisasjonene jeg nevnte har vært tilfredse med tiltaket, men det gjenstår at vi sammen med dem skal foreta en vurdering av opplegget.

Når det gjelder det mer løpende formidlingsarbeide vil dette bli utvidet slik at det i hvert fylke skal være et kontaktpunkt for slik formidling.

KAPITTEL 2

ARBEID I FRAMTIDA - PERSPEKTIVER PÅ ENDRINGER I FORHOLDET ARBEID, NÆRINGSSTRUKTUR, FRITID, KULTUR I ÅRENE FRAMOVER.

Ted Hanisch, Leder for Institutt for Samfunnsforskning

I. ENDRINGER I FORHOLDET MELLOM ARBEID OG FRITID

Jeg vil begynne med en advarsel: Se opp for påstander om at vi er på vei mot et nytt samfunn, enten det er «fritidssamfunnet» eller «informasjonssamfunnet». Stort sett får vi høre det gamle eventyret om keiserens nye klær. En populæroppfatning i tida er at det betalte arbeidet (heretter kalt *arbeidet*) etterhvert betyr mindre for folk. Mange oppfatter ungdommens kjøpelyst og pengeforbruk som tegn på at det i framtida blir viktigere hva du kjøper enn hva du gjør.

Alt tyder på at arbeidet har fått stadig høyere status de siste 50 år. Tidligere gjorde samfunnets elite et poeng av at de arbeidet lite. Idag omgir eliten seg med en aura av arbeidsnarkomani.

Ikke skal jeg våge å spå om hvordan arbeidets status er om 50 år. Vi kan regne med at fram til år 2000 vil det å ha arbeid bli ettertraktet av en stigende andel av befolkningen. Kvinnenes inntog i arbeidslivet fortsetter i alle fall dersom etterspørselen etter arbeidskraft holder seg oppe.

Hva er det som gjør arbeidet så ettertraktet? La oss ikke lure oss selv med å tro at arbeidsoppgavene *i seg selv* er så givende for det store flertall. Svært mye av det arbeid folk gjør er rutinepreget og enkelt, og for et betydelig mindretall direkte helseskadelig. Det å ha betalt arbeid eller å ha hatt arbeid når

en blir pensjonist, gir en reell følelse av skyldfrihet, uavhengighet og ære. Skyldfriheten går på at en gjør rett og skjel for seg ved å yte noe som er nødvendig. Uavhengigheten ligger i at en har fått egen inntekt og dermed handlefrihet.

Ære er et ord vi nesten ikke tør ta i vår munn. Arbeidets ære har i norsk arbeiderbevegelse ofte vært hevdet under slagordet «gjør din plikt og krev din rett!» Verdien av ikke bare betalt arbeid, men et marked for arbeid, ligger i kollektive og individuelle strategier for å vise styrke. På et stramt arbeidsmarked behøver ikke arbeidstakerne «finne seg i hva som helst», de kan si opp avtaler, streike, eller hver for seg finne en annen jobb. Denne følelse av ære uttrykker samtidig makt, eller i alle fall fraværet av avmakt.

Jeg hevder altså at det å ha arbeid vil bli etterstrebet i minst like stor grad i den nære framtida som idag. Enkelte sier til et slikt synspunkt: kan vi ikke komme bort fra denne fikseringen av arbeidets velsignelse? Kan utkommet løsrives fra arbeidet? Mitt svar er da at et velferdssamfunn i ganske stor grad *har* løsrevet inntekt fra arbeid. Grunnene for å løsrive ytterligere kan være gode, særlig ut fra rene rettferdsbetraktninger. Nøkternt sett finnes det ingen holdepunkter for at folk er rede til så store omfordelinger gjennom skattesystemet som ville kreves for å innføre en garantert minsteinntekt for alle. Noen ville også med stor rett spørre: Hva kunne vi da ikke få produsert av eldreomsorg og tilbud for barn med alle disse pengene? Her stikker altså vårt samfunns tro på arbeidet fram igjen. Det er ikke for ingenting at retten til arbeid er nedfelt i Grunnloven. Paragraf 110 betyr bare at full sysselsetting etter Grunnloven må være et hovedmål for regjeringens politikk. Språkbruken peker likevel mot at arbeidet kan sees som et *gode* en har rett til. Et stykke på vei kan vi også tenke slik, f.eks. ved å satse på utbygging av sysselsettingstiltak. Forslagene om å dele arbeidet på flere gjennom å redusere arbeidstida, peker i samme retning.

Det som gjør arbeidet til en aktivitet med høy status ligger i at det er en *konsekvens* av at et *produkt* er ønsket. Når arbeidet drives for dets egen skyld mister det sin egenart av å være *nødvendig*. Det å jobbe er i seg selv noe forretningsmessig, instrumentelt, en gjør noe i bytte for penger. Et offer kan aldri

bli noe fullverdig gode. Derfor er det grenser for hvor omfattende sysselsettingstiltakene kan bli.

Om en skulle dele på arbeidet måtte grenser settes for arbeidstida. En kan nok nekte folk å jobbe 50 timer i uka om dette representerer helse- eller sikkerhetsproblem. Men kan vi pålegge noen å ofre mindre av sin arbeidskraft i nyttig virksomhet, når de allerede er nede i en effektiv daglig arbeidstid på 7 timer? Mulighetene til å regulere arbeidet i så stor detalj blir nok ofte overvurdert. Kortere arbeidstid må derfor vokse fram som en frivillig prioritering. Vi vil fram mot århundreskiftet oppleve mer varierte arbeidstider, bl.a. fordi folk i ulike livsfaser har ulike ønsker. Problemet er å skape *reell* valgfrihet. Det høres enkelt å argumentere for at småbarnsforeldre skal kunne velge kortere arbeidstid. Med lav lønn og høye lån har de bare ikke råd til det.

Selv mener jeg at det er så sterke tegn på at oppfostringen av barn trenger mer av foreldrenes tid, at det finnes sterke grunner for at småbarnsforeldre bør arbeide mindre enn idag. For at dette skal være mulig må imidlertid foreldrenes økonomi forbedres ganske radikalt. Nøkternt sett tror jeg en slik omfordeling er lite sannsynlig, spesielt vil veksten i utgiftene til pensjon i Folketrygden kreve mye av det økonomiske handlingsrommet.

Jeg sa nettopp at kortere arbeidstid må uttrykke en slags konsensus om mer fritid framfor arbeid og inntekt. En gradvis utvikling i denne retning har vi hatt i hele dette hundreåret. Hele den luftige påstanden om «fritidssamfunnet» uttrykker såvidt jeg kan se bare det enkle faktum at høy produktivitet sikrer høy lønn for kortere arbeidstid. Folk flest har fått råd og overskudd til å drive med «prosjekter» utenfor arbeidet. Jeg kan ikke se noen tegn på at endringene her *ikke* følger kjente spor i åra framover. Ungdommen er ikke mer forbruks- og fritidsorientert enn det en måtte vente med den materielle velstand de er vokst opp i. All forskning tyder på at ungdom, på samme måte som eldre, betrakter det å ha arbeid som viktig. Fritid som alternativ til arbeid gjelder - for å si det høyt tenkt - bare på marginalen. Lang arbeidstid for de som har jobb og ingen arbeidstid for de arbeidsløse er derfor en dårlig løsning. Fritid blir bare verdifull når den er bestemt i motsetning til arbeidstid. «For å kunne

slappe av må en først rette seg opp».

Ungdommens livsanskuelse - der den avviker fra voksnes - kan være en indikator på hva som er virkningene av at arbeidet vil ta mindre deler av livet. Våre samlede erfaringer preger holdningene og former identiteten. Også i livsanskuelse gjelder at fritid og arbeid er avhengige mer enn alternative i forhold til hverandre. Kravet om *selvrealisering* vil øke både i arbeid og fritid. Vi kan se noen tegn på at arbeidet mer enn før må konkurrere med andre erfaringer om å bestemme folks totale livsorientering. Folks politiske orientering bestemmes f.eks. mindre av yrket enn før. Fortsatt vil likevel arbeidet være det sted folk satser mest på for selvrealisering. Vi vil derfor fortsatt se mange anstrengelser fra yrkesgrupper for å markere sin status og betydning.

Maktutredningen pekte i sin tid på problemer som følge av særinteressenes økte gjennomslag. Jeg vil ikke her polemisere mot denne påpekning. Den er korrekt. Hva som bør påpekes er at arbeidet og organisasjonene i dagens samfunn også virker som et klart *integrerende* element i samfunnet. Hva Maktutredningen påpekte var en viss svekkelse av denne funksjonen.

Hva er det nemlig som binder samfunnet sammen og gir begrunnelse og retning til en bestemt utvikling? I noen land kan vi se at religion spiller en viktig rolle som den også tidligere gjorde i Norge. Med integrasjon tenker jeg her på verdien av tilhørighet og vi-følelse. Det er ikke min hensikt å gjøre de gamle vikingekongene æreløse, men i rettferdighetens navn må vi si at uttrykket - samlet Norge til ett rike - ikke må tolkes for langt. Sosiologisk sett mener jeg vi har grunn til å hevde at samlingen av Norge til en nasjon først skjedde mellom 1930 og 1950. Påstanden er altså at Norge ikke ble samlet til ett rike før arbeiderbevegelsen fikk politisk og økonomisk makt. Etter 1950, og særlig i 70-årene, virket økt yrkesaktivitet til å trekke stadig flere kvinner direkte inn i samfunnsmaskineriet i kraft av egen innsats. At dette etterhvert vil slå ut også i fordelingen av sentrale maktposisjoner, er hevet over tvil.

Menn og kvinner vil konkurrere mer på samme bane. Denne påpekingen er ikke ment til å bortforklare at kvinnene er, og vil være, sterkt overrepresentert i underordnede og slitsomme job-

ber. Den prosess jeg har skissert har betydd en langvarig nedbygging av klasseforskjeller og kjønnsforskjeller. Skillene er fortsatt betydelige, men de er ikke større enn at en klar vi-følelse eksisterer. Den største fare ved arbeidsledigheten ligger i at den kan snu denne integrasjonsprosessen. Ledigheten i Norge er fortsatt relativt lav, og klarer vi å stanse og snu en negativ utvikling her, vil virkningene bli små.

La oss vende blikket mot Danmark, som vi i 1970 regnet som et samfunn svært likt vårt eget. En tiltakende økonomisk krise og store styringsproblemer, bl.a. kompliserte parlamentariske forhold, førte til at ledigheten økte i to trinn, 1974-75 og 1979-80, til over ti prosent. Et team av forskere undersøkte i 1982-83 hvordan befolkningen var berørt og følte seg berørt av «krisen». To tredjedeler var ikke berørt av ledighet, men hadde fått økte reallønner, og rapporterte selv at de ikke hadde merket så mye til krisen. En tredjedel av befolkningen i yrkesaktiv alder var berørt av ledighet direkte og indirekte, hadde fått sin økonomi forverret og oppfattet i overveiende grad selv å være rammet. Det som har skjedd vil sette spor etter seg i landets sosiale struktur i lang tid framover. Nye skillelinjer vil etableres og sementeres.

Mitt poeng er ikke en påstand om at vi i 1990 må gjøre opp en tilsvarende status i Norge. Likevel blir jeg skremt av tendenser i ungdoms arbeids- og utdanningsmuligheter. På det ordinære arbeidsmarkedet har vi i de senere år opplevd økende problemer for ungdom med lite eller ingen videregående utdanning. En stor del av disse er iferd med å falle ut av arbeidsmarkedet. Samtidig har deltids-, helge- og feriearbeid blant dem som går på skole og studerer økt sterkt. Arbeidsgiverne får fleksibilitet i tilgangen på arbeidskraft og synes også å bruke suksess i utdanningssystemet som kriterium på yteevne og -vilje. Om dette er et mønster som setter seg videre igjennom etterhvert som årskullene blir eldre, er det fare på ferde. Mange merker seg da med lettelse at Regjeringen stadig trapper opp tiltakene for å sysselsette ledig ungdom. Slike tiltak er nødvendige for en sosialt ansvarlig stat. Tankekorset ligger i at stimulansen til arbeidsgiverne for å få dem til å ansette ungdom samtidig markerer at opplæringskostnadene ved å ansette ungdom er et offentlig ansvar. Det gjelder

her som ellers at det omfang arbeidsmarkedstiltakene etterhvert får, vil endre selve arbeidsmarkedets virkemåte. Vi kan derfor trygt regne med at arbeidsmarkedspolitikken kommer til å ha et betydelig større omfang de neste 10 år enn den har hatt i de 10 åra bak oss.

II. OMSTILLINGER I NÆRINGSSTRUKTUREN

Omstilling er iferd med å bli 80-tallets store ord i økonomisk politikk. Selv er jeg ganske glad for det. På den annen side bør det understrekes at ordet kanskje er nyere enn problemet. Tidlig i 1970-åra var struktur-rasjonalisering ordet. Etterhvert ble det et skjellsord i alt overmotet under høykonjunkturen. Ganske interessante innblikk i hva omstillingene dreier seg om foreligger i en offentlig utredning om Perspektivberegninger for norsk økonomi til år 2000. Her finnes en såkalt indeks over omfanget av omstillingen mellom 32 sektorer i norsk økonomi. Målt slik blir omfanget av omstillingen *lavere* de neste 20 år enn det var mellom 1960 og 1980. Vi kommer ikke i nærheten av hva vi opplevde i 50-åra.

Jeg tror ikke det er riktig å tolke disse beregningene slik at omstillingen blir mindre viktig. Særlig kan det pekes på at omstillingen *innenfor* bransjene synes påkrevet for en bedre tilpasning til markedet og forbrukernes ønsker og behov. Ser vi ti år framover, vil omstillingenes *karakter* være en kilde til politisk strid og sosiale belastninger for de som rammes. Utgangspunktet her er at totalt antall sysselsatte i industrien i beste fall vil stabiliseres. En enkel demografisk tankemodell tilsier da at det kan skje en forgubbing slik vi tidligere har sett i landbruket.

Industrien med dens behov for fornyelse og økt produktivitet for å kunne konkurrere på harde markeder vil nok ha problemer med en så lav nyrekruttering som gis av naturlig avgang alene. Det er fare for avskalling av arbeidskraft i forbindelse med omstillingene. Industri er også en sammensatt bransje, slik at interne forskyvninger kan gi ledighet blant industriarbeiderne selv om sysselsettingen totalt sett holder seg oppe. Dette kan gi seg to utslag, sosialt og regionalt. Sosialt vil vi merke problemer som andre industriland alt har følt, med sysselsettingsvansker

for eldre industriarbeidere som blir overtallige. Selv med sterk satsing på omskolering vil vi måtte vente sterke krav om lavere pensjonsalder og førtidspensjoneringsmuligheter.

Regionalt vil omstillingene bli mer smertefulle fordi mange relativt store, men utsatte, industribedrifter ligger på små industristeder. Mange hadde vel ventet at dette problemet skulle komme sterkere fram i perioden fra 1980. En midlertidig høykonjunktur i USA med høy dollarkurs har utsatt endel av problemet til slutten av dette tiåret.

Problemer vil følge av at norsk industri og dermed norsk økonomi, idag er råvarebasert på to plan. Den landbaserte industri har en struktur og ble skapt på et tidspunkt da Norge var et relativt fattig land i Europas utkant med et klart fortrinn i billig energi. Vi har idag dobbelt så høy andel av industrisyssetningen i råvarebasert virksomhet som USA og Japan. Oljevirkomheten er vårt andre råvarebaserte element, men den er ytterst profitabel og har gjort Norge til et av verdens aller rikeste land. På grunn av kostnadsutviklingen svekkes da våre muligheter for å konkurrere på svakt voksende eller stagnerende markeder for råvarer og halvfabrikata. Slik sett representerer oljevirkomheten en kilde til rikdom og en trussel mot tradisjonell industri. Dette bildet må likevel kompletteres. Norsk verkstedindustri har hatt sjanse til og delvis lykkes med å utnytte leveranser til oljevirkomheten, til å utvikle og fornye sitt spekter av produkter. I åra som kommer kan vi etterhvert høste fruktene av dette arbeidet.

Vi vil samtidig se en sterk vekst i norske investeringer utenlands, som er ment å sikre kompetanse og markedsandeler for norsk virksomhet. Slik sett kan oljeinntektene på lang sikt bli et komparativt fortrinn. Striden om hvor *arbeidsplasser* i *norskeide* virksomheter skal ligge, blir om få år et *stort* politisk tema.

De som arbeider med prognoser for omstillingen framover har kommet til at i år 2000 vil omlag en tredjedel av sysselsettingen være i vareproduserende næringer mot vel 40 prosent i dag. Tenk over det. Vi blir 200 000 færre som produserer varer! Primærnæringene går ytterligere noe tilbake. Resten er da sekkeposten «tjenesteyting». Forestillingen om at tjenester er «informasjon» har fått enkelte til å lansere påstanden om overgang til «informa-

sjonssamfunnet». Ser vi på utviklingen de siste 10 år, er det mer rimelig å snakke om overgangen til «omsorgssamfunnet» om det ikke var for alle de uløste omsorgsoppgavene. Det er i arbeid som gjelder kontakt med andre mennesker at veksten har vært og hvor den etter alt å dømme vil komme.

Ren informasjonsbehandling utgjorde i 1983 omlag 16% av sysselsettingen. Her ligger antakelig store muligheter for økt produktivitet ved hjelp av bedre teknologi. I sammenheng med omstilling vil datateknologi for vårt vedkommende i første rekke bli aktuelt som produksjonsredskap og som komponenter i nye produkter. Dataindustrien i mer snever forstand vil aldri bli stor i Norge. Jeg har vanskelig for å se at beherskelse av datateknologi vil kunne bli noe komparativt fortrinn for Norge.

Vår evne til omstilling, økt produktivitet og konkurranseevne vil lettes om vi klarer å gjenskape full sysselsetting og holde den. Dette synspunktet er altså det omvendte av hva vi oftest hører, nemlig at omstilling og fornyelse er en forutsetning for full sysselsetting. Ikke slik at jeg er uenig i det siste. Når økonomiske eksperter fra tid til annen angriper støtte til kriserammet industri og høyt offentlig forbruk for å være tiltak som hemmer nyskaping, legger de stor vekt på at yrkesmobilitet fremmes ved at flere kommer ut på arbeidsmarkedet, eventuelt som ledige. En hestekur i økonomien skal da i prinsippet betale seg siden. Konkret gir slike betraktninger seg utslag i påstander om at vi må akseptere ledighet på kort sikt for å få full sysselsetting på lang sikt.

Min innvending er at denne betraktningen ser bort fra at arbeidstakere flest prioriterer trygghet. Fagbevegelsen har i medlemmenes øyne en av sine hovedoppgaver her. I praksis er også oppsigelsesvernet betydelig styrket i de siste 20 år. En forutsetning for å realisere økonomisk vekst er at den enkelte aksepterer strukturendring og produktivitetsøkninger. Økt materiell velstand forutsetter at arbeidstakerne er villige til å bære de kostnadene som produktivitetsøkninger og strukturendringer innebærer. En situasjon med langvarig og høy arbeidsledighet vil undergrave oppslutningen om en slik politikk. Viljen til å bære kostnader ved omstilling og produktivitetsøkninger reduseres hvis inntrykket er at forandringer vanligvis betyr

omstilling til arbeidsledighet.

Hvorfor skal det stadig stilles krav om omstilling og produktivitetsøkning når man opplever at samfunnet ikke ser seg i stand til å skaffe de arbeidsløse arbeid? Og hva er hensikten med å skjerpe produktivetskravene til dem som er i arbeid, når arbeidsledige opplever en helt kravløs situasjon? Kontrasten mellom den «høyproduktive» ansatte og den «uproduktive» arbeidsløse kan bidra til at kravene til prestasjoner i arbeidslivet undergraves. En lang periode med høy arbeidsledighet kan dermed undergrave de kulturelle forutsetningene for fornyet økonomisk vekst. Omstilling for økt produktivitet er ikke bare spørsmål om å kjøpe ny teknologi, men å motivere arbeidstakerne til å bruke den.

Snur vi dette perspektivet framover blir konklusjonen at lav ledighet er et av Norges fremste komparative fortrinn.

III. KULTUR OG ARBEID

Endringer i forholdet mellom arbeid og «kultur» er tredje deltema i dette foredraget. Begrepet kultur er ganske vidtfaende og dessuten hovedtema med mange bidrag på denne konferansen. Jeg må her nøye meg med to perspektiver. Det første kan lanseres i spissformuleringen

- Jo mer arbeidsintensivt kulturbildet i et land er, jo høyere er folks utbytte av kulturaktivitetene.

Det andre perspektivet kan lanseres ved uttrykket

- Jo mer konkurranse det blir på markedet for kulturprodukter, jo lavere blir kvaliteten.

Vi kan begynne med påstanden om det arbeidsintensive kulturlivets fortreffelighet. Ser vi igjen ti år fram, vil kulturpolitikk være en strid mellom den kultur som formidles og skapes ved at folk møter fram og ser, lytter eller deltar, og den kommersielle massekultur. Forsvaret av en politisk og kulturell offentlighet er kravet om deltakelseskultur framfor kulturindustri.

Er vi villig til å satse på teatrene, konsertene, voksenopplæringen og kaféene, avisene og litteraturen? Vil all denne kulturelle aktivitet makte å dra folket ut fra sofakroken? Om dette har mange meninger, selv tenderer jeg mot pessimisme. Ingen vil være i tvil om hvem som er på offensiven.

Hvis kravet til kulturlivet ikke er strengere enn til kvaliteten på en middels såpeopera, vil opplagt et meget stort tilbud kunne kjøpes fra utlandet, utstyres med tekst og sendes ut gjennom et kabelnett for en billig penge. I den grad en her får folk til å tro at de får dette budskapet helt gratis om reklame tillates i fjernsyn, vil det kunne bli god, høyproduktiv forretning.

Så var det konkurransen og kvaliteten. Det er klart at profesjonell kulturaktivitet som teatre og aviser bør konkurrere kollegialt om å lage gode produkter. Spørsmålet er likevel hva som skjer når kulturprodusentene tvinges til å tenke langs en vei: gi folk det de vil ha? Det er her kultur adskiller seg fra andre produkter: det skal kreves noe av mottakeren.

I Norge har vi i mange år subsidiert teatrene og avisene og mye annet kulturliv. Tross dette har konkurransen på avisemarkedet hardnet slik til, ikke minst her i Oslo, at kvaliteten på avisene har vært klart dalende. Andre deler av kulturlivet har klart seg bedre. Problemstillingen som reiser seg i åra framover er om det i kulturpolitikken vil utkrystallisere seg en offensiv for kvalitet og aktivitet. Jeg tror det bare er slik at kulturpolitikk og arbeidslivspolitikkk kan bindes sammen. Den høye levestandarden i Norge har en lønnsarbeidskultur som et av sine fundament.

I begynnelsen av dette foredraget la jeg vekt på denne sosialt integrerende kulturen som et livskraftig element en må ta hensyn til. Etterhvert som vi bruker mindre av vår tid til arbeid, øker behovet for andre kilder til sosial tilhørighet. Spørsmålet er om kulturaktivitet kan bygges ut til å virke som et sosialt liv.

De utfordringer vi står overfor med hensyn til arbeidets framtid kan også beskrives som kulturelle utfordringer. Vi må leve med det faktum at det naboer gjør kan være ditt problem, eller det du ønsker å gjøre avhenger av naboer. Vi kan møte dette med å drømme om den private frihet til utfoldelse innen hjemmets fire vegger, eller ved å ta opp utfordringen som nødvendigheten av samfunnsolidaritet. For å klare seg som nasjon trenger Norge effektive motivasjonssystem - vi skal være effektive - men vi trenger også solidariske moralsystemer.

Kulturpolitikken i Norge har i mange år vært preget av en fredelig strid mellom finkultur og folkekultur. Dette er et skille som blir mindre og mindre interessant. I framtida blir det vikti-

gere å arbeide målbevisst for et kulturliv som speiler vår felles skjebne og våre motstridende interesser. En rasjonell og lønnsom kulturindustri vil helst gi et vrengebilde av verden.

KOMMENTARER:

Jan Balstad, Sekretær i Landsorganisasjonen

Hvorvidt vi er på vei mot et «nytt» samfunn kan være et definisjonsspørsmål, men vi står overfor mange og grunnleggende endringer. Jeg tror det er viktig å peke på dette, for det har også betydning for hvordan vi skal forholde oss til framtida. Vår historie og våre erfaringer er viktige, men jeg vil advare mot å tro at svaret på de utfordringene vi vil bli stilt overfor, er å finne i arkivskuffene.

Jeg er enig i at arbeid, også i framtida, vil ha høy status hos folk flest. Men det finnes også klare tendenser som peker i retning av at kapitalinntekten og offentlige overføringer utgjør en stadig større del av totalinntekten til den enkelte. Jeg vil også peke på en annen viktig forandring når det gjelder arbeidets rolle i tida framover. Mens industrisamfunnet i etterkrigsåra ble ledet i en retning hvor de private profitt-interessene ble innordnet hensynstagen til overordnede mål som arbeid til alle og oppbygging av velferdssamfunnet slik vi kjenner det, ser vi i vår etterindustrialiserte tid at en privatisering av økonomien er i ferd med å utvikle seg på bekostning av målsetningen om arbeid for alle og velferdssamfunnet.

I konservativ økonomisk tenkning er markedsorienteringen langt på vei et mål i seg selv. Det er blitt hevdet at når markeds-kreftene får fungere fritt, er også det enkelte menneskes frihets-behov ivaretatt. Greier du deg ikke under slike rammevilkår, har du skylda sjøl. Dette synet tok arbeiderbevegelsen oppgjør

med i slutten av 30-åra - i et langt enklere samfunn enn det vi står overfor i dag.

Grunntrekk i motsetningen mellom arbeid og kapital er likevel de samme, og i kampen om velferdssamfunnet finner vi også mange likhetspunkter. En alternativ politikk som ikke sammenfaller med markedskreftene, er mer krevende enn den politikk både konservativ og liberal markedsøkonomi bygger på. En slik alternativ politikk vil få støtte fra fagbevegelsen dersom målene i rimelig grad sammenfaller med fagbevegelsens mål. Den må tuftes på en realistisk holdning til vår handlefrihet, til landets verdiskapning og til fordelingspolitikken. Vi må sikte oss inn mot et skjæringspunkt mellom våre mål og det som er mulig å oppnå. I denne oppgaven blir den økonomiske politikken viktig, men ikke avgjørende. Det avgjørende blir om vi makter å organisere samfunnet slik at vi når våre mål.

I utkastet til nytt handlingsprogram for LO forsøker vi å se arbeid i et bredere perspektiv. Under hovedkapittel 2 - arbeid, trygghet og trivsel - finner vi overskriften kultur, ferie og fritid. Vi ønsker en samfunnsutvikling med stadig større vekt på livsstandard, her inngår også meningsfylt arbeid. Kultur blir også en svært viktig del av de forutsetninger som må være til stede.

Å gi kultur dårlige vilkår nå, er kortsynt politikk etter fagbevegelsens oppfatning. Innenfor rammene av det kulturbegrep vi forholder oss til, finnes viktige bærere av historie, holdninger og politikk. Vi har en vid ramme for hva vi legger i begrepet kultur. Her skal jeg bare trekke fram ett eksempel. Da våre medlemmer i Sulitjelma tok kampen opp for å bevare lokalsamfunnet, ble kulturaktivitetene en helt avgjørende del av denne striden. Vi som er her fra fagbevegelsen kommer til å granske nøye det som kommer fram på denne konferansen. Mulighetene kan være store, men de må finnes og realiseres.

Halvdan Skard, Direktør i Norsk Kulturråd

Jeg vil gripe tilbake til første del av mottoet for konferansen og knytte det til annen del på en litt annen måte enn det har vært gjort hittil. Fra et kulturpolitisk synspunkt kan det være nødvendig å minne om det press som vår kultur utsettes for - sterkere enn noen gang før. Her er ikke tid til å utdype dette, men vi må vel kunne fastslå at den viktigste kulturpolitiske utfordringen vi står overfor, er å hjelpe fram *mer* egenproduksjon. Mange har f.eks. spurt om hva mangfold i TV er, hvis det bare betyr valg mellom flere «Dynasti»-kanaler. Et hovedpoeng blir da å finne måter for å få fram egenproduksjon, - norsk og nordisk. Ikke fordi en slik egenproduksjon nødvendigvis er bedre enn den utenlandske, men nettopp for å være et «oppegående» kulturfolk må vi også ha vår egen produksjon - av mange slag.

Til en viss grad har vi klart dette for avisene og skjønnlitteraturen, vi prøver å klare det for filmen. Nå arbeider vi mot nye mål: Norsk Kulturråd utreder støtteordninger for faglitteraturen, og en forsøksordning for innkjøp av fonogram (plater og lydbånd) har fått plass på neste års statsbudsjett. Men for video er nesten ingenting gjort. For radio og TV er det reellt sett NRK som forsøker å bære ansvaret.

Vi kan diskutere hvordan vi skal finansiere dette. Men vi må ikke la denne diskusjonen komme i veien for en helt annen satsing enn hittil på norsk og nordisk egenproduksjon. Reulf Steen talte i sitt innlegg om norsk kultur for norsk fjernsyn. Behovet i norsk fjernsyn er påtrengende. Svært mange timer skal fylles. Kringkastingssjefen har understreket dette gang på gang, særlig når det gjelder dramatik («fiction») i vid forstand. Jeg vil her særlig understreke barneprogrammene - kanskje bør vi gi dem første prioritet.

Her kommer jeg inn på tilknytningen til annen del av konferansens tema. For å få en brukbar egenproduksjon må vi ha et bredt og levende kulturliv - gjerne som Ted Hanisch var inne på, et arbeidsintensivt kulturliv. Det betyr altså sysselsetting. Egenproduksjon har også ringvirkninger for andre steder innen kulturlivet og for mange kulturarbeidere. Jeg behøver ikke utdype dette her, annet enn å peke på at det vil trenge innsats av

skapende kunstnere, utøvende kunstnere, teknikere og mange andre i tillegg. Skal vi få den bredden og den kvaliteten som vi vel alle mener er nødvendig, må vi ha et arbeidsintensivt kulturliv.

Jeg vil nevne ytterligere et satsingsområde for det offentlige - utover det å satse på økt egenproduksjon. Dette tar jeg med fordi en satsing for å få fram en viss egenproduksjon i seg selv ikke er tilstrekkelig i forhold til det press jeg nevnte innledningsvis. Det er spennende, slik vi har merket det i Norge og i andre land, og som denne konferansen skal høre mer om, - at vi får lokale motstøt mot det press vår kultur nå utsettes for.

Vi ser en voksende interesse for lokalhistorie, f.eks. i form av bygningsvern. Jeg vil her også trekke fram den type virksomhet som knyttes til kulturhus, Folkets Hus, samfunnshus, til kulturverksteder og til medieverksteder, hvor folk møtes, kjenner samhörighet eller tilhörighet, er med i en deltakerkultur framfor en tilskuerkultur. Men også en slik virksomhet trenger offentlig bistand, kanskje særlig i oppstartingsfasen. Stikkord for slik virksomhet er selvforståelse, selvforvaltning, selvformulering og selvaktivisering. Mange vil si at alt dette dekkes av begrepet folkekultur. Økt støtte til egenproduksjon og folkekultur - dette kan sies å være to sentrale mål for en offensiv for kvalitet og aktivitet i kulturlivet, med økt sysselsetting som forutsetning og resultat.

Terje Osmundsen, Personlig rådgiver for Statsministeren

Hanisch tar i sitt innlegg opp en rekke grunnleggende spørsmål, om samfunnets utvikling, om den økonomiske utvikling og spørsmål om kulturpolitikkenes rolle i den situasjon vi i dag befinner oss i. Dette spenner over et vidt spekter. Selv om jeg på det generelle plan delvis er enig i den beskrivelse som er gitt i innlegget, er jeg også ganske uenig på en del punkter.

Jeg tror for eksempel han undervurderer den endringen i synet på arbeid som har vært en underliggende tendens i den vestlige verden i ganske lang tid. Jeg tror vi kan se en slik endring når det gjelder arbeid, familie og andre forhold. Stikkordmessig kan denne endringen karakteriseres som en utvikling fra pliktfølelse til selvrealisering. Etterhvert som denne utviklingen sannsynligvis forsterkes, og etterhvert som vi nærmer oss fritidssamfunnet, vil også oppmykningen av skillet mellom arbeid og fritid forsterkes.

I dag opplever vi at folk i større grad handler ut fra andre typer av motivasjon enn det de oppfatter som plikt. Dette forholdet har også implikasjoner for det vi skal ta opp på denne konferansen. En rekke forhold tilsier at skillet mellom arbeid og fritid etterhvert vil bli mer utvisket, f.eks. ny teknologi og mer fleksible arbeidstidsordninger. Videre vil vekstområdene mht. sysselsetting ligge innenfor områder som kanskje ikke tradisjonelt har vært definert som arbeid. Vi gjør klokt i å betrakte dette som langsiktige utviklingstrekk. Jeg tror spørsmålet om vi skal klare å møte disse utfordringene på en positiv måte - om vi skal klare å omstille oss raskt nok i forhold til andre land, egentlig dreier seg om spørsmål om vårt samfunns fleksibilitet og fornyelse. Økt arbeidsledighet og økt grad av sosiale konflikter vil sannsynligvis svekke denne evnen til fleksibilitet og fornyelse. Men vi skal óg være klar over at hvis vi bare holder fast ved den fokusering på trygghet og på en del av de sosiale rettigheter som har vært definert i 60-70-årene, risikerer vi å svekke en del av de evnene til fornyelse som er nødvendig.

Jeg vil videre fremheve noen momenter når det gjelder kultursektorens rolle i utviklingen fremover. Etterhvert som sysselsettingen i industrien og de tradisjonelle næringer går ned, er det klart at hele den sektoren vi kan kalle tjenesteyting, kultur, omsorg, osv. representerer et betydelig potensiale for økt sysselsetting. Vi er nødt til å skaffe fler arbeidsplasser innenfor den tjenesteytende sektor, og her bør også kulturen ha en betydelig rolle. I forlengelse av dette vil jeg nevne at når USA har hatt en betydelig sysselsettingsvekst de siste ti årene - 15 millioner nye arbeidsplasser, mens Europa har hatt stagnasjon i samme periode - så skyldes dette at USA har hatt en betydelig vekst i

sysselsettingen i tjenesteytende næringer, blant annet i kultursektoren. Dette har de fått til blant annet fordi de tjenesteytende næringer i USA er mindre rammet av institusjonelle begrensninger enn hva tilfellet er i Europa.

Når det gjelder de store sysselsettingsmulighetene som ligger innenfor f.eks. kultur og omsorgssektoren, bør vi også diskutere om vi skal frigjøre noen av de institusjonelle bindinger som gjelder disse områdene, dvs. også legge til rette for ulike former for privat finansiering for å utløse det store potensialet som finnes for økt etterspørsel og dermed økt sysselsetting på dette området.

En annen innfallsvinkel er vårt ønske om å stimulere nærmiljøet og kulturens rolle i denne sammenheng. Kultur vil være et nøkkelord om vi ønsker å styrke nærmiljøene. Om vi ønsker å unngå en situasjon med økt sentralisering, en situasjon der f.eks. profesjonene og institusjoner overtar en stadig større del av velferdsfunksjonene i samfunnet, er det viktig å styrke nærmiljøene. Kultursektoren vil ha en sentral rolle i nærmiljøpolitikken.

En tredje innfallsvinkel til kulturens rolle i dagens situasjon kan være følgende: Et hovedproblem vi står overfor er en svekkelse av fellesinteressene i samfunnet, en svekkelse av det felles referanse- og verdigrunnlag. En hovedoppgave vil også være å bevisstgjøre om det som binder oss sammen på tvers av interessegrupper og faggrupper, osv. Her kan kulturpolitikken spille en sentral rolle. Ut fra dette kan det også være litt uheldig å fokusere for mye på det lokale aspektet ved kulturens rolle. Man må også legge vekt på formidling av en nasjonal kulturell identitet. Her ligger det et spenningsforhold mellom det lokale og det nasjonale mht. kulturpolitikk.

Når det gjelder sysselsettingspolitikken, representerer kultursektoren en interessant mulighet. Det har vi fra regjeringens side tatt konsekvensen av når vi har gått inn for at kulturtiltak skal kunne nyte godt av sysselsettingsmidler. Hittil har denne sysselsettingspolitikken vært fokusert på offentlige og kommunale tiltak. Det vi bør være mer opptatt av er hvilke andre felter - utenfor den tradisjonelle offentlige sektor - som kan mobiliseres. Når det gjelder næringsvirksomhet har vi her problemer med

konkurransesvridning, osv., men jeg tror dette grenselandet mellom privat næringsvirksomhet og offentlig sektor er et interessant område for sysselsettingsmyndighetene og at kulturtiltak bør kunne komme inn her.

Men selv om vi kan styrke kulturens plass i sysselsettingspolitikken, vil jeg likevel advare mot å legge for stor vekt på dette perspektivet med midlertidig sysselsetting og kultur som et virkemiddel til å bekjempe arbeidsledigheten. Når arbeidsmarkedet om noen år er annerledes, vil man også kunne oppleve andre konjunkturer når det gjelder midlertidig sysselsetting i forhold til kultursektoren. Jeg tror det er viktig at man i kulturpolitikken tar utgangspunkt i kulturens funksjoner og kulturens mål, selv om man også legger inn andre vurderinger som viktige i denne sammenheng.

KAPITTEL 3

BRUK AV SYSSELSETTINGSMIDLER/JOBBSKAPING SOM STRATEGI MOT ARBEIDSLØSHET

Eva Birkeland, Ekspedisjonssjef, Kommunal- og Arbeidsdepartementet

Regjeringen har som sitt klare mål å sikre sysselsettingen og få ned arbeidsledigheten. Vi vil i første rekke angripe ledighetsproblemet ved å skape forutsetninger for at det blir opprettet nye arbeidsplasser, men for å bekjempe ledigheten og dens skadevirkninger må det settes inn en kombinasjon av langsiktige og kortsiktige tiltak. Vi vil derfor:

- fortsette den omlegging av den økonomiske politikk og næringspolitikk som er igang for å sette samfunnet istand til å skape nye arbeidsplasser
- gi utdanning og opplæring som er tilpasset næringslivets behov, både til ungdom og til dem som er arbeidsledige
- skape midlertidig sysselsetting til store grupper av dem som er ledige.

I 1984 er det samlet bevilget godt og vel 2,5 milliarder kroner til arbeidsmarkedstiltak. Dette har medført en markert opptrapping av aktivitetsnivået under disse tiltakene og dempet ledigheten. Etter at ledigheten har ligget vesentlig høyere enn fjoråret gjennom første halvår og frem til august, var det en nedgang i absolutte tall i oktober og november og en ledighet i november i år som var 4 460 lavere enn for ett år siden. Ledigheten ved utgangen av forrige måned var 58 300 - 34 500 menn og 23 800

kvinner. Dette utgjør 3,4% av landets arbeidsstyrke - et tall som godt tåler internasjonal sammenligning.

Samtidig ligger sysselsettingen ifølge AKU de tre første kvartalene målt i personer 3/4% høyere enn et år tidligere, og målt i timeverk 1% høyere. Gjennomsnittssysselsettingen for 1984 ligger 15-20 000 personer over gjennomsnittet for 1983. Vi antar at denne gunstige utviklingen kan fortsette. Bakgrunnen for dette er bl.a.:

- Næringslivet er i vekst, og det nyansettes like mange arbeidstakere som det kommer nye arbeidstakere ut på arbeidsmarkedet.
- Vi har nå fått full effekt av de omfattende arbeidsmarkedspolitiske tiltakene. På bakgrunn av de rammer som nå foreligger, regner arbeidsmarkedsetaten med å holde gjennomsnittlig over 40 000 personer på tiltak.

Selv om veksten i sysselsettingen nå gir grunnlag for optimisme med hensyn til å bringe ledigheten nedover, må vi fortsatt holde innsatsen på arbeidsmarkedstiltakene på et høyt nivå. Utgangspunktet er hele tiden *sysselsettingsaspektet*. Vi har *ikke* som mål å løse problemer på vegne av f.eks. kulturmyndighetene. Sysselsettingsmidlene hverken kan eller skal erstatte kulturmidler. Selv i et forum som dette er vårt bidrag et ledd i sysselsettingsdiskusjonen - ikke et bidrag til å løse de problemer som måtte finnes innen kultursektoren. Når tiltak innen kultursektoren likevel er hensiktsmessige sett fra vår synsvinkel, er det fordi vi her har en glidende overgang fra det offentlige mot det private - kontaktflaten blir stor og arbeidsoppgavene meget varierende med gode muligheter for overgang til ordinær virksomhet.

Det er først og fremst det kommunale og fylkeskommunale sysselsettingsprogram som benyttes innen kultursektoren. De viktigste reglene her er

- kommunen eller fylkeskommunen må stå som arbeidsgiver
- en person som har vært registrert ledig i minst fire uker kan sysselsettes max 10 måneder
- tilskuddet gis som tilskudd pr. månedsverk:

A-kommuner	5 400 kroner
B-kommuner	6 300 kroner
C-kommuner og fylkeskommuner	7 000 kroner

I tillegg kan C-kommuner og fylkeskommuner ytes et tilskudd til driftsutgifter - maksimum 4 200 kroner. Det samme gjelder A- og B-kommuner med høyere ledighet enn 2% av befolkningen pr. 1. september 1984 (merknad: Gjelder for 1985 - for 1984 enten pr. 1. september 1983 eller 1. september 1984)

- arbeidet skal være ekstraordinært dvs. stillingen skal komme som et tillegg til de stillinger kommunen ordinært har.
- forretningsmessig virksomhet som kommer i konkurranse med annen privat virksomhet er unntatt.

Norsk Kulturråd gjennomførte i slutten av 1983 en sysselsettingsundersøkelse. Resultatet fra 13 - 14 fylker viste stor variasjon i oppgaver som ble løst ved bruk av ekstraordinære sysselsettingsmidler:

- arbeid i bibliotek og museer, både kontorarbeid, og annet (snekkere, lærere, malere, preparanter, fotografer, båtbyggere)
- arbeid i kirker (guiding, murerarbeid)
- idrettsarbeid (vedlikehold og lederoppgaver)
- musikervirksomhet (landsmusiker, korleder, kommunal musikkleder)
- teatervirksomhet (oppsøkende virksomhet i helseinstitusjoner og skoler, turnéteknikker)
- kulturregistrering og arbeid med kulturanleggsplan
- billettfunksjoner
- grunnarbeid for kulturbygg programarbeid i radio
- arbeid ved husflidsenter
- administrering for sysselsetting

Av FAFOs egen undersøkelse fremgår det i «Kommuners og fylkeskommuners bruk av sysselsettingsmidler innen kultursektoren» at kultursektoren bruker 10 - 12% av midlene under kommuneprogrammet. Sysselsettingstiltakene preges av tradi-

sjonelle arbeidsoppgaver som forefallende arbeid innen administrasjon, bibliotek, museum, kultur og idrett. Ganske få drev utadrettet kulturarbeid.

På det tidspunkt undersøkelsen ble foretatt, var ikke aksjonen «AF - skaffer underholdning» kommet igang (Omtalt i Danielsens innlegg i går).

De positive erfaringene kan oppsummeres slik:

- Ordningen gir varierte og spennende muligheter for sysselsetting innenfor kultursektoren og i samarbeidstiltak hvor flere sektorer er involvert.
- Ordningen gir mulighet for arbeid som det i aller høyeste grad er bruk for å få utført og som er meningsfylt for arbeidstakeren.
- Det eksisterer arbeidsoppgaver i kultursektoren som utmerket godt kan løses av grupper som lett blir arbeidsløse som kvinner, ungdom og yrkeshemmede.
- Tiltakene som til nå er gjennomført, peker fram mot mere varige arbeidsplasser. Dette bekrefter at kultursektoren peker seg ut som framtidig vekstområde for sysselsetting.
- Ungdom eller uerfaren arbeidskraft får en nyttig opplæring for seinere fast arbeid.

De negative erfaringene kan oppsummeres slik:

- Ordningen er lite egnet i de tilfeller hvor det er nødvendig med planlegging over tid, idet de kvartalsvise tildelingene setter sterke begrensninger i arbeidsgivers handlefrihet.
- De kvartalsvise tildelingene av midler skaper unødvendig usikkerhet hos den enkelte sysselsatte hver tredje måned.
- Det foreligger et misforhold mellom tidspunktet for igangsetting av tiltaket og utbetaling av midlene - spesielt for mindre institusjoner byr dette på problemer.
- Problemer med å finansiere egenandel gjør at stillingsnivået tilpasses økonomien og ikke arbeidsoppgavene. I tillegg får arbeidsgiveren bare i liten grad anledning til selv å plukke ut arbeidstakeren. Resultatet er at behovet for veiledning og opplæring blir større enn det kunne ha vært.
- Mangel på personell til veiledning er ofte til hinder for at institusjoner og organisasjoner kan benytte seg av sysselsettingstiltak.

- Det er mest bekvemt å engasjere mer «voksen» arbeidskraft fordi de gjerne klarer seg selv og ikke trenger den oppfølging som vanligvis kreves ved sysselsetting av ungdom.
- Prinsippielt forkastelig at sysselsettingsmidler anvendes og tilbys innenfor kultursektoren på den ene side, mens myndighetene skjærer ned ordinære bevilgninger til samme sektor på den andre side.

Kommunaldepartementet arbeider nå med en idékatalog for bruk av sysselsettingsmidler. En representant for departementet har reist rundt i landet for å finne gode tiltak som er satt igang ved hjelp av kommuneprogrammet og som kan anbefales andre. Idékatalogen følger opp det arbeid departementet gjorde ved JOBB-TIPS-katalogen i 1983 - med den vesentlige forskjell at vi nå bygger på konkrete tiltak midlene har vært brukt til. Denne erfaringen hadde vi ikke i 1983. Katalogen er nå under trykking og vil bli distribuert i stort opplag. Arbeidet med katalogen har også gitt oss opplysninger om «hvor skoen trykker» ute i kommunene og fylkene. Problemene er stort sett de samme som kulturmyndighetene har gitt uttrykk for - egenandelen, A, B og C kommuner, korte tidsfrister og tilsagnsperioder. Prisen på tiltakene - eller *månedsverksprisen* - er selvsagt meget vesentlig og ikke alle er like fornøyd med de begrensningene som ligger her. Prosjektene skal være *arbeidsintensive*, og kravet om en viss egenandel kan også bidra til at de mest nyttige prosjektene blir prioritert. Problemene med forskjellige satser til A, B og C kommuner er vi oppmerksom på. Med 3/4 av landets kommuner i gruppe C kan det synes lite hensiktsmessig å opprettholde denne grupperingen.

Vi forstår behovet for å få beskjed i god tid om omfanget av statens støtte til ekstraordinære sysselsettingstiltak, slik at en kan se dette i budsjettssammenheng. Vi skal selvsagt prøve å gå ut så fort vi kan. Men jeg kan like gjerne først som sist si at vi nok *aldri* vil kunne gå ut så tidlig som dere kanskje vil ønske, og vi vil aldri kunne trekke opp klare rammer for omfanget for lang tid fremover. *Det* ligger i selve beredskapsplanleggingens natur. Ekstraordinære sysselsettingstiltak skal nettopp kunne trappes opp i tråd med økte vansker på arbeidsmarkedet og -

minst like viktig - de skal også kunne trappes raskt ned igjen i en bedret situasjon. Men vi forbedrer oss stadig - fredag 30. november ble rammene for 1. halvår sammen med planrammer for 3. kvartal i 1985 fordelt. Dette burde kunne lette planleggingen i kommunene.

Fra kulturhold fremheves også problemet med 10-måneders-regelen som fører til at så snart en person er opplært, må denne skiftes ut med ny. Sett fra vår side er grensegangen mellom ordinære og ekstraordinære stillinger et problem. Men vårt hovedpoeng med regelen er at midlertidig sysselsetting skal være et ledd i en kvalifikasjonsprosess for arbeidsledige. Vi har ingen planer om å endre på denne regelen. For *kommuneprogrammet* vurderes det en utvidelse av programmet til også å omfatte ideelle og almennyttige organisasjoner. Dette innebærer at bl.a. idrettslag, ungdom og fritidsorganisasjoner, velforeninger, humanitære og sosiale organisasjoner vil kunne stå som arbeidsgivere for ledigmeldte. Mange organisasjoner har allerede nytt godt av sysselsettingsmidlene, men da med kommunen som mellomledd som formell arbeidsgiver.

En interessant variant har vært der kommunen har organisert arbeidsgrupper som kan bestilles av lag og foreninger. Kommunene har også i enkelte tilfeller vært delaktige når grendelag bygger aktivitetshus. Jeg har nå snakket om kommune-programmet. I tillegg til midlene under dette programmet ble det ved Stortings- proposisjon nr. 83 - tiltak for å styrke sysselsettingen - bevilget 30 mill. kroner til arbeider innenfor kulturminnesektoren med sikte på restaurering av bevaringsverdige bygninger, 10 mill. kroner til idrettsanlegg og 12 mill. kroner til arbeider innen museumssektoren.

Hvilke nyheter kan så forventes innen sysselsettingssektoren? Jeg vil her nevne at det samlede regelverk for arbeidsmarkedstiltakene fra 1985 vil bli forenklet. Vi går bort fra et system med 30 tiltak og 200-sides regelverk til 11 målrettede tiltak som vil kreve et regelverk på rundt 40 sider.

Regjeringen har som mål å styrke nærmiljøet og lokalsamfunnet. Utvidelsen av kommuneprogrammet er viktig virkemiddel.

Vi er også opptatt av tiltak som fremmer varig næringsvirksomhet. En framgangsmåte kan være å be de offentlige myndig-

heter (kommuner og fylkeskommuner) å tilrettelegge ulike former for støttetjenester (lokaler, rådgivere, reparasjonsmuligheter osv.) gjennom den ekstraordinære sysselsetting. Dette vil kunne lette oppstartingsmulighetene for de som ønsker å sette igang egen virksomhet (f.eks. produksjon av videofilmer). En kan også tenke seg at en er med å finansiere fellesbygg - «drivhus» - der forskjellige virksomheter går sammen - et offentlig utleiebygg til folk med gode idéer. Det kan tenkes kombinasjonsbygg med forsamlingsal for kurs etc. i den ene delen og produksjonsenheter i den andre delen. Innholdet i bygget vil være preget av de ressurser som finnes lokalt og kan føre til videreføring av gamle håndverk eller opprettelse av moderne EDB eller mediabedrifter. Å starte egen virksomhet byr på spesielle utfordringer for den enkelte, i forhold til det å være ansatt. For lokalsamfunnet, organisasjoner, fagbevegelse, næringsliv og offentlige etater er det også en utfordring å kartlegge ubrukte ressurser og utvikle idéer og produkter som det er behov for.

På budsjettet for 1985 vil det være forsøksmidler som kan brukes som et engangstilskudd til hver enkelt ny arbeidsplass som blir opprettet på permanent basis. Det er også avsatt midler som kan brukes til å utvikle metoder og kunnskap for hvordan en kan engasjere arbeidsledige og andre interesserte i lokal jobbskaping. Her kan også *etablerskolen* ved STI kobles inn som en hjelper til å vurdere holdbarheten i de forskjellige forretningsidéene.

Hvert år betales det ut store summer i Arbeidsledighetstrygd - i 1984 ca. 3 milliarder kroner. Det arbeides nå med å finne frem til mere fornuftige og «aktive» måter å bruke også disse midlene. Frankrike og andre land har en ordning der trygden utbetales på forskudd som etablerstøtte til personer med gode idéer. Her i Norge har vi foreløpig fastsatt nye forskrifter som gjør at A-trygden kan brukes som lønnstilskudd til kommuner og fylkeskommuner som gir midlertidig ansettelse til ledigmeldte. Retningslinjene for dette tiltaket ventes ferdig innen kort tid.

Veksten i sysselsettingen og nedgangen i ledigheten gir grunnlag for optimisme. Innsatsen på arbeidsmarkedstiltakene vil likevel fremdeles ligge på et høyt nivå. I 1985 vil vi ha ca. 2,7

milliarder til rådighet. Med disse ressursene, med den effektivisering og omorganiseringen av arbeidsmarkedstiltakene som gradvis har funnet sted og de nye målgrupper og idéer som utvikles, er vi godt rustet til ytterligere innsats. Vi ser frem til et fortsatt godt samarbeid med kultursektoren.

KAPITTEL 4

MULIGHETER OG BEGRENSNINGER VED MIDLERTIDIG SYSSELSETTING.

Ola Stafseng, Vit.ass, Universitetet i Oslo

Mitt bidrag handler mest om begrensninger, oppgaven er å være «djevelens advokat». I et så kort innlegg som dette blir det også viktigere å spissformulere standpunkter (være demagog med store bokstaver) enn å redegjøre grundig for resonnementene som ligger til grunn.

1. Generelt er imidlertid sysselsetting *mulig* i og utenfor kultursektoren. Men *mulighetene* ble allerede gitt i første halvdel av dette århundret, da premissene for en offentlig arbeidsmarkedsetat ble skapt. Forat denne etaten skal lykkes, må

- ledigheten generelt være lav, og midlertidig - de ledige må fortrinnsvis være voksne og allerede sosialisert inn i arbeidslivet
- ledige jobber må meldes og formidles gjennom arbeidskontorene
- ledigheten må være konjunkturbestemt (el. mikroøkonomisk forklarlig).

Den nye ledigheten har sprengt alle disse forutsetningene. Men den offentlige sysselsettingspolitikken opererer fortsatt som om vi levde i 50-åra, tross enkelte justeringer.

2. Den bedriftsøkonomisk orienterte arbeidsmarkedsetaten er i seg selv en begrensning. Den mangler makro-økonomiske synspunkter på hvordan arbeid skapes, og den er ahistorisk i sin forståelse. To historiske perioder burde lære oss mye om den nye ledighetens problemer - og da spesielt om ungdomsledighe-

ten. Dette gjelder særlig 30-åra og midten av forrige århundre. Da som nå var det den såkalte «egenomsorgen» som var viktigst.

Fra 30-åra vil jeg i store bokstaver peke på at de unge fødselsboom-kullene ble livsvarig skadd av å møte stengte porter. Svært mange kom seg aldri inn i arbeid, men skapte en særegen generasjon av sosialklienter - som ikke fikk noen aldersmessig nyrekruttering før fra begynnelsen av 70-åra.

Fra forrige århundre vil jeg spesielt peke på at de yngre i store flokker reiste ut til byene og Amerika da mulighetene var stengt på hjemstedene. Samtidig var det en bemerkelsesverdig vekst i et kulturelt junioropprør mot det gamle samfunn i forlengelsen av at de yngre generasjonene møtte stenge porter. Det vi forbinde med kultursektor eller organisasjonsliv ble skapt i perioden 1850 - 1900, med et avgjørende innslag av «ungdomsorganisasjoner». (I samfunn der ledige unge er i flertall, kan en se kimene av noe som *kan* være noe tilsvarende).

Historien kan hjelpe oss til å se hva slags endringer vi står oppe i - ikke i et perspektiv på noen måneder, men i et 15-25 års perspektiv. For utestengte generasjoner kan det dreie seg om ulykke og lykke - men ingenting av *dette* problemet gripes med tiltak og tenkemåter som er *kortsiktige* og *midlertidige*. Jeg mener altså at ungdomsarbeidsløsheten har helt andre årsaker enn den voksne arbeidsløsheten. Og disse to fenomenene må også forstås helt ulikt.

3. Kultursektoren kan framtre i en glans av kulturarv, og med en evighetens synsvinkel. Men det er livsfarlig å overføre denne glansen av ideelle formål til *arbeidsplassene* i kultursektoren. La meg likevel ta to forbehold:

a) Helt generelt er jeg enig med statsråd Langslet i at formidlings- eller informasjonsindustrien vil være vekstområde for sysselsettingen. Men denne kommersielle «kultursektoren» vil først og fremst skape yrker og jobber i *markedet*. Dette ligger meget fjernt fra dagens kultursektor, arbeidsmarkedsetat - og de *kvalifikasjoner* for framtida som skapes i arbeidsmarkedstiltakene (med enkelte unntak).

b) Jeg ville også rent generelt være optimist på å føre permanente stillinger inn i kultursektorens virkeområde - til organisasjons- og klubblivet generelt, og som omgjøring av frivillig

virksomhet til lønnet yrke. Mange kunne slutte som misfornøyde postbud og bli heltids, entusiastiske dirigenter og musikkinstruktører (m.m.). Her er kapasiteten enorm, men slikt ligger fjernt fra hovedproblemene og mulighetene i sysselsettingspolitikken. Ikke bare det, slik økonomisk politikk forstås av våre politiske bokholdere er slike tanker til og med strengt forbudt.

Fasinasjon over det *mulige* og glansfasaden av kultur må ikke brukes til å dekke over hva som er de langsiktige hovedproblemene: At vi for tida driver og gjenskaper et ufritt tjenerskap nederst i samfunnsstigen, og nedenfor der igjen et stadig yngre filleproletariat. Om tjenerskapet er midlertidig sysselsatt hos en arbeidsgiver som lager såpe, operaer eller museumsutstillinger er *ikke* betydningsfullt, enten det nå er som praktikant hjemme hos arbeidsgiveren eller som lagerassistent i foretaket. Når du først ser verden nedenfra, kan vel synet av en (usæl) kapitalist i ledelsen være straightere enn bygdas vellykkede, ivrige og idealistiske kultursjef. (Eller de vellykkede 30-åringene som skal bruke bydelshuset som unjobberer pusser opp).

4. Virkeligheten blir at du som ung, blir sysselsatt ett kvartal av Riksantikvaren for å male halvferdig Førde kirke. Skammen over å bli gående og slenge ledig de neste tre kvartaler står da i bygda, godt synlig og hyppig kommentert. Hvor mange i bygda og blant de unge er det da som forstår at *årsaken* er budsjettreglene og administrasjonsordningen som Arbeidsdirektorat, Finansdepartement og Riksantikvaren har underlagt seg? Og hvor mange er det som skylder på de late unge som ikke har gjort jobben sin?

Dette som innledning til å si at de generelle svakhetene ved den midlertidige sysselsettingen *også* blir kultursektorens svakhet - og *også* rammer kultursektoren særlig sterkt. Hele regelverket og administrasjonsreglene er slik at den lokale instans som skal klare å gjøre noe fornuftig må være svært sterk i egen administrativ kapasitet, og være stor og sterk nok til å framskaffe egenandelene og gå *utover* dem i svingende tilskuddsperioder. Oslo har organisatorisk funnet en løsning på dette ved å lage en kjempestor bedrift (Sysselsettingskontoret) - og det viser samtidig hvilke umuligheter normale kommuner og fylker står ovenfor. På denne bakgrunnen mener jeg at spesielt kultursektoren

ikke bør igangsette midlertidig sysselsetting for ungdom, men fortrinnsvis holde seg til normal, voksen arbeidskraft. De kan best tåle mangel på ledelse eller administrasjon, stopp etter tre måneder o.l. uten å tro at dette er arbeidslivet.

5. Dette bringer meg samtidig til et bredere problem ved den midlertidige sysselsettingen, eller arbeidsmarkedstiltakene generelt. Dette apparatet er bygd opp for å ta seg av tradisjonelle ledighetsproblemer blant voksne. Etterhvert er det også bygd opp en viss kompetanse på den sosialmedisinske siden, så som attføring, arbeidstreningstiltak m.v. Men når vi har fått massearbeidsløshet blant normale, unge mennesker som aldri har vært i arbeid, sprenges forutsetningene for dette apparatet, som knapt har kapasitet til å *registrere* unge ledige. Jeg mener at vi bør trekke et aldersskille ved 20 eller 24 år, og slutte å ha illusjoner om at arbeidsmarkedsetaten har formål, metoder, regler eller rutiner som egner seg til å ta hånd om ungdomsarbeidsløsheten.

Dette problemet må løses ved en *annen* logikk enn den kort-siktige og midlertidige. Pengene og tiltakene må over i et fylkeskommunalt utdanningsvesen, som har metoder til å møte 30 unge i slengen istedenfor bare en, og som har som hovedoppgave å tenke i langsiktig kvalifisering og opplæring. Både innholdet og organisasjonformen i tiltakene for de unge må være slik at en blir kvalifisert for framtida - ikke slik som nå hvor det oftest skjer en myk opplæring til arbeidsløshet eller tilfeldig kvalifisering til arbeidsoppgaver som ikke finnes om kort tid. Under *slike* vilkår tror jeg i og for seg at visse deler av kultursektoren ville være en god partner for sysselsettingstiltak. Men utgangspunktet må være at hver eneste 20-åring i dag fram til år 2031 med liv og lyst skal tjene avgifter inn i Folketrygdens pensjonsbudsjett.

La meg legge til et lite hjertesukk: Jeg har en mistanke om at kultursektoren med sine muséer og hoppbakker passer godt inn i en inderlig sosialpsykologisk forståelse av arbeidets betydning for unge mennesker - som identitet. Derfor synes vi det er vakkert med hjemmeboende 17 - 21-åringere som gjør noe meningsfylt i lokalmiljøet. Dette het før «hemfødinger» - noe som innevarslet en dårlig prognose for forsørgelsesevnen. Mot dette baktunge vil jeg minne om forrige århundres utvandring til Amerika, og at vi for 25 år siden hadde 20 000 sysselsatte

under 18 år bare i handelsflåten. Istedet for å tenke i muséer må vi derfor bli mer fantasifulle i *kvalifiserende sysselsettingstiltak* for de mellom 16 og 24 år som vi uansett har tenkt å forsørge. Når vi legger ned FN-styrken i Libanon, må vi beholde administrasjonsapparatet for rekruttering, transport osv. Her kan vi lage sysselsettingstiltak for tusener pr. år i Sør-Sudan eller Nicaragua. Om innholdet skulle være skogsarbeid, livredding eller mediasentra er en annen sak. Her kan det ligge kvalifisering som kan hjelpe nye fram mot år 2031. Til og med i middelalderen var ett-årige «Wanderjahre» (utenlandsopphold) obligatorisk for Europas lærlinger. Mens vi blir nervøse med ungdom i et bysentrum.

6. La meg til slutt si noe om jobb-skaping. Jeg oppfatter det slik at Ung-jobb og videoverksteder inneholder kimen til nyskaping. Selv om kultursektoren har flere støvete arkiver, instrumenter og biblioteker enn nærradioer, oppfatter jeg det slik at det hele tiden kan dukke opp framtidsprodukter og framtidssyrker i det som for tiden er hobbyer i denne sektoren. Et eksempel kan være å ta utgangspunkt i de første shadowband og ungdomsklubber på slutten av 50-tallet, og følge person-karrieren, bedriftsutviklinger og sysselsetting fram til det som er dagens musikkbransje. Men legg da merke til at utviklingen skjer over en 15-25 årsperiode og ikke noen måneder.

Men idag er *jobb-skaping* uansett et produkt av makro-økonomi og investeringer med langsiktige mål. Mikro-innsatsene i jobb-skaping (produktutvikling, yrkesprofilering, bedriftsdannelser) kan da heller ikke preges av nervøse investeringer. I forlengelsen av gode arbeidstreningstiltak, velorganiserte Ung-jobb, ungdommens egne bedrifter osv. må da de «idéverksteder» mange drømmer om gjøres ordentlig i stand til å bli «jobb-skaping». Jeg tror da at en skulle prøve ut noen skikkelige utviklingssentre, som gjerne kombinerte en del av dagens tiltak (forutsatt skolesektoren og innblandet kultur) med romslige vilkår i 3-5 år, og der det *tunge* offentlige bidrag var høyt kvalifisert konsulent- og forskningsbistand av teknologisk, økonomisk og organisasjonsorientert karakter. Men med dagens angst for å bruke offentlige midler til noe annet enn sosialhjelp i smått og stort er vel dette illusoriske tanker.

7. La meg helt til slutt si at den ironiske sosiolog har stor beundring for flokkene av driftige og oppfinnsomme mennesker både i kultursektoren, arbeidsmarkedsetaten m.fl. som sliter vettet av seg i perioder for å skaffe fram prosjekter, penger, arbeid osv. La meg også si at jeg synes at hver eneste ledig kulturarbeider på etablerte kulturområder bør sysselsettes med det de kan gjennom arbeidsmarkedstiltakene. Jeg forstår også godt at optimisme på kort sikt blir nødvendig for å overleve. Men jeg synes det er misbruk av offentlig ansatte og offentlige midler at alle løper livet av seg og må bli verdensmestre og tusenkunstnere i kortsiktig administrasjon og finansiering for å drive fram offentlig politikk som har svært langvarig betydning. Dette er «the spastic society». Og da hjelper det ikke om kulturarven er med, eller om byråkratiet gjør 300% av jobben sin. Det avgjørende er hvordan samfunnet organiserer kvalifisering og sosialisering av hele generasjoner på lang sikt. Her er midlertidig sysselsetting ubrukelig, selv om det skulle være riktig sysselsettingspolitikk mer generelt. Spissformulert: Rammene må ikke legges av økonomer (bedriftsøkonomer), men av historikere, demografer og pedagoger.

Referanse:

T. Haaland, (red.), Ung og Arbeidsløs. PAX Oslo, 1984

KAPITTEL 5

SITUASJONSRAPPORTER, LOKALE EKSEMPLER OG ERFARINGER.

Hans B. Skaset, Formann i Norges Idrettsforbund

Det investeres årlig mellom 800 millioner og 1 milliard i idrettsanlegg i Norge. Hva det betyr for sysselsettingen, trenger jeg ikke å gå nærmere inn på. Det er følgelig klart at vårt krav om endring av tippenøkkelen (10% pr. år fra 1986 til 1990), hvor de «nye pengene» i sin helhet settes inn i bygg- og anleggssektoren, er ett av idrettens vesentlige bidrag til sysselsettingen, og et kraftig argument for at en endring bør foretas. Når det gjelder driften av anleggene, så trenger jeg ikke å summere opp hvor mange som er sysselsatt med å vedlikeholde anleggene.

Innenfor idretten, og i kjølvannet av den, er det et enormt marked for idrettsutstyr og idrettsmateriell og -klær. Den største klesproduksjon som fins i det moderne samfunn, produserer for fritids- og idrettsbransjen. Jeg vil heller ikke gå nærmere inn på den sysselsettingssektoren. Den er selvfølgelig langt viktigere enn det temaområde jeg kommer inn på nedenfor, nemlig *midlertidige sysselsettingstiltak*, og NIFs engasjement innenfor den sektoren. Foruten bygging og drift av idrettsanlegg, er utstyrs-, materiell- og klesbransjen uhyre interessant når en vurderer sysselsettingsspørsmål.

Det hører også til bildet at idretten i utstrakt grad aktiviserer reiselivs- og hotellbransjen. Vi sysselsetter et betydelig antall mennesker med å organisere og gjennomføre reiser og opphold for idretten i inn- og utland. Det var mitt 3. punkt. Det fjerde går på profesjonaliseringen av utøversjiktet. Vi har en bevegelse

fra amatør til non-amatør og til profesjonell utøver. Jeg kan ikke gå inn på tall for hvor mange som befinner seg underveis fra amatør til profesjonell. Det er imidlertid et betydelig antall utøvere fra under 20 år til de vel 30 som befinner seg i dette sjiktet. Den samme utviklingen gjelder trenere og annet personell som befinner seg rundt utøverne. Foreløpig er treneryrket en profesjon med noe frynsete grenser, men den er under utvikling.

Det siste punktet gjelder det administrative støtteapparat. NIF har i dag 11.500 idrettslag, ca 500 særkretser, 45 særforbund og 19 idrettskretser. Inne i dette apparatet er det en jevn, sikker utvikling av fastlønnet administrativt personale. Vi har i dag på landsbasis nærmere 500 ansatte i idrettsorganisasjonene. Utviklingen går temmelig raskt. Det administrative støtteapparatets arbeide utgjør et slags grunnskjelett, som etterhvert vil bli sterkere og mer forgrenet.

De ovenfor nevnte tema legger jeg til side, til tross for at de i sysselsettingsammenheng er langt de viktigste. Dette gjør jeg fordi jeg hadde en fornemmelse av at jeg skulle hit for å demonstrere hvordan NIF har forholdt seg til de midlertidige sysselsettingstiltakene. Dette tema går jeg nå konkret inn på.

Kommunaldepartementet sendte i januar 1983 rundskriv til landets kommuner og fylkeskommuner vedrørende program for oppretting av midlertidige arbeidsplasser for ledigmeldte i kommuner og fylkeskommuner. På dette grunnlag tok bl.a. Telemark idrettskrets kontakt med fylkesarbeidskontoret i Telemark som uttalte at man fant det naturlig at også organisasjoner meldte fra om mulige arbeidsoppgaver. Telemark Idrettskrets sendte deretter brev til fylkeskommunen og alle kommunene i fylket, og pekte på flere områder innenfor idretten som kunne egne seg for midlertidig sysselsetting.

Norges Idrettsforbund sendte i mars -83 Kommunaldepartementets rundskriv og Telemark idrettskrets's brev til fylkeskommunen og kommunene til alle idrettskretser, altså de 19, og oppfordret disse til tilsvarende arrangement. Med få unntak har idrettskretsene fulgt opp denne oppfordringen.

De områder som gjennom arrangement fra idrettens side har vært pekt på som vel egnet for midlertidige sysselsettingstiltak,

er bl.a. følgende: Vedlikehold av idrettsanlegg, arbeid med tur- og lysløyper så som planering, rydding av traseer, grøfting, hogst og tynning, oppsetting av klopper og merking og skilting; opparbeiding av ball-løkker og lekeplasser; utbedring av brygger og båt plasser, m.m. Dessuten administrativ hjelp i idrettslag, kontaktutvalg, særkretser og idrettskretser vedrørende tiltak som tilrettelegging av større idrettsarrangement, føring av regnskap og statistikker og arkivering. Og ikke minst, aktivitetsledere og instruktører rettet mot barn og vedrørende området idrett og helse, samt registrering av idrettsanlegg og registrering og inn-samling av idrettshistorisk kildemateriale.

De ordninger som idrettens ledd har prøvd å få støtte fra, og delvis har fått støtte fra, er:

- a) Enkeltarbeidsplasser i offentlig virksomhet, en ordning som også kan gjøres gjeldende for private institusjoner som driver med minst 70% offentlig støtte, 50% dersom det gjelder yrkeshemmede eller arbeidsledige over 60 år.
- b) Sysselsettingsprogrammer i kommuner og fylkekommuner, såkalte Rettedalspakker.
- c) Regjeringens bygg- og anleggspakke, dvs. 10 mill av sysselset-tingsmidlene overført til bygging av idrettsanlegg.

En foreløpig kartlegging gjennom idrettskretsene, som Norges Idrettsforbund har foretatt i forbindelse med denne konferansen, viser at vi inne på disse tiltakene i 1984 har hatt opp mot 400 personer engasjert gjennom de midler og de ordninger som her er nevnt. De problemer vi sentralt har fått melding om når idrettens ledd har engasjert seg, er følgende:

Når det gjelder enkeltarbeidsplasser, har det vært noe forskjellig vurdering av idretten. Idrettskretsene som er aktuelle arbeidsledere, er blitt fortolket som institusjoner som ikke oppfyller krav til 70% offentlig støtte, idet tippemidler i denne sammenheng ikke er blitt betraktet som offentlig støtte. Det er i sannhet en interessant vurdering foretatt av offentlige organer på fylkeskommunalt nivå!

Vedrørende Rettedalspakken: Det har vært forskjellig praksis når det gjelder tiltak vedrørende anlegg o.l. tilhørende private

institusjoner, så som idrettslag. Enkelte arbeidskraftsmyndigheter har sagt nei til slike tiltak, ut fra en vurdering av at tiltakene må rettes mot offentlig eide anlegg. Idretten er altså ikke blitt betraktet som en tilstrekkelig offentlig institusjon til å kunne få dra nytte av dette tilbudet. Idretten er blitt sett på som en privat institusjon, til tross for at anleggene i stor grad er bygd for offentlige midler (tippemidler, kommunale midler).

Et videre problem har vært å få aksept for aktivitetsrettede tiltak, dvs. tiltak som har gått på å utnytte midlene til å ansette personer for å drive instruktør/ trener-aktivitet blant barn og ungdom i idrettslags regi.

Når det gjelder bygg- og anleggspakken, de 10 millionene, så foreligger det lite erfaringsmateriale, idet problemet med denne pakken var den meget sene iverksettingen.

Generelt sett har også idrettens ledd erfart de problemer som FAFO-utredningen av september -84 viser, nemlig kort tid til planlegging, usikkerhet om arbeidsforholdets varighet, manglende finansiering av egenandel, og arbeidsgiverproblematikken. Erfaringen viser at idretten er meget vel egnet for midlertidige sysselsettingstiltak. Som det framgår av FAFO-undersøkelsen, er tiltakene i hovedsak satt inn på anleggssiden, ca. 77%, mens kontorhjelp og administrasjon utgjør 14% og instruktør/kursarbeid bare 9%. Aktivitetssiden bør være egnet for atskillig flere midlertidige tiltak. Engasjement innenfor denne sektor vil kunne kombinere følgende viktige målsettinger: Engasjere arbeidsledig ungdom og ikke i liten grad kvinner, gjennom instruktør opplæring og deretter anvendelse av Rettedalsmidler. Skape aktivitetstilbud for barn, og ikke minst inaktive, som en del av det forebyggende helsearbeid. En annen viktig sektor som bør komme sterkere inn, er administrative gjøremål i lag, kontaktutvalg og særkretser. Norges idrettsforbund vil sentralt øke sitt engasjement i disse spørsmål, og gjennom idrettskretsene fortsatt oppfordre særkretser og lag.

Norges Idrettsforbund er videre innstilt på å utvikle prøveprosjekter innenfor idretten, som kan vise effekten av å nytte sysselsettingsmidler innenfor idrettsorganisasjonenes brede aktivitetsområde.

JOBBSKAPING I LOKALMILJØET

Jeg må si at da jeg var på FAFO for første gang og hørte tittelen på konferansen, sa jeg at det lyder omtrent som «serum mot ormebitt». Det er likevel et gledelig tegn at alle slags sosiologer og politikere nå åpenbart kommer etter og prøver å utvikle sitt eget språk om sammenhenger mellom «kultur» og «sysselsetting». Og sikkert er det vel at denne konferansen vil bidra til et mer dekkende begrep om hva kultur er, både i offentlig administrasjon og ikke minst på sosiologenes tegnebrett over den fremtidige politikks dagsorden, hvor kultur som bekjent har figurert under overskriften «tidsnytting» og andre betegnelser. Det viser en fullstendig skjev oppfattelse av hele dette området, og hvis vi ser på tekstilkunstnernes karnevalsfaner, som på konferansen utsmykker veggene i Folkets Hus, så ser vi at det er en langt frodigere virksomhet som foregår enn ren tidsnytting.

Jeg vil gjerne henvende meg direkte til de av dere som vil gjøre noe praktisk utover landet og som gjerne hadde sett at denne konferansen fra nå av eller i alle fall fra imorgen tidlig, ble omdefinert og omgjort til en serie studiegrupper som kanskje hadde utfoldet den intellektuelle ressurs som åpenbart er samlet her, og som kunne ha vært tatt i bruk på en slik måte at vi var oppdelt i 30-40 idégrupper som tenkte og snakket sammen, og ikke bare hadde enveis-kommunikasjon.

Vi skal prøve å gjøre dette på landsbasis i form av kampanjen, og studieaksjonen *Jobbskaping i lokalmiljø*, som for alvor begynner i januar. Det er et samarbeid mellom Universitetsforlaget og Samnemnda for studiarbeid som organiserer studieforbundene. Tankegangen er meget enkel: at det på jobbskappingsområdet er mangel på tenkning og ideer, og at hele befolkningens intellektuelle kapasitet må skrus mye mer inn på å stikke hodene sammen, brette opp ermene og kartlegge lokalsamfunnets ressurser. Det er en jobb, ikke bare for ekspertene og de som sitter på kontorene, det handler om hele den fremtidige organiseringen av det lokale miljø, om hvor mange typer kompetanse som er gyldig og nødvendig.

Tankegangen er rett og slett at ved å få studiegrupper, ide-

grupper over hele landet som kan velge å ta utgangspunkt i studieboka eller i sitt eget materiale, vil vi kunne sette sammen folk på tvers av de vanlige sektorgrensene, og på tvers av grensene mellom de som er profesjonelle og de som representerer frivillige organisasjoner.

Skaset nevner idretten og de frivillige organisasjonene. Det er sikkert at i en fornyelse av det norske samfunn som helhet, må det frivillige elementet komme langt sterkere inn enn det som har vært tilfelle de siste årene. Kanskje det gledeligste vi kan se utover landet, er at det er kommet i stand en serie nye eksperimenter fra offentlige ansatte som går i kompaniskap med de frivillige organisasjonene, slik vi har sett i tidligere epoker i norsk historie. Vi må ikke glemme alle disse idrettsplassene, alle disse syke- og gamlehjemmene og barnehagene som først ble satt i sving gjennom dugnad og frivilling innsats organisert av de organisasjonene som nå gjerne vil på banen igjen.

Vår studieaksjon omfatter en studiebok, 5-6 nyhetsbrev, og en serie konferanser over hele landet for å organisere den virksomheten som skal begynne nå i januar. Det har vært holdt 30-40 konferanser med til sammen over 1.000 deltakere. Det har vært en bred oppslutning fra ordførere og fylkesordførere, fra kulturlivets folk, og fra organisasjonenes side utover hele landet.

Videre er fjernsynsprogrammer under forberedelse. Det kommer ett i NRK den 13. desember, og det kommer et pausebilde på et minutt som vil bli sendt en rekke ganger i løpet av januar. Det er også under forberedelse en videokassett. Jeg tror de som har laget den, har gitt den en helt riktig tittel, den kan ha sammenheng med den gnisten som ennå er i vårt kulturliv: Videokassetten skal visstnok hete «Snedighet mot ledighet - Olsenbanden finner nye veier».

Jeg vet ikke om det er prosjektleder Jimmy Olsen i Fredrikstad som er opphavsmannen til tittelen med Olsenbanden, men Fredrikstad er en forsøksregion, likeså Brønnøy og Melhus. Jeg er glad for at prosjektlederne er ansatt på Rettedal-midler - noen bedre anvendelse av slike midler enn å sette i sving nytenkning på dette området kan vel ikke finnes. Vi er glad for at det er såpass fleksibilitet i systemet at slike midler kan brukes på denne måten. Vi vil altså sterkt understreke, i denne overgangen til en

ny teknologisk epoke, at behovet for tenkning, for idéutvikling, inntil nå har vært ganske sterkt undervurdert, ikke minst av politikere. Det vi må få sving på er de prosesser som stimulerer slik tenkning, - og *de har alle med kultur å gjøre*. Selvfølgelig må vi også da ta i bruk det eldste av alt vi har av slikt apparat her i landet, nemlig folkeopplysningen.

Det må tilføyes at når det er spørsmål om nytenkning for nyskaping, kommer vi ikke bort fra at en sentral kjerne i all kultur er *kunst*. Det er karakteristisk at noe av dette begrepet om kunst som en eksperimenterende kommunikasjonskapende prosess, nå for alvor er tatt opp av næringslivet. Her ligger på mange måter tenkningen i næringslivet foran den alminnelige politiske tenkning, ved begrepet om *bedriftskultur* som nå er den store gjennomgangsmelodi. Dette er en helt korrekt oppfattelse fra næringslivets side: For det må være riktig å betone den kulturelle dimensjonen så kraftig - dette har med ideutvikling, med motivasjon, med utvidelse av horisonten å gjøre - å skape et klima for nyskaping og utvikling i bedriftene.

Det er naturlig å danne seg tilsvarende begrep om samfunns-kultur som fremmer eksperimenter, og gjerne slike nydannelser som Terje Osmundsen har gjort seg til talsmann for, som har med omstillingsevne og høy motivasjon å gjøre. *Men man kan ikke snakke om omstilling og nyskaping uten å oppfatte dette som noe som må være forankret i den nasjonale kulturen*. Og da må kulturlivets folk tas på alvor, ikke bare kalles inn som en slags støttespillere når konjunkturen for sysselsetting er dårlig.

Jeg skal liste opp tre-fire helt vesentlige konsekvenser, helt skissemessig, i forbindelse med mediepolitikken.

Som mange her har påpekt, er det på høy tid å diskutere utviklingen av vår framtidige mediestructur i lys av kravene til en ny næringsstruktur og omstillingen av samfunnet i den forbindelse. *Hvordan kan vi diskutere slike ting uten å se at det er behov for mest av alt, er seriøse medier som høyner folkeopplysningen og opplysningsnivået generelt?* Det er en katastrofe at ikke næringslivets folk har kommet inn i debatten og sagt at det som foregår nå er en ren og skjær fordummelse som innpoder og forsterker useriøse interesser i befolkningen. Det er politikere som har vært totalt unnfalende overfor VGs og «Se og Hør»s

krav om kjapp og underholdende nyhetsformidling osv., uten å se de alvorlige konsekvensene. Vi trenger seriøse programmer fremfor alt, som igjen er egnet til å øke barns og unges interesse for teknologi, populærvitenskap, historie, interesser for kunst og kultur av alle mulige slag - det gjelder både på det regionale og på det sentrale nivå.

Slik satsing kan ikke oppfattes primært som utgifter, det er det bare hvis det sees på som tidtrøytte og underholdning. *Det er investeringer i et framtidig kunnskaps- og opplysningsnivå og investering i en oppegående befolkning som har motivasjon og interesse for å ta ansvar for sine handlinger.* Vi har ennå ikke sett politikere som helt klart står fram her. Men det er en utvikling på gang, det er bare et par-tre år siden selv Gro Harlem Brundtland helt ærlig sa: «Jeg tør ikke bruke ordet kultur på fjernsynet.» Det vil hun ikke si igjen, det er flere og flere som skjønner at kultur er viktig.

Så vil jeg også bare minne om *skolepolitikken*: Det koster ingenting å styrke de estetiske fag og i den forbindelse også idretten i skolen. Det er et avgjørende grunnlag for det lokale kulturarbeidet, og har absolutt mye med spenstigheten å gjøre - med sansen for form og farge, sang og musikk og bilde lokalt - dette er og blir en slags indre kjerne i arbeidet. Dette gjelder ikke minst om vi ser langsiktig på nyskappingsprosessen.

Et annet poeng gjelder *utenrikspolitikken*. Vi er et lite land, og i det lange løp vil ikke norsk kultur overleve i verden hvis vi ikke kommer ut over vårt eget lille marked. Det landets utenrikspolitikere og Stortingspolitikere nå burde se, det er nødvendigheten av å investere i et apparat for en allsidig og kraftfull presentasjon av norsk kultur i utlandet. *Det er et av de sikreste midler for å skape mottakelighet for norske kunstneres og kulturarbeideres arbeid.* Det er en utvidelse av markedet, det er en investering i det som ikke bare er sysselsetting, men det som gjør det lettere å være norsk i verden og opprettholde en egen originalitet i all produksjon og formgivning. Dette kan lyde som sjåvinisme, men situasjonen med at byråsjef Dag Mork Ulnes bare har småpenger til disposisjon for å presentere norsk kultur i utlandet forekommer så latterlig og patetisk at det er utrolig at dette har kunnet overleve i dagens politiske virkelighet.

Men jeg understreker at vi nok står ved et gjennombrudd, og jeg vil slutte dette innlegget i glede over gjennombruddet. For jeg tror vi er alle er klar over at det som Terje Rød Larsen og FAFO sier, og som også Terje Osmundsen sier - nok kan kalles for «lip-service». Det dreier seg om litt smisking med leppene overfor et nytt konjunkturfenomen, men det er en realitet, det er et gjennombrudd for nye innsikter som er på gang. *Den prosessen vi er inne i nå, er med på å plassere kulturpolitikken der den hører hjemme, nemlig øverst på den nasjonale dagsorden.* Heri ligger denne konferansens fremste betydning.

Lidvin M. Osland, Fylkeskultursjef i Sogn og Fjordane

Eg er glad for at FAFO har teke initiativ til denne konferansen. For meg er temaet «Kultur og sysselsetting» også navnet på det forskningsprosjekt som FAFO arbeider med for tida. Det var snakk om juletre og juletrepynt tidlegare idag. Eg trur det vi eigentleg har bruk for, er ein skikkeleg julenisse. Ein som har pakkar like før jul som det er verdt å åpne. Det har det ikkje vore i dei siste statsbudsjetta på kultursektoren.

Mitt utgangspunkt er som de skjønar fylkeskommunen, organisasjonslivet på fylkesplan og i nokon mon kommunane sitt kulturarbeid. Den store arbeidsløysa som kom for et par år sida var ei stor utfordring til alle dei offentlege etatane og styresmak-tane. Ikkje minst til arbeidsmarknadsetaten og til Kommunalde-partementet.

Eg vil her og no gje honnør til både dei to instansane, fordi dei har vist vilje til, med ein del hjelp utanifrå, å snu på tungvinte reglar, vise fleksibilitet, og fremst av alt, ha sans for at kultursek-toren kunne bety noko i denne samanheng. Så får det heller våge seg at jobbtipskatalogen fra Kommunaldepartementet, den vesle blå som kom for eit år sidan, har plassert arbeid med kulturplanar under Teknisk etat sitt kapittel, og at teikninga

viser ein figur som kjem opp frå eit kum-lokk. Dei har lova å koma med ei ny og betre utgåve, så eg er spent på korleis den teikninga vil sjå ut.

I alle høve, denne nye utfordringa representerte noko for kultursektoren. Og først og fremst kanskje ein historisk sjanse til å få raskare fram ei forståing i vårt samfunn om at kultursektoren vil kunne verte ein av dei aller tyngste sektorane hvis vi ser ti-tjue år fram i tida. Hugs berre på at det er ikkje mange år sidan at sysselsetting, ekstraordinært, var synonymt med vegarbeid og grøftegraving, i alle høve i utkant-Noreg.

Vi skal også være klar over at kultursektoren framleis er ein ein-prosent-sektor i nasjonal sammanheng. I statsbudsjettet 1/2%, i fylkeskommunane 1% og i kommunane mellom 3 og 4 %. Kva har så skjedd? FAFO-rapporten fortel at kultursektoren, som det har vore sagt før, tek ut mellom 10-12% av dei ekstraordinære sysselsettingsmidlane pr. 1. mai 1984. Vi veit vidare at i Nordland fylkeskommune vart det i 1983 etablert 300 arbeidsplassar, av desse var 110 eller 35% i kultursektoren. I mitt eige fylke Sogn og Fjordane vil tala for 1984 vise at vel 50% av dei ekstraordinære sysselsettingsmidlane i regi av eller under tilsyn av fylkeskommunen, var i kultursektoren. I praksis 7,2 millionar av 13,9 millionar. Det betyr at kultursektoren åleine har skaffa fleire arbeidsplassar enn samtlege andre sektorar til saman i min fylkeskommune.

Kva har vi så fått til med dette i kultursektoren? Vi har fått dokumentert at vi er ein sektor med mange store og uløyste oppgaver. Vi har dokumentert ein vilje til å ta på oss eit samfunnsmessig ansvar for å få folk i arbeid. Vi har dokumentert at vi har arbeidsplassar med rom for stor variasjon av kunnskap og erfaring. Kultursektoren peikar seg ut som eit viktig område for jobb-skaping. Også for jobbar som kan vera vanskeleg å måle i høve til produktivitet, men der ein kan vektlegge andre faktorar, som kreativitet og det å skape jobbar som er med å auke trivsel, velvære for oss alle, med andre ord eit samfunn med større vekt på menneskelege faktorar.

Kva har vi så lært, og kva har vore problema? Det har vore teke opp før, eg kan gjenta kort: Manglande eigenkapital. Eigentleg er det ikkje rart i våre dagar med den kommunale og

fylkeskommunale økonomi, at ein ikkje har pengar til eigenkapital. Som det har vore sagt før, overføring av ansvar uten pengar gjev ikkje store sjansar for oss ute i kommunar og fylkeskommunar. Tiltaka har vore for kortvarige og har kome for brått på. Dei har kome over natta, og har gjort planlegging og reell prioritering totalt umogeleg i dei fleste tilfelle. Nokre har sakna prosjekt og idear. Eg trur ikkje det er realproblemet lenger. Eg trur vi har hopevis med prosjekt og idear til oppgaver som vi vil løyse, og som vi bør løyse. Eg trur det er midlane vi treng, verkemidla for å igangsette dette.

Kva skal vi så gjere? Etter mi meining må vi sjølvsagt halde fram og ta på oss arbeid med temporære arbeidstiltak. Men vi må i mykje større grad få sjanse til å nytte sysselsetting av permanent karakter for å få bukt med det eg vil kalle den permanente arbeidsløysa. Vi som jobber i sektoren må i alle fall vare oss for berre å verte ein bufferetat for svingningar i arbeidsløysa.

Eg meiner at det vil vera ei god investering for vårt samfunn med etablering av fleire permanente arbeidsplassar i kultursektoren. Det at vi allereie som Tor Halvorsen sa, i 1990 må skaffe 200 000 nye arbeidsplassar er eigentleg ein historisk sjanse for oss i kultursektoren til å vere med å omstrukturere vårt arbeidsliv med klar målsetting om å skape eit kvalitativt betre samfunn. Dette er ei utfordring for oss alle, og ikkje berre for oss som jobbar i kultursektoren.

Kva er det så vi kan få til av meir permanente arbeidsplassar i åra som kjem? Eg skal peike på nokon få: *Musikkskular*, det er eigentleg tilbod som alle kommunar i dette land bør ha. *Det* ville vera eit løft for det norske musikklivet. Og det åleine representerer 2000 arbeidsplassar. Røynslene med musikkskular er at det er vanskeleg å leggja dei ned når dei først har kome, sjølv om pengane har vorte færre. Det må vere eit rimeleg godt signal om kva prioritet musikkskular burde ha.

Ein annan sektor som kanskje ikkje vil koste så mykkje i framtida, men som vil koste noko i oppstartinga, det er *husflid*. Husflid er på den eine sida ein viktig kulturbærar med sine tradisjonar. På den andre sida kan det verte ein viktig sysselsettingsfaktor i utkant-Noreg. Det er eit arbeidsområde som har

vore neglisjert, det har vore dreve amatørmessig. Ein har i grove trekk rekna husflid som noko ein gjorde medan potetene kokte og varene skulle helst være gratis. Det betyr at vi som nasjon i liten grad har konkurrert med finnar og svenskar på marked utanlands. Vi har eit kolossalt marked, mellom anna i Amerika der det bur fleire etterkommarar av nordmenn enn her i landet. Det skulle ikkje være umogeleg å få til ein produksjon der ein kunne skape sysselsetting utover heile landet dersom ein sette midlar inn på å få fram gode produkt, skikkeleg markedsføring, osv. I Noreg har vi for tida sju produktkonsulentar i husflid, i Finland har dei 159. Det gjer stor forskjell i det praktiske arbeid. Her kunne vi få til i alle fall 10 000 arbeidsplassar.

Det har vore snakk om media. Dersom *nærradioen* viser seg å bli eit kulturpolitisk viktig verktøy rundt omkring i kommunane, og ikkje ei kulturell tvangstrøye, då er det heilt klart at vi må få til ein viss grad av profesjonalitet, ha ein ansvarleg leiar for den tekniske sida og ein for den programmessige sida. Dermed er det 1000 nye arbeidsplassar.

Organisasjonslivet må styrkast. Mange organisasjonar treng sterkare sekretariat for å kunne ta opp kampen mot andre typer av kulturtilbod som vi idag får tildels over oss og mot oss, på andre språk enn vårt eige. Langslet sa i alle fall at kulturarbeid ikkje skal vere gratis. Vi lyt taka han på ordet og sjå om vi kan få noko til. Det er i alle fall ein sektor med mykje svart arbeid. Det er ikkje det at eg vil bort med dugnadsånd, den treng vi, men vi kan ikkje leve berre på den.

Til Åse Kleveland og dei som tenker på kunstnarane: Eg har eit heilt konkret forslag. Nå har vi ordningar som er midlertidige og med sterke rammevilkår for å få iverksatt tiltak. Mitt forslag er at vi no etablerar fylkeskunstnarar i vårt land. Mitt forslag er at ein i kvart fylke får høve til å etablere 15 stillinger som *fylkeskunstnarar*. Sjølv sagt med støtte fra midlar som ellers går til trygd eller andre tiltak. Det skal være åremål-stillingar, ein skal engasjere for eit år om gangen. Ein skal dekke heile feltet ut fra det som det er interesse for i kvar fylkeskommune, anten det er forfattarar, musistarar, teaterfolk, osv. Dette er ei heilt ny ordning i Noreg, og det gjev eit par hundre arbeidsplassar. Og dei vil gi store ringverknader. Finnane har allerede prøvd dette

i liten målestokk. Vi har eit spor å gå etter.

Sidan Liv Buck fra LO kjem etter meg, så har eg lyst også å levere henne ein liten ball. Bør ikkje LO i dei neste tariff-forhandlingane få med krav om at tillitsfolk får høve til å arbeide for eit styrka kulturtilbod i og utanfor arbeidsplassane rundt omkring i landet?

Til slutt: Eg trur tida no er inne til å skape rom for den meir folkelege kulturen innanfor den samla kulturpolitikken. Vi treng meir pengar for å sikre at den norske kulturarven vert teken vare på inn i framtida. Det hjelper etter min forstand lite å satse på å skifte til hollandsk takstein på det norske kulturhuset dersom grunnmuren slår sprekker og held på å rase ut. Det er no eit klart behov for eit nytt krafttak for norsk kultur. Det norske kulturbudsjettet bør doblast. For kultur, det er eigentleg det som gjer livet verdt å leve.

Liv Buck, formann i LO's kulturutvalg

Både Landsorganisasjonen i Norge og Arbeiderpartiet har utformet klare programformuleringer om sitt kulturpolitiske engasjement de neste fire år. Den organisasjonsmessige behandlingen av programmene vil ventelig forsterke ytterligere dette engasjementet etter krav fra medlemmene.

Kulturlivet er én sektor som har merket de borgerlige regjeringers innstrammingspolitikk. Kulturlivet har fått merke at kulturbudsjettene har vært gjenstand for prioritert oppgave når det gjelder bestrebelsers på å skjære ned de offentlige utgifter. Dette er det motsatte hva som skjer i andre land, der regjeringene betrakter kultur og forskning som nøkler til ny vekst.

Arbeiderpartiet står overfor store utfordringer når partiet etter valget neste høst overtar regjeringsansvaret. Få er i tvil om at det skjer. Bare det å gjenreise budsjettene og dermed aktivitetene opp på det nivået de hadde før de borgerlige partier

overtok, representerer i seg selv en kraftanstrengelse. Men jeg har tillit til at en regjering utgått av Arbeiderpartiet vil være i stand til å styrke også denne sektor.

Høy sysselsetting innen kulturlivet er ikke noe mål i seg selv. Det er de kulturpolitiske målsettingene som må være bestemmende for utviklingen på kultursektoren. Innen kultursektoren er det behov for en betydelig høyere sysselsetting. Vi står her overfor den samme situasjon som på endel andre samfunnsfelt - at vi har et stort behov for arbeidsinnsats, men de økonomiske mulighetene gir ikke grunnlag for disse arbeidsplassene. Dette er et spørsmål om hvordan samfunnet anvender sine økonomiske ressurser.

Derimot kan kulturen og organisasjonene gi en viss sysselsetting samtidig som de frivillige organisasjoners aktivitet kan hjelpe til å sikre f.eks. kunstnere et utkomme.

La meg gi ett eksempel:

Under denne konferansen viser Landsorganisasjonen og Arbeidernes Opplysningsforbund en utstilling, som bl.a. redegjør for den sterke reduksjonen i bevilgningene til voksenopplæringen og tillitsmannsutdanning. Regjeringen har i løpet av sine tre år ved makten klart å sette en effektiv stopper for bevilgningen fra staten til opplæring av de tillitsvalgte i arbeidslivet. På tre år har regjeringen redusert bevilgningen fra 13 millioner kroner til 0 kroner. Posten er med andre ord fjernet fra statsbudsjettet. Regjeringen har samtidig foretatt en systematisk nedbygging av voksenopplæringen i regi av organisasjonene. Jeg skal la følgene for de hundretusener av deltakere i ulike voksenopplæringstiltak ligge og heller fastslå at nedskjæringene på denne budsjettposten medfører at flere hundre årsverk blant lærerkrefter har gått tapt. Regjeringens budsjettpolitikk har med andre ord hatt en negativ sysselsettingseffekt.

En god del av disse årsverkene finner vi blant kunstnere, som gjennom undervisning har sikret seg en viss minsteinntekt. Denne minsteinntekten har de siste par årene blitt sterkt redusert, og det betyr at «trygghet for arbeid og inntekt» - ett av bevegelsens mange slagord - ikke lenger er gitt for medlemmene av denne kunstnergruppen. Jeg tenker på dem som underviser ved maler- og tegnekurs, kunsthåndverkerne og musikk-lærer-

ne. Innstrammingene på statsbudsjettet har fått negative følger av fylkeskommunene og kommunene. Vi skal ikke laste de fylkeskommunale politikerne og dem som sitter i kommunestyrene for at kulturbudsjettene på lokalplanet mange steder er strammet inn. Den økonomiske situasjonen er påtvunget dem. Vår harme må rettes til de sentrale myndigheter.

Jeg tror ikke det er riktig vei å gå å øke antall kommunale stillinger innen kultursektoren. Det er ikke på den måten vi kan skape varige arbeidsplasser. Kulturlivet i fylker og kommuner er ikke tjent med altfor tunge kulturadministrasjoner. Derimot må organisasjonene styrkes gjennom økt økonomisk støtte og faglig hjelp.

Vi fra LO støtter derfor Arbeiderpartiets programforslag om at frivillige organisasjoner spiller en sentral rolle i kulturarbeidet. De har ikke bare som oppgave å føre fram ulike interesser og oppfatninger. De er også viktige kontaktpunkter for sosiale og kulturelle aktiviteter. Derfor skal organisasjonene settes i stand til å opprettholde og utvide sin virksomhet. - Vi støtter også partiets formuleringer om at kulturtiltak i nærmiljøet skal få økonomisk støtte og innføre økonomiske støtteordninger til kulturprogram i organisasjons- og foreningslivet. Jeg viser forøvrig til så vel partiets som fagbevegelsens programforslag.

Mange har uttrykt glede over at Rettedal-midler også er tilflytt kulturlivet. I Aftenposten for fredag 12. oktober fant jeg en artikkel som begynner slik: - Takket være arbeidsløsheten her i landet vil verneverdige bygg og anlegg bli pusset opp for 30 millioner kroner. Det er første gang jeg har sett noen uttrykke glede over det store antall arbeidsledige her i landet. Det er de samme myndigheter som har ansvaret for ledigheten, som nå skal takkes for at en rekke bygninger blir tatt hånd om. Vi tar ikke avstand fra id-en og tiltaket, men vi skal være oppmerksom på at dette ikke er varige arbeidsplasser, men midlertidige tiltak i en nødssituasjon - til erstatning for en økonomisk politikk som kan redusere arbeidsledigheten så det virkelig monner.

Rolf Vestvik, Formann i Norsk Kulturforum (NOKU)

1. Innledning.

Min oppgave her er å orientere om endel praktiske tiltak iverksatt i Nordland fylke. Erfaringene gjelder perioden høsten 1982 til sommeren 1984, altså perioden der vi fikk de såkalte Rettedal-midlene.

I denne perioden opplevde vi et kulturpolitisk «under» - i en periode da syttiårenes blomstringstid ble avløst av kalde gufs som bebudet en kommende kulturell istid - konkretisert i form av budsjettinnstramminger - ja, reelle nedskjæringer, stillingsstopp og engstelse for oppsigelser. I denne dystre periode i en kulturbyråkrats liv - kom plutselig deisende i hodet en gave på 5-6 mill. kroner - og 120 nye stillinger.

Hvordan et slikt «under» kunne skje, skal jeg røpe noe om etter hvert

2. Bakgrunnen.

Nå er det bare i bibelhistorien og eventyrene at undere skjer - slik også i dette tilfelle. «Underet» hadde sin høyst konkrete og reelle bakgrunn og årsak.

I flere år har kulturidealister arbeidet for å dokumentere at kultursektoren har en viss betydning for sysselsetting - og at sektoren i fremtiden kunne få en meget stor betydning. Problemet har vært å få noen til å tro på våre påstander.

Politikere i kommunestyre, fylkesting og storting har sett på oss med et overbærende smil - naive idealister uten rot i virkelighetens verden.

For å slå en bresje i denne nedlatende holdning vedtok Nordland fylkes kulturstyre i 1980 å få produsert en vitenskapelig dokumentasjon der vi ved hjelp av tall og tabeller fremskaffet av folk som er utdannet for slikt - kunne vise at kultursektoren slett ikke var ubetydelig i sysselsettingsammenheng. Nordlandsforskning ble engasjert til å skaffe fram tallene. Hvor mange ansatte hadde vi på kultursektoren? Hvor mange fikk indirekte sysselsetting gjennom kulturtiltak - f.eks. hvor mange bygningsarbeider var engasjert i bygging av idrettshaller og samfunnshus? Hva ville planlagte investeringer føre til av økt sysselsetting i

årene som kom. Til slutt ønsket vi å få fram noen forslag til nye tiltak som kunne skape sysselsetting på kultursektoren.

Dessverre var forskeren som var satt på oppgaven altfor ærlig og realistisk til å legge fram overbevisende tall. Tvertimot viste rapporten at det var svært få sysselsatte på kultursektoren i Nordland. På landsplan lå vi også langt nede.

Noen ringvirkning eller indirekte sysselsettingseffekt fikk vi heller ikke dokumentert, og forskeren avsto fullstendig og ut fra vitenskapelige grunner å foreslå noe som helst av hvilke tiltak vi i fremtiden kunne iverksette for å skape arbeidsplasser. Med et sideblikk til dette seminars arrangører - ha ingen illusjoner om at forskere kan fortelle oss noe om framtiden. Det virker som om forskerne bare kan bekrefte det vi allerede vet om fortiden.

Konklusjon: Vi kom liksom ikke noen vei med å dokumentere kulturlivets betydning, så vi forsøkte en del andre ting. Blant annet utnyttet vi på et tidlig tidspunkt dette med enkeltplassordninger. Vi prøvde å få igang et ekstraordinært kulturkontor ute på Hamarøy, som vi skulle bruke som et insitament blant annet til å få igang lokale tiltak, f.eks. på kultursektoren. Men underet som skjedde, kom som resultat av at landet ble rammet av en sterk sysselsettingskrise, og regjeringen var nødt til å sette i verk ekstraordinære tiltak. Nordland var ett av de hardest rammede fylker, og dette hadde ført til at Nordland allerede i 1983-budsjettet hadde satt av 10 millioner til ekstraordinære sysselsettingstiltak.

Dette var ganske mye i fylkeskommunal sammenheng, Troms f.eks. hadde mindre enn 1 mill. til samme formål. Når så Rette-dalspakken kom, så hadde vi penger nok til å kjøre inn og dekke egenandeler i stor grad, og kunne utnytte disse midlene raskt. Høsten 1982 fikk alle etatsjefene beskjed av fylkesrådmannen om å utarbeide planer for ekstraordinær sysselsetting. De andre tunge etater, som skole og helse osv., nølte nok med dette, for de visste at ingen ekstraordinære sysselsettingstiltak kunne løse deres fundamentale problem.

3. Iverksetting av tiltak på kultursektoren.

På vår sektor så vi dette som en veldig fin mulighet til å skaffe oss noen ekstra midler. Vi hadde kort tid på oss - det nyttet ikke

å bruke Det Kongelig Norske Postvesen, her var det telefon som gjorde nytten. Vi ringte rundt til en rekke institusjoner, som Nordland Teater, til Kunstsenteret i Svolvær, bibliotekene osv. I løpet av 14 dager hadde vi en plan for hvordan vi kunne sysselsette 300 mennesker på kultursektoren i Nordland. Denne planen hadde vi ferdig lenge før noen av de andre etatene hadde fått ferdig planer, og da midlene skulle fordeles i Fylkesutvalget like på nyttår, så klarte kultursektoren å få 120 av de 300 stillinger som ble opprettet. Årsaken var altså at vi fikk fram planer fort, og at fylket hadde pengene til egenandelene klare.

Noen få ord om hva vi brukte disse midlene til. For det første hadde kulturstyret på et tidlig tidspunkt sett på hvordan man kunne skape mer varige arbeidsplasser på kultursektoren. Ett område var husflid. Vi tok derfor med en gang vi fikk midlene kontakt med Fylkeshusflidslaget og fikk opprettet et prøveprosjekt i Beiarn, en liten kommune med stor ledighet, spesielt blant kvinner. Vi opprettet et verksted som sysselsatte 5 kvinner. Verkstedet skulle drive prøveproduksjon av husflidsprodukter som senere kunne serieproduseres og selges i hudsflidsutsalg i fylket. Selve grunnideen for dette prosjektet kunne senere overføres til lignende prosjekter andre steder i fylket. Vi utnyttet også andre institusjoner som sto klar til å ta imot arbeidshjelp, f.eks. gikk vi inn og tilbød administrasjonshjelp for Nord-Norsk viseforum, Nordnorsk Jazzforum, Nordland Teater og andre. Vi fulgte opp Langslets målsetting om å utnytte den nye mediasituasjon og plasserte folk i Korgen radio osv.

De største gruppene som tok imot stillinger var naturlig nok museer og biblioteker. Begge disse etatene hadde et administrativt apparat som sto klart til å utnytte stillingene. Det kostet oss veldig lite å få stillingene ut der. Egentlig hadde de et umettelig behov og kunne tatt alle de 300 stillingene vi hadde til disposisjon i fylket.

Vi prøvde også å få igang et prosjekt i Sulitjelma, et samfunn som da var truet med direkte stagnasjon og nedleggelse. Her utarbeidet vi planer for et tresløydverksted. Dette verkstedet skulle skaffe råmaterialene for de som drev med tresløyd på husflidssektoren i fylket. Der støtte vi imidlertid på et problem. Vi måtte samarbeide med andre for å skaffe tilstrekkelig investe-

ringsmidler, bl.a. fra Distriktenes utbyggingsfond og fylkets eget næringsråd eller utbyggingselskap. Men disse etatene klarte ikke i samme takt å opptre ukonvensjonelt, og vi støtte på en byråkratisk mur som gjorde at disse prosjektene faktisk ennå ikke er kommet i gang.

En rekke andre eksempler kunne vært nevnt, men tiden tillater ikke det.

4. Oppsummering.

Disse kortsiktige sysselsettingstiltakene som er iverksatt, har åpnet muligheten for en økt innsats på kultursektoren. Men hovedproblemet er jo at de er kortsiktige. Vi løser heller ikke våre fundamentale problemer ved å bruke Rettedalmidler. Egentlig er det en omgåelse av problemene. Min mening er at arbeidsledigheten vil øke i årene som kommer, selv om vi får en konjunkturoppgang. Moderne teknologi vil avskaffe flere arbeidsplasser enn et nytt industrielt oppsving vil skape. Det er dette perspektiv som gjør det realistisk å håpe på at vi kan få midler som er atskillig mer sikre og langsiktige å jobbe med. Får vi det, skal vi make å skape svært mange nye arbeidsplasser på kultursektoren.

Lars Iversen. Nærmiljøprosjektet på Melbu, Vesterålen

Vi er to som skal representere Nærmiljøprosjektet på Melbu. Den ene, Aase-Gunn Engø, som er prosjektleder nå, skal som DH-kandidat også representere den sentraliserte fornuft og innsikt man finner ved DH-skolene i dag, mens jeg, Lars Iversen, skal være representant for urbefolkningen og den lokale glød.

Vår felles opptreden kan også sees på som et konkret eksempel på en av prosjektets hovedoppgaver, nemlig å føre sammen motpoler eller vanligvis adskilte sektorer i samfunnslivet som f.eks. sentrum og distrikt, teori og praksis, profesjonell og

amatør, gammel og ung, og som her: kultur og arbeid.

Sammen skal vi også slå et slag for det som kan synes å være et glemt nivå i samfunnsplanleggingen, nemlig *lokalsamfunnet*.

I lokalsamfunnet - det mindre tettsted på underkommunalt nivå - der behøver man ikke *forestille seg* arbeidsløsheten - man *ser* den. Ei heller behovet for bedret eldreomsorg - man *ser og opplever* det hos slekt og naboer. Slik også med behov og muligheter for arbeidsplasser i kulturlivet. Og de mangler og muligheter man slik får innpå livet, de ønsker man å gjøre noe med. Lokalsamfunnet har derfor både oversiktelighet og motive-rende omgivelser for innsats.

Likevel ser det ut til at de mindre lokalsamfunn mer ser ut til at de trenger hjelp enn at de kan være en ressurs. Det er de svake lokalsamfunn man har i tankene når man snakker om tiltak for å sikre bosettingen i Norge. Siden det å sikre arbeidsplasser er like viktig som å skape nye, bør man kanskje se nærmere på de funksjonelle forhold som i dag holder et lokalsamfunn i balanse, og hva som gjør at det kan utvikle seg til et problemsamfunn samtidig som dets ressurser er åpenbare.

For ressurser er der. Gang på gang blir man vitne til at befolkningen på de mindre stedene går sammen og tar den organisatoriske ledelse og løser oppgaver som i andre sammenhenger betraktes som rent offentlige. De små lokalsamfunn har nemlig en kvalitet som er viktigere enn de fleste andre, nemlig det som gjerne kalles en sosial kapital, som innebærer stedstilhørighet, kjærlighet og interesse. Alle lokalsamfunn har en historie og her blir denne sosiale kapital utviklet gjennom arbeid og kulturliv. Det er her kulturen gir sitt kanskje viktigste bidrag, nemlig sammen med arbeid og sosialt samvær å utvikle det sosiale fellesskap som preger de enkelte lokalsamfunn i dag. Vi sitter i dag i Folkets Hus på Youngstorget, solidaritetens tempel, og vet hva nettopp samhold og solidartiet kan føre til. Et slikt grunnlag finnes også på de små steder i Norge, på tvers av tro og inntekt.

Melbu er et interessant sted i denne sammenheng, fordi dets historie avspeiler de fleste sider ved vårt samfunns historie. Deriblant er arbeidsløshet et kjent problem, men stedet kjenne-tegnes også ved et rikt kulturliv og en utviklet stedstilhørighet

og interesse for stedet hos befolkningen.

Fra å være et livskraftig industrisamfunn på 1920-tallet har stedet etter hvert mistet en rekke bedrifter og funksjoner, de fleste i sentraliseringens navn. Styrkingen av det kommunale byråkrati førte også til at stedet opphørte som bygningskommune først på 60-tallet, noe det hadde vært fra 1917. Siste ledd i funksjonsutarmingen var forslag om å legge ned apoteket Polarstjernen som ble opprettet i 1922.

Av lyspunkter de siste år kan nevnes Norsk Kulturråds og Riksantikvarens innsats for restaurering av Melbu Hovedgård, noe som har fått stor betydning for stedets nye rolle som kulturmøtested, slik det ligger midt i hjertet av Lofoten og Vesterålen. Herigjennom er det også skapt arbeidsplasser.

Det skal også nevnes at da fem ferger ble erstattet med broer i Lofoten og Vesterålen, ble resultatet av dette fantastiske kommunikasjonsfremskritt ikke først og fremst øket interkommunalt samarbeid, men bl.a. et symfoniorkester! Orkesteret hadde deltakere fra en rekke små steder, hvilket igjen viser det ikke-hyråkratiske kulturlivs raske tilpasningsevne. Her ligger også muligheter for flere arbeidsplasser, og Melbu har fått en viktig rolle i dette samarbeidet.

Lyspunktene overskygges imidlertid av problemene i fiskerier næringen, særlig innenfor trålervirksomheten, og en fortsatt sentralisering på regionalt og kommunalt plan, hvilket i flere tilfelle fører til en funksjonsutarming for Melbu.

Ved et par anledninger fikk man også oppleve at Hadsel kommune ved sin politiske og administrative ledelse manglet både økonomi og motivasjon til å bidra til løsning av noen oppgaver som man på Melbu mente var selvfølgelig og som kunne medvirke til å snu utviklingen på stedet. Oppgavene var imidlertid ikke større, ikke mer kapitalkrevende, enn at man kunne ha løst dem ved egen hjelp, dersom stedet hadde hatt en organisasjon som hadde hatt mandat til å ta opp saken.

Det var derfor som en åpenbaring å forstå og senere få bekreftet at Statens Nærmiljøutvalg forsto vår situasjon. Det var liksom satt begrep på vår ikke-formulerte misnøye, den ble forstått og vi fikk hjelp til å forsøke å bedre situasjonen ved en lokal organisering - et prosjekt i nærmiljø. Også fra Nordland

fylkes kulturavdeling fikk vi en svært positiv respons og tildeling av Rettedal-stillinger som muliggjorde opprettelse av en prosjektgruppe.

Før prosjektet kom i gang hadde imidlertid noe annet gledelig skjedd. Lokalbefolkningen gikk sammen og tok den organisatoriske ledelse for å bygge et Samfunnshus til 15 mill. kr. Her løste man følgende offentlige oppgaver: Museumslokaler, bibliotek, lege- og tannlegekontorer og kino/teater/festsal, foruten en del grupperom til skole- og foreningsbruk.

I prosjektet bestemte vi oss for at vi iallfall i utgangspunktet ikke skulle utelate noe, men være et totalitetens prosjekt, hvor vi ønsket å åpne kommunikasjonslinjene både innad og utad, også til dem som var flyttet ut, men følte tilhørighet.

Vi etablerte derfor Melbuposten - et kvartalsskrift - hvor vi forsøker å koble fortid og nåtid, forsøker å få tak i linjene i tiden, øke kunnskapen om stort og smått. Vi har nå snart 600 faste kjøpere, hvorav over 200 er utflyttere. Vårt fjerde nummer foreligger snart.

Forøvrig har vi sikret apoteket fortsatt drift så lenge prosjektet varer iallefall, ved å påpeke at denne rasjonalisering (nedleggelse) ikke var i samsvar med overordnet helsepolitikk, og ikke betød rasjonalisering for kundene, bare for apotekeren. Vi har opprettet informasjonskontor, sikret to arbeidsplasser i husflidsektoren, berget og delvis restaurert et verneverdig hus. Melbu Radio er nå snart klar for første sending.

Å skape arbeidsplasser krever både oppfinnsomhet, idériskdom, generell og lokal kunnskap - og sterk motivasjon. Sjansen for at man skal finne alle disse kvaliteter hos noen få personer på et offentlig kontor er dessverre ikke stor. Det er blitt vanlig å sentralisere ansvar, men det er lite hjelp i det dersom oppgavene ikke kan løses der. Mulighetene øker neppe ved flere ansettelse heller og tiden er etterhvert blitt moden for å diskutere andre løsninger enn bare å bygge det kommunale system videre ut.

Prosjektet på Melbu forsøker å føre medvirkning og ansvar tilbake til befolkningen i lokalsamfunnet. Ved å satse på informasjon og kommunikasjon gjennom avis, nærradio og sammenkomster tar vi sikte på å styrke lokalsamfunnets svake sider,

nemlig mangel på *kunnskap, kommunikasjon og organisering*.

Det er ikke alltid at utfallet står i forhold til intensjonene. Slik også med han som var invitert innom Møsjøen på kaffe - og som ble der i 40 år. . Det er heller ikke så lett å kalkulere seg frem til hva som gir arbeidsplasser. Vi har derfor konsentrert oss om å legge tingene til rette, også for kulturlivet, slik at sannsynligheten skal bli størst mulig for at noe positivt skal utvikle seg.

Her er lokalsamfunnet et godt medium.

Etter bare ett år har vi oppnådd interessante resultater og mye er i emning. Uten forberedelser og organisering hadde ikke dette skjedd. Organisering krever tid, kunnskap og penger. Investert i de små lokalsamfunn gir det imidlertid en så høy avkastning at det fortjener forvaltningens oppmerksomhet.

Aase-Gunn Engø: Nærmiljøprosjektet på Melbu, Vesterålen

Før jeg går nærmere inn på prosjektet vil jeg kort presentere meg sjøl. Jeg heter Aase-Gunn Engø, og jeg har siden 1. september 1984 vært ansatt av Melbu Nærmiljøprosjekt som prosjektleder. Jeg er lønnet via sysselsettingsmidler fra Nordland Fylkeskommunes kulturavdeling, og er da altså en av «Rettedølene» i landet. Prosjektet har i tillegg til min stilling, en hel og en halv stilling fra Nordland Fylkeskommune.

Melbu Nærmiljøprosjekt er et bredt prosjekt som fanger opp i seg mange sider av lokalsamfunnet Melbu. Et av siktemålene er å kunne skape nye arbeidsplasser. For å komme fram til alternative måter å skape arbeidsplasser på er kommunikasjon/informasjon og lokal organisering viktig.

For å bedre informasjonen, og derigjennom kommunikasjonen, har prosjektet startet opp med Melbuposten som er et lokalt blad som kommer ut fire ganger i året, og prosjektet har tatt initiativet til å få en nærradio på stedet. Konsesjon ble gitt fra KVD august 1984. Melbuposten blir laget dels på dugnad, og

dels ved at en av Rettedalstillingene som prosjektet disponerer er benyttet som redaksjonssekretær i Melbuposten. Ser en bort fra lønnsutgifter, bærer Melbuposten seg i dag. Vi har håp om at Melbuposten etterhvert vil klare seg uten sysselsettingsmidler, og at bladet i allefall kan ansette en person i halv stilling.

Noen av virksomhetene som prosjektet har satt igang, er i dag organisert som andelslag. Dette for å få fordelt ansvar, men også med tanke på at andelslagene er potensielle arbeidsgivere.

I et lokalsamfunn som i samfunnet forøvrig, er det viktig å få istand samarbeid. Samarbeid skaper positiv solidaritetsfølelse, lyst til å skape noe sammen, og kunnskap om de verdiene som finnes i lokalmiljøet.

Vi har erfart at det trengs et lokalt kunnskapskontor, en lokal oppsamling av kunnskap som f.eks. kan gi økonomisk veiledning og formidle kontakt med institusjoner utenfor lokalmiljøet. Prosjektet har fått henvendelser som vi har formidlet videre, og prosjektet har bidratt til at en keramiker har fått verksted og bolig på Melbu.

Slik vi ser det, er Rettedalstillingene svært nyttige i små lokalsamfunn, nettopp for å kunne ta vare på den kunnskapen som trengs for å komme igang med ny aktivitet i småsamfunn hvor stagnasjonen har vært rådende.

Det ser også ut til at det er lettere å henvende seg lokalt i første omgang når en har en idé som en vil få luftet før en går til det skritt å realisere ideen. Konstruktive samtaler og spørsmålsstillinger gir folk tillit til egne evner og muligheter.

Jeg tror at det er fornuftig distriktspolitikk/lokalsamfunnspolitikk om de fleste lokalsamfunn får et kunnskaps- og informasjonskontor til utvikling av lokal organisering, og tiltaksarbeid. I mange tilfeller er det ikke så mye som skal til for å få folk til å satse på egne krefter.

Desentralisering blir viktig i sysselsettingspolitikken. Jo mer sentralisert kunnskap blir, jo fjernere blir den for folk å tilegne seg. Det er viktig at kunnskap ikke bare samles i kommuneadministrasjonen, særlig i kommuner hvor det er spredt befolkning, eller i kommuner hvor kommuneadministrasjonen ikke har muligheter for å kunne engasjere seg i alle lokalsamfunnene i kommunen. Det er et praktisk og fysisk problem, men også et

økonomisk og psykologisk problem. Offentlige kontorer føles ofte fjerne og noe skremmende.

Ofte er det også behov for at noen samler opp kunnskap om mangler, og kan sette de riktige ordene på behovene. Derfor håper vi at gruppene, andelslagene og nærmiljøkontoret skal fortsette å eksistere etter at prosjektperioden er over.

Til slutt vil jeg be om, på vegne av de som blir ansatt i Rettedalstillinger, at en vurderer nøye hva disse stillingene brukes til. De som får disse jobbene bør få praksis som kan ha verdi i videre arbeidsliv. Pengene bør ikke brukes til oppbevaring av arbeidsløse for å få ned ledighetstallene.

Mona Tåsen: Sysselsettingskontoret i Oslo

Sysselsettingskontoret i Oslo ble etablert i august 1983. Det var to ulike hendelser i Oslo som gjorde at vi fant en plass i det kommunale system. Delvis var det på bakgrunn av ungdomsopprøret i Oslo, Skippergataokkupasjonen og ting dere sikkert har lest om, og delvis på bakgrunn av at Rettedal kom med sin «pakke» til kommunene for å skape ekstraordinære sysselsettingsplasser.

Oslo kommune benyttet anledningen til å slå dette sammen med de tiltak som staten tidligere også hadde hatt for vanskelig plasserbar arbeidskraft. Man opprettet et sysselsettingskontor som skulle koordinere disse oppgavene. Vi har derfor ulike målsettinger med kontoret. Vi skal delvis holde ungdomsgrupper i arbeid, for at de «ikke skal finne på andre ting» i Oslo sentrum, og delvis skal vi sysselsette arbeidsledige voksne personer.

Kontoret sysselsetter i snitt ca. 1000 mennesker. Noen av dem jobber innen det vi kan kalle kulturarbeid, i museer, biblioteker og i skolesektoren. Når det gjelder de utradisjonelle tiltakene, så har de vært veldig vanskelig å få til i Oslo fordi man følger et

veldig stivbent regelverk og retningslinjer som er gitt for bruk av «Rettedalsmidler». Derfor er det artig å høre at man utover landet har fått igang ganske mye innen kultursektoren. I Oslo har vi ikke klart å få til noe særlig akkurat der. Vi har Lambertseter Kulturverksted, og det er mere i live til tross for enn på grunn av regelverket.

Hvis jeg skal si noe om jobb-skaping og kultur, vil jeg gå over til et prosjekt som jeg tror er unikt for Oslo og for landet. Det er kun Oslo som driver Ung-jobb i den forstand som det drives i Oslo. Vi har her ca. 200 arbeidsplasser som er helkommunalt finansiert, til tross for at vi har fått løfte atskillige ganger fra Staten om at det skal komme penger, noe vi ennå ikke har sett noe til. Når det gjelder disse 200 arbeidsplassene, gjør vi veldig mye spennende innen kultur. Det synes vi i alle fall selv, og jeg tror endel av ungdommene som jobber der også synes det. Det har gitt litt nye og andre utfordringer enn de tradisjonelle oppgavene innen kommunale etater, hvor det kan bli slik det var snakk om under debatten i går, at vi beveger oss litt på kanten av det som burde vært budsjetterte stillinger.

Når det gjelder Ungjobb-plassene, arbeider vi litt i grupper, med en arbeidsleder som er faglig kvalifisert for jobben, og driver en del kulturarbeid innen disse gruppene. Vi restaurerer hus, vi tar imot oppgaver for byantikvaren, vi jobber på museer, på idrettsanlegg, og nå jobber vi også litt med statlige ting, som Sjøfarts- og Vikingemuseene. I hovedsak må de som gir oss oppdrag betale driftsutgiftene selv, mens vi dekker lønnen til ungdommene og til arbeidslederen. Jeg kan nevne at vi gir tariffønn, og at vi gir tre måneders kontrakter av gangen, med mulighet til fornyelse.

Når det gjelder enkeltarbeidsplasser, arbeider bortimot halvparten av ungdommene på slike enkeltarbeidsplasser. De fleste av dem jobber innen kulturområdet. Dette er jobber innen teater- og dansegrupper, ballett og viser. I det siste har det blitt mye nærradio-søknader. Det er jobber innen bydelsarbeid, kasserervirksomhet, rockeklubb, karnevalskomite, og organisasjoner og foreninger av mer tradisjonell karakter, som idretts- og livssynsrettede organisasjoner. Vi jobber ikke for å fremme noe spesielt livssyn, men vi kan ha ungdommer i praktiske

oppgaver som vaktmester, kontorarbeid o.l.

Jeg vil også nevne at på Ungjobb har vi noe som heter Ungdommens egne bedrifter, som Oslo kommune gir støtte til. Tanken er at unge mennesker med gode ideer kan få støtte til å etablere sin egen bedrift. Vi gir inntil 50.000 kr. i engangsstøtte til ungdom. Det er hyggelig å høre at Staten har grepet den ideen og at vi kanskje kan få imøtekommet langt flere søknader til neste år hvis vi får statsstøtte, for søknaden er stor for disse bedriftene.

Vi har hatt over 100 som har villet starte. Foreløpig har vi skapt 20 nye bedrifter i Oslo som ungdom selv har startet opp. Mye av dette er innen kultur: tekstil og søm, kafé, mediaverksted, plateverksted, for å nevne noe.

Når det gjelder framtid og vekst og utvikling, har vi samarbeidet med skolesjefen om å lage en 9-årig skole for de som ikke har avsluttet denne. Da har vi måttet lage utradisjonelle skoletilbud, og vi har også nå planer om kurser for de som skal inn i videregående skole men har for dårlige karakterer. Vi har også lærlingeplasser på Ungjobb, og praktikantplasser for de yngste.

Når det her er snakk om ideer, så vil jeg påstå at vi har masse planer og mange ideer, men pengene strekker ikke til i forhold til ønskene og behovet. Ungdomskontoret har planer om å lage et mediasenter til neste år, og vi vil veldig gjerne samarbeide om stillinger hvor vi kan drive opplæring av unge mennesker innen dette spennende og nye feltet. Og når jeg nå sier at planene er der, må jeg si at staten har enda ikke, i begynnelsen av desember, sagt noe til Oslo kommune om hvordan det blir med penger til neste år. Det er derfor svært vanskelig for oss å planlegge. Jeg håper denne konferansen kan bidra til at de over 3 000 menneskene, også voksne, som mottar sosialhjelp i Oslo i dag, kan få bevilgninger, slik at de som vil jobbe kan få lov til det - i stedet for å bli passivisert gjennom sosialhjelp og trygdebudsjetter. Det er ingen tjent med.

Lars Hauge, fylkeskultursjef i Akershus

Jeg skal si noe kortfattet om to tiltak i Akershus Fylkeskommunes regi. Det ene er videoverkstedet eller Video A, og det andre er kulturformidling på helse- og sosialinstitusjoner i fylkeskommunen. Vi har jo en situasjon i Akershus som er adskillig enklere sysselsettingsmessig enn f.eks. Nordland. Vi har landets laveste prosent, 1,3% arbeidsløshet, men i menneskjeskjebner er det jo ganske avgjørende hva en regner prosent av. Av 382 000 mennesker, blir det tross alt ganske mange menneskjeskjebner. Før jeg går inn på de to eksemplene, vil jeg også kort si at fylkeskommunens engasjement på kultursektoren i sysselsettingsammenheng er nokså likeartet med det Rolf Vestvik beskrev. Det var vel den sektoren som kom raskest ut av gropene og ga en viss prosess-virkning på hele fylkeskommunens engasjement. I tillegg til de to prosjektene som jeg skal snakke litt om, har vi den tradisjonelle sysselsettingsvirksomheten i fylkesbibliotek, idrettskretser, fylkesmusikkråd, museumsvesenet, amatørteaterråd etc. Og framfor alt, vi har gjort bruk av teater- og video-veiledere i fritidsklubbvirksomhet rundt omkring i fylket.

De to prosjektene som jeg skal snakke om, har det til felles at de er i kultursektorens ytterområde, men de henger sammen med den øvrige virksomhet på kultursektoren. De er like mye utdanningsrelatert, helserelatert, sysselsettingsrelatert som de er kulturrelatert. Dette er etter min oppfatning den egentlige utfordringen for kultursektoren. Det er vel og bra at vi får til ekstraordinære sysselsettingstiltak i det som defineres som kultursektor, men det er vel så viktig etter min oppfatning å bevise kultursektorens medspill i det øvrige forvaltningssystem. Når det gjelder video-verkstedet, viser jeg til s. 32 og 33 i FAFO-rapporten.

Video-verkstedet er en del av det tverrsektorelle prosjektet for utsatte ungdomsgrupper som utover det med vidoverksted er den såkalte tiltakskjede for utsatte ungdommer på Nedre Romerike, og et flerbrukssenter i ombyggingen av gamle Strømmen Stål, hvor forøvrig også videoverkstedet skal inn. Ungdomsåret er også et tiltak i dette prosjektet som skal gå fram til 1.1.

86 og evalueres fram til 1.7.86. Thomas Gimse er prosjektleder for hele prosjektet. For video-verkstedet har vi fire ansatte profesjonelle, en daglig leder, en kreativ leder og instruktørstillinger på øvrig videoteknikk og det som måtte være nødvendig å gi ti ungdommer i en arbeids- og skoleforberedende situasjon med kultur-tilsnitt, som jeg velger å kalle det. Disse ti som går i dette opplegget, er lønnet over arbeidskraftsmidler, men kildene til videoverksteder er såvidt jeg husker hele ni forskjellige budsjett på alle forvaltningsnivåer. Statstøtte noe, fylkeskommunal egenbevilgning ganske betraktelig, fordelt på samtlige sektorer i fylkeskommunen, og kommunal refusjon av kommunens egenandel for de ti som jobber i video-verkstedet. Og jeg sier jobber. De skal læres opp til å kunne få en aktiv holdning til video som virkemiddel. Og allerede etter en måned er det helt klart at de har fått en helt annen holdning til video og til media som fenomen. Muligheter for faste arbeidsplasser, vurderes pr. dato som positive.

Minst like spennende er det andre prosjektet: *Kulturformidling i helseinstitusjoner*, som ikke er noe som kom til på grunn av sysselsettingsmidlene, men som gjorde at vi rekker lenger med ordinære midler - vi får flere midler til disposisjon til formidling overfor mennesker som vanligvis meget sjelden kommer i nærheten av kvalitativ kulturformidling.

Vi har hatt to grupper, til sammen ni ledigmeldte musikere og skuespillere på ti-måneders kontrakter. Disse har delt virksomheten sin mellom spesialprodusert program for psykisk utviklingshemmede i institusjon og til alders- og sykehjem. Den siste er en relativt enkel produksjon, vil jeg tro, som ikke behøver så veldig spesialbearbeidet kulturformidling. Men, kulturformidling til psykisk utviklingshemmede i institusjon har vel med visse unntak knapt forekommet i Norge.

Vi har erfaringer fra dette året med denne typen formidling, som egentlig er ganske fantastiske. For det første, hvordan blir produktet til? Jo, ved at den gruppen som får mulighet for å utvikle slikt programstoff, jobber i meget nær kontakt med institusjonens personell i produksjonsfasen. Små enheter på ti-femten minutter blir testet hver for seg og til slutt satt sammen til et program. Hvis man setter sammen en kabaret og reiser på

en institusjon for psykisk utviklingshemmede uten tanke for hvordan en skal nå fram til de som en skal spille for, så kan en regne med å mislykkes i 100% av tilfellene. Hvis man har dette for øyet og prøver ut hva som fungerer og ikke fungerer, så har en gradvis mulighet for å få et produkt til slutt på en 40-45 minutter som virkelig fungerer skikkelig. Og et resultat av en slik formidlingsenhet var bl.a. at en autistisk pasient som ikke hadde hatt artikulert uttrykk på ca. 8 år, plutselig reiser seg opp midt under en forestilling og sier sin første setning. Det er en så stor begivenhet i institusjonsmiljøet at ut fra denne erfaringen og denne opplevelsen fra dette kulturbesøket, legges det pedagogiske opplegg og terapien opp. Et kulturbesøk i mars får virkning i oktober, ved at det stadig vekk relateres til selve kulturopplevelsen. Dette er etter min oppfatning kanskje den viktigste erfaring vi har gjort, men jeg vil ikke underslå at vi har vært særdeles heldige med de mennesker som har jobbet med dette. De har nesten vært skreddersydd for oppgavene, og de har jobbet på en måte som avtvinger respekt. De har også sørget for at kulturstyret og andre politiske myndigheter har fått oppleve hva dette dreier seg om i og med at vi har lagt kulturstyremøter til institusjonene for at de skulle se hva skuespillerne og musikerne får til ut fra sine forutsetninger.

La meg helt til slutt si litt om hva slags erfaringer eller hva slags konklusjoner vi kan trekke av det arbeidet vi har hatt igang på dette området. For det første har så godt som all administrasjon av de ordningene vi har hatt vært administrert av fylkeskulturkontoret. Vi har ikke noe eget sysselsettingskontor à la Oslo. Det fører til en belastning på kulturkontoret som egentlig er i sterkeste laget. Men vi har sett det slik at ved å bevise slike kvalitative resultater, er vi et ledd i den samme prosess som denne konferansen er i, nemlig at kultursektoren kan representere områder som kommer til å føre til faste arbeidsplasser med tida, rett og slett fordi det oppdages funksjoner som det vil få for store konsekvenser å ta bort igjen.

Som avslutning kan jeg si at vi har fått en del direkte konkrete bevis på at det vil lønne seg å satse på kulturformidling og spare penger på andre områder. I den sammenheng vil jeg nevne at sykehusdirektøren i Akershus har signalisert interesse for og

vilje til samarbeid om f.eks. å introdusere kulturkunnskap som del av helseutdanningen, etter mønster fra Stockholms läns Landsting, hvor vi har våre viktigste referanser, og hvor de i disse dager setter i gang obligatorisk kulturkunnskap i sykepleieutdanningen.

KAPITTEL 6

OPPSUMMERENDE INNLEGG, VIDERE DEBATT.

Åse Kleveland, Norsk Musikerforbund

Når begrepet kultur og sysselsetting låter nytt og spennende, er dette egentlig bare et tegn på at kultursektoren aldri tidligere er blitt tatt på fullt alvor som et arbeidsmarked for fagfolk innen visse profesjoner. Profesjoner som ikke først og fremst har som mål å produsere et størst antall enheter av ett eller annet slag, men verdier som kan være vanskeligere å måle i tall. Hva angår de profesjonelle kunstnere, sliter de fremdeles med å få aksept for nødvendigheten av lønns- og arbeidsforhold på lik linje med andre yrkesgrupper som det er naturlig å sammenligne seg med. Erik Rudeng uttalte i går at definisjonen på kultur for mange er «tidtrøytte», og konsekvensen av dette blir at aktiviteter på kultursektoren er noe man skal bedrive i sin fritid, i tillegg til annen virksomhet.

Går vi nå litt nærmere inn på kultursektoren og ser hvilke grupper som er engasjert der, finner vi raskt at disse kun for få år siden sto i delvis klart motsetningsforhold til hverandre. Profesjonelle kunstnere så med skepsis på amatører og lærere. Kunstnere, de frivillige organisasjonene og amatørutøverne næret i sin tur en felles sterk skepsis til den nye yrkesgruppe populært kalt «kulturbyråkrater», osv.

Dette er idag stort sett historie, og vi kan nå tale om «den store kulturalliansen». Det er en allianse som ikke bare omfatter kunstnere, folk innen kulturadministrasjon og kulturinstitu-

sjoner, de frivillige organisasjoner, men også store yrkesgrupper som lærerne, landets største kulturarbeidsgruppe.

Det alle vi som arbeider innenfor kultursektoren etterhvert har innsett er nemlig at vi som deler av det samme norske kulturlandskap alle er avhengige av hverandre enten vi liker det eller ei. Rammes ett ledd, rammes vi alle, og tvert om - styrkes ett ledd, vil det komme alle til gode. Når gruppene innen kultursektoren nå slutter rekkene, betyr dette ikke bare økt styrke bak felles forslag og krav, men kanskje viktigst, at man ser kulturlivet som en helhet og derfor ikke lenger sitter på hver sin tue og kaster paj på hverandre for om mulig å få en større bit av «kaka». At skolen nå sterkt kommer inn i dette bildet, er helt naturlig. Skal vi utvikle et kulturliv med en bred base, ikke bare små menigheter som kjemper for sine særinteresser, så må vi begynne i skoleverket.

De fag som trener vårt sanseapparat, de estetiske fag, må tidlig og sterkt inn i undervisningen. Det er en forutsetning for at mennesker bevisst skal kunne tilgodegjøre seg de inntrykk de mottar via øret og øyet. De som så har lyst og evner må få anledning til å videreutvikle behovet for skapende og utøvende virksomhet. Kommer vi så langt, har vi i stor utstrekning besørget rekrutteringen av morgendagens kunst- og kulturkonsumenter samtidig som vi har sådd frøene til morgendagens kunstnere, de som skal videreføre og videreutvikle vår kulturtradisjon. Så må forholdene legges til rette for et samvirke mellom profesjonelle kunstnere og amatører, mellom profesjonelle kunstnere og skolen. Et slikt samvirke forutsetter altså:

1. En opp-prioritering av de estetiske fag i skolen og i den forbindelse utvidet bruk av profesjonelle kunstnere i undervisningen.
2. Landsomfattende utbygging av grunnutdanning i de ulike kunstarter på alle trinn.
3. Et arbeidsmarked i distriktene for de profesjonelle kunstnere som skal utgjøre stammen i de lokale kulturaktiveter.
4. Samordning av lokale ressurser og de som er tilgjengelige på riksplanet.
5. Styrking og utbygging av formidlingsinstitusjonene på lands-

basis og utvidede muligheter for kulturinstitusjonene til å dekke behov utenfor de store sentra.

For at disse intensjoner skal kunne oppfylles, må en betydelig del av oppgavene løses ved hjelp av organiserte stillinger. Dette betyr ikke nødvendigvis at stillingene skal finansieres 100% av offentlige midler. Som eksempel kan nevnes at i de kommunale musikkskoler idag, betaler elevene 50% av utgiftene selv. Hva angår instruktører for landets mer enn 100.000 korpsmusikere og korsangere, finansieres dette med 90% av deltakerne selv. Dagens oppsplittede situasjon med et enormt antall «arbeidsgivere» medfører bl.a.:

- 1) Dårlig utnytting av de faglige ressurser
- 2) Uoversiktlig økonomi og lugubre betalingsforhold
- 3) Usikre arbeidsforhold for lærere og instruktører
- 4) Manglende kontinuitet

Jeg vil her rette oppmerksomheten mot en undersøkelse som har tatt for seg Telemark fylke, hvem som bedriver instruksjon på idretts- og musikkområdet og hvordan de blir betalt. Resultatene er oppsiktsvekkende. Det nedlegges idag 20.000 årsverk i instruksjon og undervisning innen kultursektoren. 5000 av disse er avlønnnet på noenlunde «ryddig» måte. Men hva skjer med de resterende 15.000? Litt av hvert, må man kunne anta, noe som er et resultat av den hardt pressede situasjonen de fleste foreninger og lag befinner seg i. Da bør man spørre seg: Hva betyr dette i tap av inntekter i skatter og avgifter, og er det god økonomi ikke å sørge for at disse midlene blir kanalisert på en bedre organisert måte?

Jeg håper at Liv Bucks uttalelse igår om at Landsorganisasjonen ikke ville gå inn for faste stillinger innen kultursektoren var basert på en misforståelse. Dette fordi jeg håper Landsorganisasjonen støtter kulturarbeidere og kunstneres krav om vettige arbeids- og lønnsvilkår på lik linje med andre medlemmer av LO-forbund. En manglende koordinering av ressursene innen vårt kulturliv - menneskelige såvel som økonomiske - gavner ingen og er dårlig økonomi.

Det denne konferansen har bekreftet klarere enn noen sinne, er nødvendigheten av langsiktig planlegging, og nødvendigheten

av å bygge opp et arbeidsmarked innen kultursektoren på lang sikt. Et arbeidsmarked som ikke er basert på å bruke kultursektoren som et område egnet for nødsarbeid. Samtidig må denne viktige samfunnssektor prioriteres som et arbeidsmarked for fagfolk. Ellers kan resultatet lett bli en videreføring av den gamle holdning om at kulturlivet er egnet for entusiaster, kunstnere og terapeutisk virksomhet.

Lidvin Osland lanserte igår idén med fylkeskunstnere. 15 kunstnere av ulike kategorier ansatt i hvert fylke. Det er en idé som absolutt bør utprøves. Hva jeg på det sterkeste vil protestere mot, er imidlertid tanken på at disse skal finansieres av sysselsettingsmidler og at kvalifikasjonskravet til disse stillinger er lav inntekt, arbeidsløshet eller undersysselsetting. Nå må vi sannelig bestemme oss. Dersom vi mener kultursektoren skal profesjonaliseres, må tilsetting av fagfolk innen sektoren skje på profesjonelle, ikke sosiale kriterier. Gjør vi ikke det, kan vi umulig vente oss respekt for de kunstneriske yrker.

Men for å komme tilbake til Oslands forslag om yrkeskunstnere. I de større sentra ser vi at de ulike kategorier kunstnere er begynt å samarbeide. Det er nødvendig at dette også skjer regionalt, og hvorfor det? Jo, fordi vi er kommet til et punkt hvor vi må spørre oss selv:

Hvordan skal morgendagens presentasjon av kunst og kultur se ut? Er det ikke sannsynlig at de noe labre besøkstall i ulike forbindelser betyr at dagens mennesker krever kunst og kultur servert på en annen måte enn publikum i 1890-årene? Jeg er personlig overbevist om det, og dessuten er jeg personlig overbevist om at denne nye formen må baseres på et samspill mellom ulike kunstarter og et samspill mellom kunstnere og publikum. Det er i dette samspillet vi vil kunne få utviklet nye kunstformer, og det som gjelder generelt sett, må være at vi tar utgangspunkt i den virkelighet som omgir oss hva angår virkemidler såvel som kunstneriske uttryksformer.

Som tidligere skissert, er behovet for faste stillinger på kultursektoren stort, men samtidig ser vi en oppblomstring av kunstnerisk virksomhet utenfor de store, ofte tradisjonsbundne institusjoner. Her bør man verne om den fleksibilitet de frie grupper innen sang, musikk, dans og teater representerer, og samtidig

sørge for at disse sikres anstendige arbeidsforhold. Satsing på dette området vil gi enorme uttelling pr. krone, samtidig som det er i denne sektor man finner størsteparten av dem som engasjerer seg i kunst for barn og unge. Norge stiller hestelengder bak sine naboland når det gjelder prioritering av de frie gruppene. Denne svært fleksible og sårbare del av kulturlivet har vi ikke råd til å la ligge brakk.

Det har vært gledelig å kunne konstatere at mange i løpet av disse to dagene nå er opptatt av innholdet i alle de etersendinger som luften snart skal fylles med. Etter å ha vært fiksert av apparaturet, teknikken i lengre tid, har de fleste nå begynt å spørre seg hva apparaturet skal brukes til, hva skal vi fylle sendetiden med? Forutsetningen for at vi i Norge skal kunne lage produksjoner for radio og fjernsyn, er selvsagt at vi har et levende kulturliv. I tillegg til dette må det føres en bevisst politikk for å legge forholdene til rette for en slik nasjonal produksjon. Gode modeller for denne delen av kultur-politikken kan vi finne i utlandet. Spesielt i Canada har man lagt seg på en linje som burde kunne tilfredsstille våre krav om en bred norsk produksjon med nasjonal profil. Norges Kunstnerråd har bl.a. lagt frem forslag om denne modellen som er bygget på et produksjonsfond hvor alle produsenter - små som store, kan søke tilskudd. Kunstnerorganisasjonene ønsker også en kvoteordning som tilsier at de som får konsesjon til kabel-TV-sendinger, skal dekke en nærmere fastsatt andel av sendetiden med norske produksjoner. Intensjonen er ikke først og fremst å støtte et lite antall store produksjoner som kanskje blir vist for et smalt publikum, men å skape et marked for produksjoner av ulike format. Skaper man et slikt marked, vil dette også medføre et arbeidsmarked for et stort antall kunstnere, teknikere og alle dem som er nødvendige for audio-visuelle produksjoner.

Etter disse «ønskedrømmer» jeg her har presentert, hvordan ser så virkeligheten ut? Kan vi håpe på at noen av disse ønsker blir oppfylt i en oversiktelig fremtid? Tar man det mest nærliggende i betraktning, nemlig regjeringens forslag til kulturbudsjett som i morgen behandles av Stortinget, får man mest lyst til å gråte. Det kulturbudsjett som ligger på bordet, kjenner dere alle sammen, og det er klart at det finnes lyse punkter. Men de

er så få, og de mørke hullene så store at de overskygger de eventuelle positive ting som måtte finnes. Det som kort kan sies om dette kulturbudsjett er, synes jeg, at det er destruktivt, det er feigt, og det er vel det mest distriktsfiendtlige kulturbudsjett som er blitt lagt på bordet på lenge.

De fleste av oss som er her idag synes å være enige om at vi trenger en langsiktig, vel organisert og desentralisert kulturpolitikk. Det er alt det som ikke blir prioritert i årets kulturbudsjett. Det budsjettforslaget fremfor alt avspeiler, er nettopp uvilje mot å se kultursektoren ut fra et sysselsettingssynspunkt.

Et lite eksempel: Norges Sang- og Musikkråd organiserte i 1984 500.000 kurstimer for deltakere i det frie musikkliv. Det betyr 500 årsverk for profesjonelle musikere. Betydelige deler av dette vil falle bort fra og med neste år fordi bevilgningene til voksenopplæringen er redusert og departementet ikke vil være med på å betale finansiering av administrasjon for denne omfattende kursvirksomhet. Dette er bare ett eksempel. Si meg et annet område innen norsk arbeidsliv hvor flere hundre arbeidsplasser blir strøket like lettvis?

Det ble tidligere foreslått at vi skulle ha en kulturavdeling innen Finansdepartementet. Jeg synes i virkeligheten det er det vi har. Jeg synes Kulturdepartementet idag oppfører seg som en underavdeling av Finansdepartementet. Kulturdepartementets uttalte målsetting idag er å finne nye lure måter å bruke sysselsettingspenger på kultursektoren. Jeg mener ikke det er galt å bruke sysselsettingsmidler på kultursektoren, men når nødsarbeid blir et prioritert område i vår kulturpolitikk, så er det like «høl i hue» som når sponsoring blir en del av vår offentlige kulturpolitikk. Sponsoring er i og for seg greit. Vi tar imot penger av alle. Nødsarbeid, sysselsettingsmidler er også bra, men det er ikke det vårt kulturdepartement først og fremst skal arbeide med. Kulturdepartementet skal være et fagdepartement med den oppgave å føre en ansvarlig, langsiktig kulturpolitikk. Og det faktum at man idag er mest innstilt på å lefle med andre om å få frem en del Rettedal-midler, viser at man egentlig har gitt opp å få økt tilskuddene til fagdepartementet for kultur.

Det argument vi hele tiden blir møtt med, er mangelen på penger. I en samfunnsøkonomisk sammenheng er det min opp-

nane. Det må ikkje starte i en slags kommunal andre eller tredje divisjon med ein halv eller tredjedels kultursekretær, eller enda mindre. Kultursektoren treng like mykje sjefar som skule- og sosialsektoren. Mi røynsle, og den er eintydig, er at det er dei kommunane som har eigen kulturadministrasjon som har fått fram flest pengar til praktisk kulturarbeid. Det er dei kommunane som klarar å berge kulturbudsjetta best mot spareknivane.

I kommunar der budsjetta no vert barberte for å få det til å henge i hop, der vert gjerne kulturbudsjetta oftast skalperte fordi det ikke finst kulturelle vaktbikkjer i kommuneadministrasjonen. Eg trur at vi må byggje opp eit kulturelt sjølvforsvar utover i heile landet, og få med oss alle kommunane. Finnane har også her laga ein modell der dei har sikra at alle kommunar får høve til å etablere ein kulturetat med stønad fra staten på samme måte som stønad til skuleverket.

Eg vil likevel minne om at det aldri har vore meininga at offentlege organ skal overta kulturarbeidet i praksis. Målsettinga er at desse offentlege organa skal kunne verke som kulturelle vatningsanlegg. Ved økonomisk stønad, rettleiing og informasjon kan dei såleis gje livsgrunnlag for nye, verdifulle kulturspirar som veks fram. Samstundes må ein hugse på å gje dei mange verdifulle trea som alt står i kulturskogen vatn eller næring.

For meg er kanskje ungdomsarbeidsløysa det mest sentrale spørsmålet. Eg trur Stafseng ga mange av oss ein støkk i sitt innlegg i dag, det var vel og meininga. Likevel deler ikkje eg hans oppfatning og synspunkt på at den midlertidege sysselsettinga i seg sjølv ikkje kan vere eit godt verkemiddel for positiv samfunnsomforming.

Eg trur denne konferansen i seg sjølv er ein dokumentasjon på at noko er i ferd med å skje. Eg trur at ein slik konferanse kan syne seg viktigare enn høgtenking på Blindern, for å få til ei reell samfunnsomforming. Eg trur ein slik konferanse nettopp her i Folkets Hus vil forplikte Landsorganisasjonen til å ta aktiv del i det vidare arbeidet til glede for dei som trur på kulturen i framtida.

Eg er samd med Stafseng i at arbeidslaus ungdom er det mest tragiske vi vel kan oppleve i eit samfunn. I Nord-England og Skottland har dei langt større arbeidsløysa enn vi opplever no.

Og når ein gjennom budsjetta ser at kultursektoren har ein vesentleg del av budsjettet i fattige kommunar i Nord-England og Skottland og spør, kva er grunnen til dette, får ein det enkle svaret: «Vi må gje ungdommen vår ein grunn til å stå opp av senga.» Eg trur ungdomsgarantien må bli ein realitet for alle dei unge, også for dei som ikkje trivs i skuleverket.

Eg trur vi ser konturane av noko som no held på å skje, etter berre to år. Mange av dei midlertidige jobbane som er etablert, er på veg til å kunne bli permanente - om styresmaktene vil hjelpe til.

Til slutt: Fra gamalt av har kultur hatt naturleg samanheng med næringsverksemd, ikkje berre i jordbruksamfunn. Kulturen har vore ein integreert del av kvardagslivet. Det er først i våre dagar ein har sett tendensar til å rekne kultur som eit fritidsfenomen. Det er difor på høg tid å komme attende til ei heilskapsforståing. Kulturen grip inn i heile samfunnet og i livet til kvar einskild av oss, på same måte som samfunnet og einskildmenneske er avhengig av arbeidsplassar. I ei tid der nye media kjem til på mange område, vert det særleg viktig å få fram att denne samanhengen, sikrar at vi som nasjon har eit kulturelt fundament til å gje den einskilde nok kulturell sjølvtilitt til å møte morgondagen.

Gudmund Hernes, Forskningsleder, FAFO

CHARLIE CHAPLIN, OLE BRUMM OG ROLF HOFMO

De fleste av oss kan i erindringen fremkalle et visuelt ekko på netthinnen av Charlie Chaplins «Modern Times». Filmen er en bitende satire over den første store automatiseringsbølge, der mennesket styres av samlebåndet og er blitt et anhang til maskinene. Den er et sinnbild av det fremmedgjorte arbeid i industriproduksjonen og samtidig et fantastisk kunstnerisk produkt. Individets fornedrelse fremstiller Chaplin ved en ballett - en

samdans mellom menneske og maskin der maskinen har koreografien.

Nå, i 1984, er det laget en tilsvarende film om automatiseringens andre bølge - robotiseringen. Også den er bygget opp som en ballett. Men til forskjell fra Chaplins film er mennesket helt eliminert i denne robotfilmen - det er bare maskiner som danser. I denne kunstneriske fremstillingen av menneskets situasjon, er mennesket borte og det er bare teknikken som beveger seg til musikken. Det vi ser fremstilt er at en av menneskets ypperste intellektuelle frembringelser, de computerstyrte verktøymaskiner, har fjernet mennesket fra produksjonen. Vi vises en moderne variant av Promteus-myten: - helten som røvet ilden fra gudene og ga den til menneskene, men som fikk evig straff for det. For vi ser det paradoksale resultat av å spenne naturlovene for menneskets formål, av å støpe matematikken inn i maskiner. På den ene side blir livet mer menneskelig når arbeiderne slipper fri fra maskinenes ensformige, slitsomme rytme og slipper unna helsefarlig sprøytelakkering eller skadelig sveiserøyk. Men samtidig som mennesket frigjøres fra slit og skade, fratas det også selve arbeidet.

Det mest outrerte resultat av denne tendensen ser man i Japan, der et konsern har foreslått å la robotene innmeldes som fagforeningsmedlemmer som erstatning for de arbeidere som faller fra som følge av automatiseringen!

Er da stigende arbeidsledighet en nødvendig konsekvens av en utvikling der en stadig større del av industriproduksjonen utføres av maskiner? Er det selve den industrielle automatiseringen som fratar folk arbeidet?

En som diskuterte en slik problemstilling var Karl Marx. Han gjorde gjeldende at vanskene ikke vokste ut av selve maskineriet, men av *bruken* av det - av den måten vi organiserer produksjonen på; altså av *produksjonsformene*, ikke av *produksjonsutstyret*. Derfor kunne han beskrive det paradoksale i at maskinene forkortet arbeidstiden, men at de forlenget arbeidsdagen; at de gjorde arbeidet lettere, men at de øket ensformigheten og slitet, osv. Men, sa Marx, den som hevder at dette skyldes maskinene i seg selv, påtvinger motparten den dumhet at det gjelder å bekjempe maskineriet og ikke den kapitalistiske bruk

av det, altså den feilaktige *organisering* av produksjonen.

Den samme innsikt gjelder i dag. For vår situasjon nå er

- * at vi har ressurser, ja, fler enn noen gang før;
- * at vi har arbeidskraft, ja, vi har fler ledige som ønsker arbeid enn noen gang etter krigen;
- * at vi har uløste oppgaver, ja, mer enn det - at vi har presserende behov.

Problemet er stadig feil organisering. Da kan man kanskje hevde at det vi står overfor er en forståelseskriser - at vi ikke skjønner hvordan vi skal gå fram for å oppnå den fulle sysselsettingen vi ønsker.

Jeg tror ikke det er en fullgod analyse, selv om økonomenes modeller ikke holder mål. Problemet er ikke først og fremst at vi ikke *vet* nok, men at vi ikke *vil* nok. La meg gi et konkret eksempel: Jeg har en mor på sykehjem etter et slag. Det hun har behov for er litt bevegelse hver dag, og hjelp til å gå noen skritt. Men det får hun ikke, fordi det er personalmangel og fordi det ikke er penger til å ansette fler som kan ta denne enkleste av alle oppgaver: å støtte en annen under armen - som ikke krever fagutdanning. Når jeg forlater sykehjemmet etter å ha besøkt henne, treffer jeg arbeidsledige ungdommer på hjørnet. Når jeg kommer hjem går jeg inn i en bolig jeg kunne selge for 700.000,- kr, men som skattlegges som om den var verdt mindre enn tiendedelen. Politikk består i å kople sammen slike enkle kjennsgjerninger: - oppgaver som må løses, - hender som er ledige, - urimelige skatteordninger. Einar Gerhardsen har en gang sagt det slik: « I politikk hender det at ting er akkurat så enkle som de ser ut til å være.» Den første gang jeg lærte denne politiske leksen, var i USA under Vietnam-krigen. Da hadde man mange lærde debatter over temaet: «How do we get out of Vietnam?» Og det ble gitt innfløkte svar: om diplomatiske hensyn, om dominoteori, om fasongen på forhandlingsbordet, om hvem som burde sitte rundt det, om hva det skulle forhandles om, osv. I en debatt der spørsmålet ble reist igjen, var det en i salen som reiste seg og sa: «You ask 'How do we get out of Vietnam?' - My answer is: On ships.»

Og når vi hører om situasjoner av den type som ble beskrevet for Noregs Ungdomslag tidligere i dag - der man berøves seks

faste stillinger, men får penger til å ansette to på midlertidig basis - får vi også demonstrert at vi står overfor organisasjonsparadokser, der løsningene snarere ligger i å hugge knuten over enn å gå inn i finurlig utredning av tankeflokkene.

Likevel vil jeg advare mot det man kan kalle «Ole-Brumm-syndromet». Ole Brumm fikk som kjent en gang spørsmålet: «Hva vil du ha, melk eller honning? 'Ja takk, svarte Brumm, 'begge deler'».

Det vi må erkjenne, er at matematikken har forrang fremfor politikken. To pluss to er lik fire, enten vi har et kapitalistisk eller et sosialistisk system. I klartekst: Vi kan ikke få alt vi ønsker oss.

Vi kan ikke *samtidig* få lavere pensjonsalder, lengre ferier, sekstimersdag med full kompensasjon, flere boliger, lavere skatt, bedre helsetjenester, nye kulturtiltak. Vi må velge. Vi må bestemme oss for hva vi ønsker *mest* fordi vi ikke kan få alt.

Det betyr også at vi må se nøye på hva vi bruker penger på i dag - altså hvordan vi nyter de ressurser vi faktisk har. Ønsker vi å bruke 84.000,- kr. pr. årsverk i landbruket? Ønsker vi å bruke den femtilappen det koster å fremstille et kilo smør her i landet, eller vil vi importere langt billigere smør for å kunne benytte det vi nå bruker på 10-12 kilo for å kjøpe et grafikkblad? Dette er ett eksempel på den type valg vi står overfor.

Politikk er ofte en form for maskeringskunst. Vi kan gjerne maskere for oss selv at vi samtidig ønsker lavere skatt, billig smør, flere grafikkblad, kortere arbeidstid, færre ledige, mere kunst. Men i praksis *blir* det valgt for oss om vi ikke velger selv, og vi kan da i tillegg ha den moralistiske glede det er å klandre andre for de avgjørelser vi selv ikke er villige til å ta.

Melk eller honning - det valget kommer til å koste noe for oss selv. For mye av det vi mangler, skyldes *ikke* at vi ikke *kan*. Vi har som nevnt fler ressurser enn noen gang før. Hvis vi ikke har det som vi ønsker, er det fordi vi ikke vil det nok, eller fordi vi vil noe annet istedet: at vi faktisk heller vil ha skattelettelse enn skikkelig eldreomsorg, heller vil la inflasjonen nedbetale vår boliggjeld enn å få full sysselsetting.

Så lenge vi maskerer, driver vi et slags Svartepersspill med hverandre, der vi søker å privatisere fordelene og sosialisere

ulempene. Dette kan gi seg mange ytringsformer. For eksempel ønsker vel de fleste av oss at de unge, også de som ikke har særskilte yrkesferdigheter, skal få arbeid. Samtidig ønsker vi at de som jobber på vårt eget fagfelt skal ha fullverdig kompetanse. Jeg ønsker meg ikke amatørforskere, og dere ønsker vel å begrense ukvalifisertes innmarsj på deres arbeidsområde, enten de kommer som amatørkirurger eller amatørkunstnere. Vi ønsker rom for hobbyaktivistene, men ikke at de skal stjele penger fra de profesjonelle.

Men det er klart at vi ikke *alle* kan dra opp vindebroen til vår egen del av arbeidsmarkedet og vente at *andre* skal løse problemet for oss. Jeg er enig med Stafseng når han sier at vi må åpne for videre utdanning og langsiktige tiltak for permanent sysselsetting. Men samtidig må vi også være villige til å påta oss selv noen av de kortsiktige kostnadene når ungdom skal inn på arbeidsmarkedet, for ellers må mange av oss bære dem privat når våre egne unger står uten arbeid.

Samtidig tror jeg at det vi nå opplever som en krisetid, kan vendes til en besøkestid - også i kultursektoren. Dette har vi tidligere sett eksempler på, gode politiske eksempler som vi stadig kan trekke politiske lærdommer fra.

Det jeg vil trekke fram her, er hentet fra «New Deal» i 30-års USA. «New Deal» betyr å fordele kortene på nytt, altså omfordeling. Under «New Deal» ble mange fantastiske initiativ tatt, og et av dem var etableringen av den såkalte Work Projects Administration. Den hadde et ganske omfattende program for å sysselsette og bruke kunstnere. Finansdepartementet i Washington fikk en egen kulturavdeling (det kunne være en idé også for oss idag, selv om vi har et eget Kulturdepartement). Det ble stilt store midler til disposisjon. De ga arbeid til 11 000 kunstnere i en tiårsperiode, som fikk en mengde ulikartede nedslag i form av fresker, skulpturer, malerier, design, kulturhus, fotografier, plakater, konserter, opplæringskurs, osv. Og ikke minst ressurser til opplæring av publikum ved kunstnerne selv. Mange av resultatene kan man se den dag i dag. F.eks. heter den sentrale plass i Washington «The Mall», og flere av de sentrale bygningene rundt den - F.eks. National Gallery of Art -ble bygget som ledd i denne krisepolitikken. Camp David, som vi kjenner

fra internasjonale forhandlinger, ble forøvrig bygget av et økologisk ungdomskorps de etablerte den gangen.

Programmet ble selvsagt utsatt for voldsom kritikk av mangfoldig art. F.eks. da det ble laget en freske av Abraham Lincoln, var det mange som mente at tiltaket var kommunistinspirert fordi Lincolns portrett minnet mistenkelig om Lenin! Men i ettertid kan vi konstatere at Work Projects Administration var en stor suksess.

Hvis vi vil, kan vi også bruke den krisetid vi nå opplever som en besøkestid for initiativ som kan gi resultater vi kan trekke veksler på i tiår framover.

En viktig del av politikken er problemløsning. Vi har et eldreproblem, et narkotikaproblem, et ungdomsproblem, o.s.v. Når de presser på for løsning, finner vi den vanligvis ved å bygge opp en institusjon for å ta seg av dem.

Men problemløsning er ikke hele politikken. Politikk er også å skape et samfunn som er rikt, variert og spennende, og som gir oss viktige personlige opplevelser i offentlige arrangementer. At det er et sug etter deltakelse i slike opplevelser har vi fått demonstrert på flere måter de senere år. Et eksempel er utstillingen «Kulturen lever» på Aker/Nyland, som var inspirert av Politisk Forums Kulturdugnad i 1981. Vi har også sett den samme trang komme til uttrykk i Oslodagene. Eller i de karneval som er arrangert i flere byer, og som man bare for et par-tre år siden ville forsverget at nordmenn kunne kaste seg ut i. Og vi får det demonstrert i Norway Cup hvert år.

La meg derfor avslutte med å trekke fram en av mine politiske helter - Rolf Hofmo - som nettopp hadde sans for denne typen skapende politikk. Han hadde en stor del av æren for å bygge opp Arbeidernes Idrettsforbund etter krigen, som hadde som et av sine viktige formål å avbøte arbeidsledighetens skadevirkninger. Men det eksemplet på kreativ politikk jeg vil trekke fram er dette: Midt under den verste sementrasjoneringsperioden etter krigen - da vi skulle gjenreise landet og gjenoppbygge Nord-Norge - da klarte han å legge en slagplan og stikke unna nok bygningsmaterialer til å få reist Frognerbadet - et sted for barn og voksne å utfolde seg rett ved vår største skulpturpark. Det er klart at det kostet noen boliger. Og det var en langt

hardere prioritering enn den vi står overfor.

Men samtidig illustrerer det hva vi må gjøre om vi vil utnytte vår krisetid som en besøkestid. Da må vi ta de vanskelige valgene og de personlige ofrene som gjør at vi kan få en ny balanse mellom trygghet og frihet, mellom fornyelse og utfoldelse.

«Kultur mot arbeidsløshet» var tittelen på FAFOs konferanse om kultur og sysselsetting i desember 1984. Konferansen satte søkelys på både *kulturpolitikk* og *arbeidsmarkedspolitik*k. I dag står vi overfor store utfordringer både når det gjelder kulturivet og arbeidslivet. På flere felter griper problemstillingene om kultur og sysselsetting over i hverandre.

Blant temaene som ble tatt opp på konferansen var:

- Perspektiver på utviklingen framover.
- Bruk av sysselsettingsmidler innen kultursektoren.
- Situasjonsrapporter, lokale eksempler og erfaringer.
- Kulturpolitikk og arbeidsmarkedspolitikk.

Dag Olberg har i denne rapporten samlet noen av de mest sentrale innleggene fra konferansen.